

Den halvfaktiska bevakningen av fågelinfluensan

Osanna, manipulerade,
faktiska och ickefaktiska artiklar i
Dagens Nyheter och Svenska Dagbladets
bevakning av fågelinfluensan 2004-2006

Ann-Sofi Swahn

Stockholms Universitet, JMK, H05-mag/dj
Magisteruppsats, 2008
Handledare: Gunilla Hultén

Den halvfaktiska bevakningen av fågelinfluensan

Osanna, manipulerade, faktiska och ickefaktiska artiklar i Dagens Nyheters och Svenska Dagbladets bevakning av fågelinfluensan

Magisteruppsats av Ann-Sofi Swahn, JMK 2008

SAMMANFATTNING

Uttrycket halvfaktiskt har använts av professor Håkan Hvitfelt om innehållet i kvällstidningar. Vid en föreläsning vid JMK hösten 2005 pekade han sedan på att morgontidningars innehåll blir allt mer lika kvällstidningars. Professorns uppfattning stämde med mina egna observationer och jag formulerade hypotesen att innehållet i prenumererade morgontidningar är halvfaktiskt.

Den hypotesen ledde till forskningsfrågan för min magisteruppsats: Hur frekventa är artiklar med ickefakticitet i Dagens Nyheters och Svenska Dagbladets bevakning av fågelinfluensan?

För att svara på denna fråga behöver jag lösa tre uppgifter 1) att avgöra vad som är ickefakticitet 2) att beräkna och sätta siffror på förekomster av artiklar med ickefaktiskt innehåll och 3) att beskriva bevakningen av fågelinfluensan.

Den tidigare forskning som jag har använt mig av behandlar i första hand mediasystemet, nyhetsprocessen, hur medier beskriver epidemier samt begreppet fakticitet. Jag har bland annat lutat mig mot Marina Ghersettis forskning om nyhetsprocessen, och Per Ledins språkforskning som definierar faktiska och ickefaktiska yttranden. Jag har använt Håkan Hvitfelts forskning om såväl mediasystemet som om epidemier. Hans beskrivningar av innehållsanalys utgör grunden för mitt val av metod. För att lösa uppgifterna som följer av forskningsfrågan har jag genomfört en innehållsanalys med både kvantitativa och kvalitativa inslag.

Jag har mätt frekvensen av fyra olika sorters fakticitet och ickefakticitet i 478 artiklar om fågelinfluensan. Resultat av mätningen är att den genomsnittliga andelen artiklar med ickefaktiskt innehåll är 52 procent. Jag har även mätt andra särdrag i texterna, såsom vinklingar, källor och aktörer. Den delen av mätningen visar att bevakningen av fågelinfluensan har samma kännetecken som nyhetsmediers bevakning av andra ämnen.

Slutsatsen är att Stockholms prenumererade morgontidningar har ett halvfaktiskt innehåll. Genom att fågelinfluensan bevakas likadant som andra nyhetshändelser drar jag också slutsatsen att innehållet i mediers dagliga nyhetsrapportering är halvfaktiskt. Icke-fakticitet kallas också modalitet. Med det menar språkforskare att ett yttrande innehåller sändarsignaler, vilket innebär att innehållets sanningshalt är mindre säker. I praktiken innebär modalitet att sändaren kommenterar innehållet och därmed markerar sin attityd. Min uppsats visar på omfattningen av sådana sändarsignaler och på vilket sätt journalistens röst lyser igenom i nyhetsartiklar.

Att innehållet i nyhetsmediers rapportering är halvfaktiskt får konsekvenser. En är att läsare känner olust inför morgontidningarnas sätt kommentera innehållet i nyhetsbevakningen. En annan är att läsare som förlitar sig på prenumererade morgontidningar riskerar att ha bristande kunskaper i skilda ämnen och att bli felinformerade.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	Inledning	2
1:1	Syfte och frågeställning	2
2	Bakgrund om fågelinfluensan	3
3	Teori om mediasystemet, nyheter och språk	5
3:1	Dagstidningar	5
3:2	Nyhetsprocessen	6
3:3	Medielogik	8
3:4	Journalistiskt råmaterial	10
3:5	Bearbetning och presentation	11
3:6	Yttre form	12
3:7	Språk och inre form	14
3:8	Faktiska och ickefaktiska yttranden	16
3:9	Modalitet	18
3:10	Nyhetsutbud och verkligheten	19
4	Innehållsanalys som metod	21
4:1	Operationalisering	22
5	Material och urval	24
5:1	Val av analysenheter	24
5:2	Variabler och variabelvärden	25
5:3	Kodschema och tolkningsregler	28
5:4	Validitet och reliabilitet	29
5:5	Exempel på ickefakticitet	30
5:6	Exempel på manipulation	32
5:7	Exempel på osanning	33
6	Resultat av mätningen	35
6.1	Artiklarnas placering i tidningen	36
6.2	Format	37
6.3	Illustrerade artiklar	37
6.4	Aspekter	37
6.5	Aktörer	39
6.6	Källor	41
6.7	Artiklar om smittade	43
6.8	Huvudaspektens placering i geografien	44
6.9	Artiklar med rubriker som saknar täckning i texten	44
6.10	Ickefakticitet i journalistens text	45
6.11	Spekulation	46
6.12	Fakticitet, modalitet och ickefakticitet	46
6.13	Helfaktiska och totalmodala artiklar	47
7	Slutsatser	49
7:1	Anmärkningsvärd rubriksättning	51
8	Litteratur och källor	54
	Bilagor	
Bilaga 1	Tabeller med fakticitet och ickefakticitet	
Bilaga 2	Kodschema	

1. INLEDNING

Prenumererade morgontidningar har alltid varit ett dagligt inslag i mitt hem. Läsningen av tidningarna har dock varierat i omfattning. De tio senaste åren har jag mer och mer noggrant läst tre sådana tidningar, elittidningar som forskare brukar benämna dem. Promenaden ner till brevlådan är en höjdpunkt på dagen, men därefter är det ofta med en ökad känsla av olust som jag tar del av tidningarnas innehåll.

Jag har arbetat som journalist sedan jag gick ut journalisthögskolan 1977 och har noterat att nyhetsjournalister i allt högre grad vill säga något själva i sina texter. Berättelsen tillåts inte komma fram utan journalistens röst lyser igenom. Under mitt teoriarbete har jag lärt mig att sådana sändarsignaler kallas för modalitet.

Tidigt under magisterutbildningen stötte jag på begreppet halvfaktiskt, som professor Håkan Hvitfelt har använt. Han refererade först till innehållet i kvällstidningar. Vid en föreläsning pekade han sedan på att morgontidningars innehåll blir mer lika kvällstidningars. Det professorn sa stämde med mina egna observationer. Under utbildningen har sedan jag stött på flera forskare som anser att människor som förlitar sig på innehållet i så kallade elitmedier är bättre informerade än andra. Med tanke på att nyhetsmedier har en privilegierad ställning i samhället ville jag ta reda på om innehållet verkligen är halvfaktiskt. Det skulle jag inrikta min magisteruppsats på.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka riktigheten i min hypotes: att innehållet i prenumererade morgontidningar är halvfaktiskt. Min första tanke var att undersöka hela nyhetsflödet, men mina handledare Gunnar Nygren, nu vid Södertörns högskola och Gunilla Hultén, vid JMK, föreslog en begränsning av ämnet. Jag har därför valt att studera nyhetsbevakningen av fågelinfluensan. Ämnet var aktuellt och nyhetsorienterat. Det fanns också möjlighet att studera ämnet över tid. I samband med att jag började med mitt uppsatsarbete utbröt fågelinfluensan i Sverige. Bevakningen svällde och det blev nödvändigt att även begränsa valet av nyhetsmedier. Det visade sig att Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet innehöll tillräckligt stort material för uppsatsen, och därmed var jag framme vid forskningsfrågan:

Hur frekventa är artiklar med ickefakticitet och modalitet i Dagens Nyheter och Svenska Dagbladets bevakning av fågelinfluensan?

Mitt arbete syftar dessutom till att: 1) hitta ett sätt att mäta fakticitet för att beräkna i vilken grad innehåll är faktiskt 2) sätta bevakningen av fågelinfluensan i ett sammanhang och dra slutsatser 3) avgöra om bevakningen förändras allteftersom fågelinfluensan kommer närmare Sverige 4) avgöra hur tidningarna vinklar nyheterna, vilka aktörer som framträder och vilka källorna är samt att 5) ta reda på hur bevakningen av fågelinfluensan skiljer sig mellan Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet.

Innan jag presenterar resultatet av mitt arbete vill jag uttrycka min tacksamhet till tidigare forskare. Möjligheten att ta del av deras forskning har hjälpt mig att förstå min omvärld bättre. För mig har det känts mindre ensamt att ta stöd från deras arbete. Att hålla mitt journalistjag i schack har varit tufft och det har varit en utmaning att bli en noggrann, källhänvisande forskare.

2. BAKGRUND OM FÅGELINFLUENSA

Det aktuella utbrottet av fågelinfluensa är det hittills största kända utbrottet bland fjäderfän. Det startade i Asien 2003 och har spridit sig till Europa, Mellanöstern och Afrika, enligt www.smittskyddsinstitutet.se (Smittskyddsinstitutet, 2008). Fågelinfluensa är en zoonos, en sjukdom som kan överföras mellan djur och människa. Den kallas även aviär influensa eller fågelpest. DN och SvD använder också synonymen fågelvirus. Hos vilda fåglar i hela världen cirkulerar en stor mängd olika influensavirus utan att orsaka påtaglig sjukdom hos fåglarna. Främst andfåglar anses utgöra den naturliga reservoaren för sådana virus. Influensa A-virus med hemagglutinintyperna H5 och H7 kan hos fjäderfä mutera till att bli högpatoget, eller aggressiv som det också kallas. Sådana aggressiva virus orsakar så gott som 100-procentig dödlighet i fjäderfäbesättningar och kan ha en förmåga att infektera andra arter, som grisar, hästar och människor. Den aktuella varianten har beteckningen H5N1 och har spridits till människor och till kattdjur. Influensavirus kan förekomma i slaktkroppar och ägg från sjuka fåglar. Människan kan i sådana fall smittas via nära kontakt med sjuka fåglar eller dess avföring. Enligt Smittskyddsinstitutets sajt har spridning person till person inom familjen endast skett vid ett par tillfällen och då har det handlat om en mycket nära kontakt med en sjuk person. Viruset dör vid upphettning till 70 grader Celsius.

Det största hotet mot människors hälsa är inte smitta av fågelinfluensa i sig, utan möjligheten att den ger upphov till för människor helt nya influensavarianter. Normalt sker en förändring av arvsmassan hos människans influensavirusstammar. Detta beror på mutationer och är skälet till att vaccineringen måste upprepas inför varje ny influensasäsong. Influensavirus kan förändras drastiskt vid ett antigen skifte, om två olika influensavirus sammanblandar sin arvsmassa och bildar en ny variant. Detta har hänt vid de två senaste globala epidemierna, eller pandemierna, av influensa. Vid Asien 1957-1958 (influensa A/H2N2) och vid Hongkong 1968-1969 (influensa A/H3N2).

I den populärvetenskapliga boken *Inte bara fågelinfluensa* (Strachal Palmkvist 2007) finns en uppräkningslista av influensavirus som har samband med fåglar; H7N1 där smittan först upptäcktes i Italien 1999, H9N2 i Hongkong 1999, H7N3 i Nederländerna 2003, H1N1 i USA 2003, H7N3 i Kanada 2004, H5N2 i Japan 2006 och H5N1 i Sverige 2006. (Strachal Palmkvist 2007:18)

H5N1 smittade till människa första gången 1997. Det skedde i Hongkong där 18 personer insjuknade, varav sex dog. Samtliga insjuknade hade varit i nära kontakt med hönsfåglar. För att förhindra ett nytt utbrott nödslaktades 1,5 miljoner kycklingar inom några dygn. Smittan upphörde då. H5N1 hade förekommit i flera delar av världen när det 2003 slog till hos ett flertal hönsbesättningar i Nederländerna. Även människor i Nederländerna smittades. 2005 blev fågelinfluensan H5N1 allmänt känd och riskerna för en okontrollerad spridning diskuterades i hela världen. Beredskapen höjdes hos svenska myndigheter och i oktober 2005 införde Smittskyddsinstitutet rubriken "Fågelinfluensa" i sina veckorapporter, då hittades döda gräsänder i Eskilstuna som bar på en mild virusvariant. Vid samma tid rapporterades om fågelinfluensa i Turkiet och vid årsskiftet 2005/2006 fanns smittade fåglar bland annat på Balkan, i Ryssland, Ukraina, Tyskland, Kina, Irak och Nigeria. Smitta hos människor upptäcktes i Vietnam, Indonesien och Kina och flera av de smittade avled. I januari 2006 smittades 21 människor i Turkiet, varav fyra dog. Turkiska myndigheter konstaterade att i samtliga fall handlade det om överföring mellan fågel och människa. De flesta var barn och hade lekt med smittade kycklingar. (Strachal Palmkvist 2007:14-15) Den 28 februari 2006 identifierades de första döda fåglarna med aggressivt H5N1-virus i Sverige. Två döda viggas som bar på smittan hittades vid kärnkraftverket i Oskarshamn. Området spärrades av och personal i skyddsutrustning letade efter fler döda fåglar. Stockholm fick de första fallen av

smittade vilda fåglar den 20 mars. Två svanar i Strömmen mitt i Stockholm bar på det aggressiva fågelviruset.

Trots larmrapporter, global spridning och många dödsfall blev fågelinfluensan inte den pandemi många beförde. Totalt har cirka 300 människor drabbats av fågelinfluensa sedan 1997 och ungefär 190 av dem har dött, enligt WHO. (Strachal Palmkvist 2007:17)

3. TEORI OM MEDIESYSTEMET, NYHETER OCH SPRÅK

Det teoretiska ramverket för mitt uppsatsarbete tar sin utgångspunkt i mediasystemet, det vill säga massmediernas roll i samhället och de förändringar som pågår i mediasystemet. Jag har studerat tidigare forskning om nyhetsprocessen, som är en del av mediasystemet. Därefter fördjupar jag mig i två områden som är en del av nyhetsprocessen 1) hur medier beskriver epidemier och 2) de språkliga begreppen fakticitet och modalitet.

Det pågår en revolution inom medievärlden, skriver professor Håkan Hvitfelt och medieforskaren Gunnar Nygren i förordet till boken *På väg mot medievärlden 2020* (Hvitfelt, Nygren (red) 2005). ”Det som sker beskrivs ofta utifrån begreppet *konvergens* – att olika medieformer närmar sig varandra och gränserna mellan dem blir otydliga eller försvinner.” (Hvitfelt, Nygren 2005: 17) Konvergensen har sin grund i teknisk utveckling och i mediernas förändrade ekonomiska villkor. Den svenska konvergensutredningen definierar konvergens som ”en löpande process som leder till att bristen på överföringsresurser för information, kommunikation och underhållningstjänster minskar med tiden”. (SOU 1999) Utredningen talar om att utvecklingen ”inte endast inneburit en ökad konvergens mellan data- och telemarknaderna utan även att gränsens mellan dessa marknader och mediemarknaden blir allt mer otydlig” (SOU 1999:55: 35-38). Enligt Hvitfelt och Nygren är konvergens en process som innebär förändring utan varken början eller slut, och som inte heller kan förstås utan dess motsats, divergens. På marknaden innebär konvergens i ägandet att media kontrolleras av färre företagsgrupper såväl i Sverige som internationellt. Konvergens är det också att de som arbetar i produktionen ska behärska mer och mer teknik, och arbeta parallellt i olika medieformer. Samtidigt innebär den tekniska utvecklingen divergens i ägande och kontroll, genom att det blir lättare och billigare att starta nya medieföretag, att publicera sig på nätet och att producera traditionella medieformer.

Konvergens avseende innehåll innebär att samma råmaterial används i olika kanaler. Den sortens konvergens ansluter till hypotesen om att dagstidningars innehåll närmar sig kvällstidningars. Format och genrer smälter samman i olika typer av medier och i olika delar av världen, till exempel har den västliga nyhetsvärderingen och nyhetsformatet blivit globalt genom kanaler som CNN. Samtidigt divergerar medieinnehållet genom att medier inriktas mot smalare publiksegment, det blir fler temakanaler i tv och fler specialtidningar. Interaktiv kommunikation via internet skapar medieformer med element av både masskommunikation och direkt personlig kommunikation. Utvecklingen går mot individualisering och mot fragmentering av publiken (Hvitfelt, Nygren 2005:19). Innehållet i tv-program liknar allt mer innehållet i kvällstidningar, direktsänt i färg, med röst och med rörliga bilder.

Kvällstidningarna möter konkurrensen genom att minska antalet anställda journalister, tillhandahålla specialbilagor och ha förebilder som brittiska Sun och Mirror eller tyska Bild-Zeitung. Innehållet förändras och utmärks av mer sex, skandaler, brott och betydligt mer kändisjournalistik. ”De personer som är kända från medierna blir i kvällstidningarna våldsamt exponerade och deras liv dramatiseras under den tid som dessa befinner sig på den mediala scenen. Men framför allt blir det mer **halvfaktiskt innehåll**, och det i stort sett oavsett vad tidningarna uppmärksammar. Det som eventuellt har hänt beskrivs inte som det har hänt, utan så dramatiskt och konfliktfyllt som möjligt. Man driver kampanjer och skapar opinioner som genererar nyheter. Det blir ett enklare innehåll som snabbt kan produceras av färre journalister. Det blir maximalt hårdtagna löpsedlar.” (Hvitfelt 2005: 37)

3.1 Dagstidningar

Dagstidningen har en central roll i det svenska mediasystemet, som länge utmärktes av ett enhetligt utbud. Dominerande dagstidningar har lästs av det stora flertalet medborgare som även har sett tv-programmen i två public-servicekanaler. Den moderna dagspressen växte

fram ur ett system med partipress och stöd från samhället och i hela Norden utmärks mediasystemet av starka band mellan medier och det politiska systemet. (Hvitfelt, Nygren 2005: 21)

Politikens medialisering benämner docent Lars Nord och fil dr Jesper Strömbäck de allt starkare banden mellan medier och det politiska systemet i kapitlet Journalistik, medier och demokrati i Medierna och demokratin. (Nord, Strömbäck 2004) I och med att medierna har medborgarnas uppmärksamhet anpassar sig politiker till mediernas sätt att fungera (Nord, Strömbäck 2004: 15-16). Min tolkning av det är att läsarnas behov och intressen sätts i andra hand. Enligt Hvitfelt och Nygren använder massmediernas publik ny teknik för att välja medier efter smak, intresse och social bakgrund. Det leder till att den offentliga sfären fragmenteras vilket innebär färre gemensamma referensramar. Mediers sammanhållande effekt i samhället försvagas. ”Detta får effekter också på demokratin och den politiska kommunikationen – olika grupper i samhället får olika slags information och risken för ökande kunskapsklyftor växer” (Hvitfelt, Nygren 2005: 21).

Gunnar Nygren delar in medieanvändare och mediasystemet i tre olika sfärer. Inom varje sfär sammanfaller användning av olika medier i hög grad. Det finns en negativ korrelation till användare i de andra sfärerna. I doktorsavhandlingen *Skilda medievärldar* har Gunnar Nygren kartlagt storstockholmarnas medieanvändning, beskriver sfärerna och ger exempel på medier som tillhör dem. (Nygren, 2005) Bland högstatusmedier finns prenumererade morgontidningar och Sveriges Radios P1, vars läsare och lyssnar även lyssnar på Radio Stockholm och tittar på SVT:s kanaler. Däremot är det inte ofta de läser tidningen Aftonbladet eller ser på TV3 och Kanal 5.

Bland kommersiella medier finns kvällstidningarna vars läsargrupper korrelerar starkt till varandra. TV3 och Kanal 5 korrelerar till kvällstidningarna och också till varandra. Här finns även Metros läsare. Breda etermedier, SVT och TV4, korrelerar dels till varandra och dels till både högstatusmedier och kommersiella medier, och bildar därigenom en brygga mellan dessa (Nygren 2005: 260).

Enligt massmedieforskaren Denis McQuails *Mass Communication Theory* har nyhetsgenren en lång historia och en central roll för medias privilegierade ställning i samhället. Han skriver att dagstidningen är arketyper, såväl som prototypen, för alla moderna massmedier och att nyheter är en central ingrediens i alla dagstidningar. (McQuail, 2005) Nyheterna kräver särskild uppmärksamhet i alla diskussioner om mediernas innehåll, eftersom de är en ursprunglig form för det sätt på vilket massmedier bidrar till kulturella uttrycksformer i samhället. Det är dessutom den kärnverksamhet från vilken journalistiskt, och därmed medialt, arbete definierar sig självt. Nyheter särskiljer dagstidningar från andra tryckta medier och ger dem speciell status och skydd i samhället, och friheten att uttrycka åsikter i publikens namn. Till skillnad mot andra former av författarskap kan inte nyheter skapas av individer på egen hand. Medieinstitutioner tillhandahåller både möjligheten att distribuera nyheter och är garant för att innehållet är trovärdigt. ”Medieinstitutioner kan knappast överleva utan nyhetsgenren och nyhetsgenren kan inte existera utan medieinstitutioner.” (McQuail 2005: 375)

3.2 Nyhetsprocessen

Marina Ghersetti beskriver nyheter och nyhetsarbete som en reglerad process i sin avhandling *Sensationella berättelser* (Ghersetti, 2000). Nyhetsprocessen utgår från verkligheten och använder begreppet medielogik om nyhetsprocessens villkor och produktionsformer 1979. Medielogik är ett begrepp som de amerikanska forskarna David Altheide och Robert Snow myntade 1979. Med det menas det sätt som nyhetsmedier under tidspress och i en

komplikerad framställningsprocess producerar nyheter genom att strukturera och reglera arbetsmoment och samtidigt anpassa oförutsedda händelser till inarbetade mallar och former. ”Nyheter är berättelser om verkligheten. Den bild av personer, händelser och förhållanden som nyhetsmedierna ger kommer till genom en arbetsprocess där fragment ur verkligheten väljs ut och stöps om i nya former.” (Ghersetti 2000: 32) I avhandlingen redovisar Ghersetti en rad begrepp som har betydelse för processen, bland annat nyhetsvärdering, urval, bearbetning och presentation, yttre form, inre form och nyhetsutbud. (Ghersetti 2000: 30, 46).

Örebroprofessorn Per Ledin beskriver i sin avhandling *Arbetarnes är denna tidning* (Ledin, 1995) hur fakticitet används inom massmedieforskningen för att beskriva hur nyhetstexter framstår som sanna beskrivningar av verkligheten. Avhandlingen hör hemma inom kritisk textanalys. Enligt Ledin syftar den kritiska textanalysen allmänt till att visa språkets roll i sociala förändringar. Den utvecklades på 70-talet av forskare i England. Ledin framhåller särskilt verken *Language and Control* skrivet av Roger Fowler med flera, 1979 och *Language as Ideology* skrivet av Robert Hodge och Gunther Kress. Ledin refererar också till Michael Alexander Kirkwood Halliday och Norman Fairclough. Den kritiska textanalysen använder termen *diskurs* för att på ett övergripande sätt fokusera på innehållet. En diskurs inrymmer ett visst grundläggande perspektiv som både uttrycks och konstitueras av flera olika genrer, textstrukturer och stilar. Ledin jämför innehåll i socialdemokratiska och borgerliga tidningar från 1892 till 1912. Med arbetardiskurs avser Ledin att den socialdemokratiska pressen behandlar arbetarnas villkor ur ett visst perspektiv (Ledin 1995:45). Text förhåller sig till verkligheten genom att den både speglar och skapar en social struktur. Texter återskapar och omformar bland annat världsbilder och trossystem, sociala positioner och relationer (Ledin 1995: 40).

Håkan Hvitfelt har skrivit rapporten *Difteri i pressen* (Hvitfelt 1986) med syfte att ge en bild av ett händelseförlopp, jämföra denna bild med mediernas bevakning av den samt att analysera på vilka sätt nyhetsbilden skilde sig från verkligheten. Händelsen inträffade i Göteborg hösten 1984 då det konstaterades några fall av sjukdomen difteri och några misstänkta fall av sjukdomen i staden. Under en månad avled två personer och två personer blev lindrigt sjuka. 34 friska smittbärare isolerades på Östra sjukhuset. Rapporten kartlägger information från myndigheterna och nyhetsbevakningen kring sjukdomen under en månad, från oktober till november 1984. De undersökta artiklarna är tagna ur Göteborgs-Posten, GT, Arbetet (västupplagan), Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Expressen, Aftonbladet och Sydsvenska Dagbladet (Hvitfelt 1986: 10). Hvitfelt skriver att händelserna fick en omfattande och intensiv bevakning i nyhetsmedierna. Sjukdomen presenterades som mycket smittsam och konstaterade eller misstänkta fall av sjukdomen fick stor uppmärksamhet. Antagen eller faktisk rädsla hos allmänheten blev förstasidesnyheter. Medierna förstärkte bilden av händelsernas allvar genom rubriker och bildval samt genom användning av värdeladdade och associationsrika ord. Informationen om sjukdomen blev oklar och motsägelsefull. Myndigheternas agerande, både vad gäller åtgärder mot sjukdomen och information om denna, kritiserades kraftigt i nyhetsmedierna (Hvitfelt 1986: 7). I rapporten redovisar Hvitfelt elva urskiljbara faktorer som bidrar till att tidningarnas bild av difterismittan och angränsande händelser avviker från motsvarande skeenden i verkligheten (Hvitfelt 1986: ”kapitel 3”):

1. Sakfel bidrar till en felaktig bild av difterins omfattning och smittsamhet.
2. Rubriker och ingresser är ofta missvisande i förhållande till texterna. De innehåller hårdvinklingar och överdrifter. Ibland är de felaktiga.
3. Artikeluppbyggnaden. Artiklarna är ofta utformade så att det mest uppseendeväckande, exempelvis i form av spekulationer, tillspetsade uttalanden, är placerade i början av artiklarna medan medicinska fakta och odramatiska eller lugnande uttalanden av sakkunniga personer är placerade sist i artiklarna.

4. Dramatiska eller associationsrika formuleringar förstärker intrycket av difterins smittsamhet och omfattning.
5. Bilderna. Det förefaller som om tidningarna konsekvent väljer så dramatiska bilder som möjligt. Dramatiken ökar ytterligare genom bildtexterna.
6. Dementier. Artiklar som måste dementeras förekommer och dementierna är ofta oklara.
7. Nyhetskällor och intervjupersoner. Deras sakkunskap eller insyn i de händelseförlopp som artiklarna beskriver kan ifrågasättas. Den viktigaste källan, myndigheterna, tillhandahåller förvirrande information, enligt tidningarna.
8. Motsägelsefullhet. Detta gäller för enskilda tidningar samt vid jämförelser mellan de olika tidningarna.
9. Proportioner. Det kan diskuteras om den uppmärksamhet som difterismittan fick i nyhetsmedierna står i rimlig proportion till händelseförloppets vikt för tidningarnas läsare eller deras samhällsrelevans.
10. Spekulationer. Ibland är dessa sakligt dåligt underbyggda och ibland har de formen av insinuationer.
11. Infallsvinklar syftar ofta till att undergräva förtroendet för myndigheternas förmåga att kontrollera difterismittan.

3.3 Medielogik

Enligt Marina Ghersetti bygger medielogiken på förekomsten av olika format i medier. Hon definierar sådana format som: ”standardiserade mönster och strukturer i nyhetsmedierna som utgår från utrymmesaspekter och mediespecifika uttrycksformer”. Med det menar hon rutiner, mönster och mallar för hur journalistiskt innehåll väljs ut, bearbetas och presenteras för att anpassas till publikens förväntningar och behov (Ghersetti 2000: 32). Begreppet medieformat har fått stort genomslag men efterhand har begreppet fått olika innebörd hos olika forskare, och relaterar till attribut både på medienivå och på artikelnivå. Termen format används även i andra mediesammanhang, till exempel används format som benämning för de immateriella rättigheter tv-bolag förhandlar om. Expedition Robinson, Så ska det låta och Idol är exempel på sådana programformat som svenska tv-bolag köpt rättigheterna till. Det akademiska begreppet mediagrammatik är för journalister liktydigt med layout och redigering. ”Formaten kännetecknas i sin tur av en mediernas grammatik. Denna styr hur tid bör användas, hur rytm och tempo disponeras, olika innehållsenheter placeras i förhållande till varandra och verbala och icke-verbala koder kombineras. Mediagrammatiken styr på så sätt innehållets språkliga utformning och dess anpassning till olika tänkta målgrupper, förhållandet mellan text och bild, användning av symbolvärden i bilder och betoning av vissa innehållsenheter framför andra.” (Ghersetti 2000: 30-31) Ghersetti refererar till hur Altheide och Snow använder begreppet format om olika teman eller händelser som hon kallar temaformat. ”När det gäller nyheter syftar det närmast till att vissa typer av händelser – exempelvis naturkatastrofer, val eller idrottsevenemang – tenderar att presenteras på ett standardiserat sätt.” (Ghersetti 2000 :31)

Inom forskningen kring nyheter och nyhetsvärdering används begreppen **innehåll och form** om de två narrativa dimensionerna. Ghersetti definierar innehåll som det urval av personer, händelser och förhållande i verkligheten som massmediernas nyheter rapporterar om. Nyheternas form definieras som den journalistiska och redaktionella bearbetningen som urvalet genomgår samt hur innehållet presenteras på nyhetsplats. Tillsammans bildar journalistiskt innehåll och form den narrativa syntes som är grundläggande i de flesta typer av berättelser. De två dimensionerna är oftast oskiljaktiga och som enligt Ghersetti påverkar varandra såtillvida att formen kan styra innehållet och innehållet kan präglade formen. Det är inte tydligt vilken dimension som är mest avgörande, men Ghersetti refererar till Altheide och

Snow som antyder att formen skulle vara mer avgörande, dels för att form tas för given och dels för att bildjournalistik är central i nyhetsarbetet (Ghersetti 2000: 32-33).

Hvitfelt konstaterar i sin rapport att både det totala nyhetsutbudet kring difterismittan och angränsande händelser, och också många enskilda artiklar, i hög grad uppfyller har valts ut enligt formeln för nyhetsvärdering. Formeln är enligt Hvitfelt en kedja av punkter som länkar i varandra och som visar på sannolikheten av att en händelse blir till medieinnehåll. Flera internationella forskare har kommit fram till likartat resultat (Hvitfelt 2005). Formeln anger nyhetens chans att bli publicerade utifrån sitt innehåll.

1. politik, ekonomi, brott och olyckor
2. ett kort geografiskt eller kulturellt avstånd
3. till händelser och förhållande
4. som är sensationella eller överraskande
5. handlar om enskilda elitpersoner
6. och beskrivs tillräckligt enkelt
7. men är viktiga och relevanta
8. utspelas under kort tid (eller som del av tema)
9. har negativa inslag
10. och har elitpersoner som källor

Hvitfelt konstaterar att en ofrånkomlig slutsats är att nyhetsbevakningen av difterismittan inte är något särfall. Den är snarast en produkt av nyhetsförmedlingens villkor och av det arbete, journalistiskt och annat, som normalt utförs under nyhetsprocessen. En stor del av de villkor nyhetsmedierna arbetar under ligger utanför deras egen kontroll (Hvitfelt 1986: 105). Hvitfelt skriver att tematiseringen av nyheter har tre orsaker: För det första är nyhetsorganisationers resurser begränsade. Allt kan inte uppmärksammas alltid. Nyhetsorganisationer måste koncentrera sig på ett fåtal områden. När ett outtalat beslut om bevakning är fattat kommer en viss händelse eller ett visst förhållande att bevakas under en tid i stort sett vad som än sker. Ett andra skäl är att den enskilda journalisten inte kommer hem tomhänt och för det tredje medför tematisering (att ett visst händelseförlopp uppmärksammas under en period) ökat intresse hos läsaren. En mättnad uppstår om inget nytt tillförs, artiklarna blir upprepningar och publikens intresse svalnar. Då tar nya teman över (Hvitfelt 1986: 90).

”Nyheternas uppgift är att skildra det samtida samhället, det som händer i dag och nu. De blickar sällan bakåt eller framåt, till skillnad mot fiktionsberättelser som har obegränsad frihet att förlägga handlingen till den dramaturgiskt mest lämpliga tidsepoken.” (Ghersetti 2000: 44) Enligt Ghersett ligger en skillnad mellan nyheter och fiktionsberättelser i journalistikens krav på autenticitet. ”Nyheter ska inte hitta på, de ska berätta om händelser och förhållanden som faktiskt inträffat på ett sanningsenligt, relevant och opartiskt sätt.” (Ghersetti 2000: 44) I traditionella berättelser är den dramatiska intrigen liktydig med de centrala personernas handling och viljeriktning. Huvudpersonerna, eller åtminstone några av dem, tillhör en samhällelig elit genom utmärkande egenskaper eller befogenheter. ”De är genom stereotypa karaktärsdrag lätta att placera funktionsmässigt i berättelsen; den onde och den gode, förövaren och offret, överheten och den förtryckte. Genom att berättelsens handling på detta sätt ges ett mänskligt innehåll (human interest) kan åskådaren uppleva identifikation, en förutsättning för att han skall känna sig berörd, engagerad och ta del av berättelsen.” (Ghersetti 2000: 42) Aktörerna är centrala för handlingen och hur den förs framåt.

Berättelsens konflikt framträder genom hur personer agerar och vilka motsättningar som finns mellan dem. Ghersettis granskning av nyheternas innehåll visar att en majoritet av källor och aktörer som omtalas tillhör en elit av politiker, administratörer, konstnärer eller idrottare. Elitkällor uttalar sig i allmänhet i rollen som beslutsfattare, experter och representanter för organisationer, institutioner eller intressegrupper. (Ghersetti 2000: 98). Ghersetti säger att

innehållsanalyser av nyhetstexter på flera sätt tydligt har visat på drag av klassisk berättarteknik.

Vinkling är ett genomgående berättartekniskt grepp i journalistiken. Vinkling innebär att en aspekt eller ett specifikt perspektiv i händelseförloppet accentueras och förstoras. Det är detta nya sammanhang som gör händelsen intressant och meningsfull. Andra aspekter kommer i skymundan. Enligt Ghersetti är den journalistiska vinklingen i själva verket tillämpad berättarteknik. Nyhetsberättelsen har stuvats om enligt klassisk berättarteknik för att göras mer spännande och intressant (Ghersetti 2000: 43). Personifiering är en vanlig vinkling som innebär att händelser och förhållanden som berör flera människor eller kollektiv skildras genom en eller några få personers upplevelser och/eller agerande. Konfliktvinkeln, som också är vanlig, innebär att motsättningar betonas och förstoras. Det kan handla om konflikter kring konkreta sakfrågor, en annan handlar om den enskilde mot överheten eller människans förhållande till naturen (Ghersetti 2000: 43). Ghersetti säger att beröringspunkterna mellan nyhetsjournalistik och klassisk berättarteknik är flera. Kravet på autenticitet är den största skillnaden.

Medierna gör ett urval bland möjliga aspekter vid ett och samma händelseförlopp. Med aspekt avser Ghersetti vinklar och perspektiv som nyheter berättar om. Hon studerar särskilt nyheternas val av aspekter på Unitas kidnappning och på prinsessan Dianas död. ”Att välja ut ett eller ett par huvudaspekter vid ett komplicerat händelseförlopp, att redovisa dem i kronologisk ordning är ett sätt att ge en förenklad och mer begriplig bild av verkligheten.” (Ghersetti 2000: 115) Ghersetti anser också att den journalistiska förenklingen har en gräns, där ett utelämnande av uppgifter, vinklar och perspektiv riskerar att göra nyhetsberättelsen mindre trovärdig.” (Ghersetti 2000: 116) Ghersetti anger vikt och relevans som centrala bedömningsgrunder, men hon anser att sensationella och dramatiska inslag i olika aspekter vid händelseförloppet påverkar vad nyhetsmedierna förmedlar. En artikel eller inslag kan vara uppbyggt kring en specifik aspekt, men den kan också handla om flera och Ghersetti har klassificerat ett stort antal aspekter. Nästan alltid är en aspekt dominerande och hon kallar den för huvudaspekt. ”Huvudaspekten är den vinkel eller perspektiv ur händelseförloppet som får det huvudsakliga utrymmet i nyheten och som artikelns rubrik och ingress eller inslagets påannons och inledning lyfter fram.” (Ghersetti 2000: 117)

Med vinkling av nyhetsartiklar menas enligt Hvitfelt vanligen att en del av en händelse förstoras och får central betydelse. Avsikten är främst att väcka intresse hos läsarna. Detta görs bland annat genom att dramatiska höjdpunkter uppmärksammas eller uppmärksamheten inriktas på enskilda personer. I bästa fall åstadkommes att skeendet blir intressant och hanterligt för läsaren (Hvitfelt 1986: 94). I andra fall, exempelvis vid hårdvinkling, då mycket perifera och icke representativa detaljer i ett händelseförlopp får utgöra utgångspunkten för beskrivningen av hela detta händelseförlopp, förvrängs verkligheten och artiklarna blir snarast desinformativa. En vanlig infallsvinkel är den han kallar ”den onda myndighetsvinkeln”. Den enskilde människan framställs som utsatt och myndigheten har i princip alltid fel. I difteriartiklarna ifrågasattes och kritiserades myndigheter hårt av ledare och nyhetsartiklar (Hvitfelt 1986: 94).

3.4 Journalistiskt råmaterial

Bevakningen av fågelinfluensa är ett typiskt och konkret exempel på hur innehållet i nyhetsmedier bygger på händelser som inträffat i verkligheten. Dessa händelser finns beskrivna i avsnittet Bakgrund om fågelinfluensan. Det som händer i länder som ligger långt från Sverige använder journalister stor utsträckning andrahandskällor för att beskriva, exempelvis texter och bilder från nyhetsbyråer. Innehåll i andra medier är också vanligt som källmaterial, vilket jag har kunnat utläsa i Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet. Händelser

som inträffar närmare Sverige refereras ibland genom att utsända journalister skildrar skeendet på plats. När fågelinfluensan konstaterats i Sverige kan man se att reportrar och fotografer är på plats där sjuka och döda fåglar hittas. De är närvarande vid presskonferenser som berörda myndigheter och politiker håller. Nu uppsöker journalisterna även privatpersoner och företag för att göra intervjuer och de är med när myndigheter agerar genom att till exempel spärra av riskområden. Myndighetspersoner dominerar som källor och information som myndigheter gör offentligt är vanligt förekommande som journalistiskt råmaterial. Jordbruksverket, Smittskyddsinstitutet och Statens veterinärmedicinska anstalt förekommer är vanligt förekommande källor i nyhetsmediernas bevakning av fågelinfluensan.

3.5 Bearbetning och presentation

Enligt Ledin är nyheten som genre enbart möjlig om läsarna går med på att artiklarna uttrycker fakta. Tidningar och andra massmedier är därför tvungna att kontrahera vissa verklighetsbeskrivningar, där tidningen och läsarna tilldelas bestämda sociala positioner. Ledin hänvisar till Gaye Tuchman som har undersökt fakticitetsskapande strategier i amerikanska medier. Tuchmans studie, *Making News, A study in the construction of reality*, utforskar processerna genom vilka nyheter konstrueras socialt, hur vardagliga företeelser och händelser flätas in i historier och tar tid och plats i den värld som kallas nyhetsmedia. Ett kapitel i studien ägnas åt "the web of facticity". Fakta definieras som: "pertinent information gathered by professionally validated methods specifying the relationship between what is known and how it is known." (Ledin 1995:82) Tuchman lägger särskild vikt vid relationen mellan fakta och källor, enligt Ledin. Hon relaterar det nödvändiga i att dagligen finna nya fakta att publicera och det nödvändiga i att undvika att publicera felaktiga uppgifter. I USA är det särskilt viktigt med tanke på de risker som finns att bli stämd. En viktig strategi för att skapa fakticitet är att låta nyhetsaktörer ta ansvar för informationen (relocating facticity). "Att en aktör gör ett uttalande ses som ett faktum, även om journalisten inte kan verifiera innehållet i uttalandet." (Ledin 1995:83) Olika källor tillskrivs olika trovärdighet (imputing facts). Trovärdiga och återkommande källor kallar Ledin för gynnade röster (Ledin 1995:83). Tuchman använder termen ram, i samband med hur aktörer får ordet och hur det språkligt går till. Inramare skiljer journalistens text från aktörers text. De är språkliga markörer med vars hjälp journalisten lämnar ifrån sig ordet till en annan nyhetsaktör. När journalisten med hjälp av inramare lämnar ifrån sig ordet betraktas alla yttranden som aktörers text. "Termen journalistens text ska inte förstås bokstavligt. En nyhetstext produceras kollektivt, och dess auktoritet baseras på tidningen som institution och inte på journalisten som individ. Journalistens text ska ses som en metafor för den komplexa sändarrollen." (Ledin 1995:84).

Medieforskarna Mats Ekström och Stig Arne Nohrstedt visar genom fältstudier på ett antal redaktioner hur nyheter reduceras för att presenteras på ett enkelt och tydligt sätt. Verkligheten presenteras som om den bestod av relativt entydiga händelser. Även förhållanden mellan olika intressen och grupper reduceras som om det vore en given konflikt mellan två mer eller mindre självklara intressen eller aktörer. Motstridigheter, tvetydigheter och/eller komplicerade sakförhållanden som bäst förstås i ett större sammanhang reduceras till åtskilda, avgränsbara och entydiga fakta (Ekström, Nohrstedt 1996). I *Journalistikens etiska problem* skriver de att "den professionella nyhetsjournalisten i praktiken alltid utgår ifrån det som Garfinkel kallar *indexicality*, det vill säga att innebörden i handlingar och händelser, enskilda uttalanden eller uppgifter, förändras då de lyfts ur ett sammanhang och infogas i ett annat." (Ekström, Nohrstedt 1996: 97) De pekar på att nyhetsjournalistiken reducerar saklighetsproblematiken när fakta infogas i ett specifikt sammanhang. Detta kan användas för manipulation genom selektivitet, vinkling och hur uttalanden från intervjupersoner sätts samman. Ett exempel är hämtat ur Tvärsnytt. Forskarna följde ett reportage från idé till dagen

efter inslaget. Reportaget handlade om konkurshotet mot Örebro-Kuriren. Genom påannonseringen och speakertexten skapas ett sammanhang som påverkar och förändrar betydelsen av det som en intervjuad företagare säger. Nyhetsinslaget presenterar inga felaktiga uppgifter utan bygger på uttalanden som återges, men genom tillvägagångssättet ”skapas bilden av att företagaren inte bara är en av intressenterna som var inblandade i frågan om hur tidningen ska räddas utan att han också var en av deltagarna i arbetsgruppen. I verkligheten var han varken det ena eller det andra. Allt han gjort var att han skrivit under ett uttalande och låtit sig intervjuas.” (Ekström, Nohrstedt 1996: 98-99)

I sin rapport ger Hvitfelt exempel på spekulationer som ibland tar sig i uttryck av insinuationer, som att tala om möjliga smittbärare, eller att efterspanade smittbärare, finns runt om i samhället och att de kan smitta vem som helst. En annan slags spekulation är att myndigheterna skulle sakna kontroll över situationen. Några belägg ges inte för att så är fallet.

Hvitfelt drar ändå slutsatsen att: ”Spekulationer är naturligtvis ofrånkomliga och ibland värdefulla i nyhetsrapporteringen. För det mesta tillhandahåller tillgängliga källor ofullständiga eller motsägelsefulla uppgifter. En rekonstruktion av ett skeende utifrån denna typ av uppgifter kräver att journalisten lägger pussel och ibland rekonstruerar de pusselbitar som saknas, i annat fall blir nyhetsrapporteringen meningslös. Enbart fakta blir dessutom ofta intetsägande om de inte sätts in i ett sammanhang och om deras innebörd eller eventuella konsekvenser inte anges.” (Hvitfelt 1986: 91)

Sådana ingrepp har enligt Hvitfelt bidragit till att gränserna mellan fakta och kommentarer i nyhetsförmedlingen blivit allt mer flytande (Hvitfelt 1986: 91). ”Nyhetsförmedlingen som syftar till att vara informativ, granskande och kommenterande måste naturligtvis vara saklig”, skriver han och pekar på att spekulationer har fått ersätta fakta. Att spekulation har ersatt fakta kan bero på otillräckligt källmaterial och på dåliga kunskaper eller oförmåga hos vissa journalister (Hvitfelt 1986: 92). Rapporten listar även grundprinciperna för rubriksättning, som också gäller för artikelingressoer, enligt Hvitfelt:

- Rubrikerna ska få plats på ett begränsat utrymme samtidigt som rubrikerna ska vara stora så de syns tydligt. Detta begränsar innehållet i de påståenden som rubrikerna förmår uttrycka.
- Rubrikerna ska locka till läsning. Det som redigeraren uppfattar som mest intressant för läsaren förstoras och förenklas, ofta är det en detalj.
- Rubriken ska ha täckning i texten. En princip som kan komma i konflikt med det ovanstående.
- Rubrikerna ska sammanfatta texten. Hvitfelt säger att detta är ett idealfall som kan komma i konflikt med de två första principerna.

Rubrikerna på difteriartiklarna är ofta missvisande genom att de förstorar detaljer och hårdnar påståenden. Den allvarligaste bristen, är enligt Hvitfelt, sammanblandningen mellan faktiskt sjuka, friska smittbärare och observationsfall. I rubrikerna görs detta genom att rubrikerna ofta framställer alla som isoleras som faktiska sjukdomsfall. Han skriver att den genomgående trenden är att difterins farlighet med avseende på utbredning, smittsamhet och utpekande av riskgrupper överdrivs kraftigt i rubrikerna. Denna typ av rubriker och ingresseer bör ha bidragit till att skapa en överdriven hotbild hos läsarna (Hvitfelt 1986: 70-71).

3.6 Yttre form

Med nyheternas **yttre form** menas egenskaper hos det enskilda mediet som styr den uppmärksamhet som varje enskild nyhet får, exempelvis periodicitet, kommunikationselement och tillgängligt utrymme, liksom mediens format och layout (Gherseti 2000: 36). Om tillgängligt utrymme säger Gherseti att det mäts i antal sidor och minuter, samt fördelning av

olika typer av innehåll. Dagstidningarnas sidstorlek påverkar vilka och hur många nyheter som placeras på förstasidan. Kvällstidningar domineras oftast av en huvudnyhet, medan morgontidningar, som när avhandlingen skrevs vanligen trycktes i ett stort format, riktar uppmärksamheten mot flera händelser (Ghersetti 2000: 37). Sektioner som politik, ekonomi, sport, nöje och kultur tilldelas utrymme utifrån personella resurser och faktisk eller uppskattad efterfrågan hos läsarna. Stora nyheter placeras på förstasidan, uppmärksammas i flera artiklar och får stort utrymme. Exceptionella händelser spränger gränserna för det ordinarie omfånget. Extrasidor och extraupplagor förekommer, som vid prinsessan Dianas död. ”Mått som antal artiklar och inslag, placering i tidning och program samt tilldelat utrymme ger publiken signaler om hur medierna själva viktar nyheterna.” Motsatsen att nyheter placeras längre bak i mediet och rapporteringen minskar i intensitet och omfång antyder ett lägre nyhetsvärde och att nyheten är mindre väsentlig. ”Nyheternas yttre form bidrar således till att rangordna verkligheten i betydelsefulla och mindre betydelsefulla händelser, skeenden och förhållanden.” (Ghersetti 2000: 38)

Camilla Persson har studerat Expressens layout och redigeringsprinciper. I ”Paratexten i Expressen”, som ingår i antologin *Journalistik i förvandling Om språk och texter i Expressen* (Persson 1994) använder Persson paratext om rubriker, ingresser, mellanrubriker och bildtexter. Begreppet paratext har hon hämtat från Finn Frandsen som talar om paratexten som den tröskel vilken läsaren alltid måste överskrida innan han eller hon når in till den egentliga texten. I den enskilda artikelns paratext ingår överrubrik, huvudrubrik, underrubrik, inledning (ingress) och mellanrubrik. De bildar en rad av små texter som står vid sidan av den egentliga texten och som i kraft av denna paratextuella relation föregriper och inverkar på hur texten ifrågasätts och förstås av läsaren. Ingressen är den text som inleder artikeln. Den skiljer sig vanligen från brödtexten genom att vara satt i fetare stil eller större grad än brödtexten. Ingressen ska, enligt Persson, omedelbart informera läsaren om berättelsens viktigaste faktum. Med brödtexten avses den löpande texten i artikeln, det vill säga allt som kommer efter ingressen. Persson skriver att många läsare enbart läser rubrik, ingress och bildtext. Det som skrivs i paratexten blir vanligtvis läsarens enda bild av nyheten. ”Detta ställer höga krav på dessa delar av tidningen, nämligen paratexten, som måste ge en riktig bild av nyheten utan hjälp av brödtexten” (Persson 1994: 246). Hennes hypotes är att paratexten allt mer tar över brödtextens uppgift att förmedla nyheten och att den gör detta genom att det viktiga i artikeln mer och mer lyfts fram i paratexten. Persson anser att det är påtagligt att tidningssidans yttre utformning kommit att spela en allt större roll under de senaste decennierna (Persson 1994: 246).

Nyhetsrapporteringens innehåll av bilder har stadigt ökat i andel under 1900-talet. Nyhetsbilden har bildat en egen genre, med ett eget konnotationsspråk. ”Visuella bilder innehåller en mängd informativa koder som skiljer sig från det tryckta och talade ordet och som förmedlar budskap på olika plan. Bilder är ofta mångtydiga och rika på betydelser.” (Ghersetti 2000: 40) Att bilderna kan tolkas på flera sätt är anledningen till att bilder nästan alltid omges av en text där bildens budskap fixeras och feltolkning minimeras. Den omgivande texten sätter in bilden i en kontext och påverkar därmed också dess betydelse. Ghersetti hänvisar till bildforskaren Gert Z Nordström som skiljer bildens inre kontext som refererar till grundelement och delbetydelser vilka bygger upp bildens helhetsbetydelse och bildar en berättelse från dess yttre kontext, som utgörs av omkringliggande rubriker, ingresser, bröd- och bildtexter samt bildens placering på tidningssidan eller i tv-programmet. Det är den yttre kontexten som styr och begränsar läsarens möjliga tolkningar av bilden (Ghersetti 2000: 40). I högre grad än en nyhetstext präglas bildernas innehåll av formmässiga aspekter som kameravinklar, ljussättning, omgivande kontext. En knäböjande liten flicka kan i ett sammanhang illustrera en gymnastikövning, men i en nyhetsrapportering om prinsessan Dianas död var bilder som denna ett uttryck för sorg och sörjande. ”Vilka detaljer ur verkligheten bilden visar och

sammanhanget där den presenteras präglar den bild som förmedlas. Bilder är därför aldrig utsnitt ur själva verkligheten. De är snarare kompositioner som även omfattar en kontextuell iscensättning, det vill säga den miljö bildmaterialet visar eller bildens huvudsakliga motiv befinner sig i.” (Ghersetti 2000: 41)

3.7 Språk och inre form

Inre form är på textnivå och har att göra med nyheternas dramaturgiska struktur i den enskilda nyhetsartikeln eller det enskilda nyhetsinslaget. ”Nyheter är journalistiska berättelser som skapar och förmedlar bilder av verkligheten. Liksom alla former av berättelser följer nyhetstexterna ett mönster som strukturerar och formar dessa bilder enligt vedertagna och kulturellt nedärvda konventioner.” (Ghersetti 2000: 38) Berättelsens främsta uttrycksmedel är **språket**. De språkliga uttrycken sammanfogas enligt berättartekniska principer. Språket är en förutsättning för kommunikation och genom språkliga uttryck förmedlas betydelse och erfarenhet. Det är även förutsättning för kunskapsinhämtande och kunskapsproduktion. Samtidig omformar språket den verklighet det beskriver, det skapar nya betydelser och abstraherar innebörd. Språket är i sig en mångtydig företeelse. Det har ett explicit och ett implicit innehåll. Alla former av texter kan innehålla undertexter, alltså mer information än det som sägs, skrivs eller visas. Undertexterna kan vara avsiktliga eller oavsiktliga, uppfattas av alla eller endast av ett fåtal.

Det journalistiska språket i såväl ord som bild fjärrar en nyhetsrapport från den verklighet den avser att skildra. ”Det journalistiska språket är ett filter som består av ord, uttryck och satskonstruktioner, stillbilder i tidningarna och rörliga bilder i i TV samt olika typer av ljudillustrationer som exempelvis musik. Det bildar på så sätt en mångdimensionell kod för masskommunikation.” (Ghersetti 2000 :39) Hon refererar till Inger Lindstedts historiska granskning av tal och skriftspråk om att svenska journalisthandböcker förordar en klar, enkel och korrekt språkdräkt som är lättflytande och saklig. Det journalistiska språket bör dessutom undvika utsmyckningar, det vill säga stilistiska figurer, metaforer och värdeladdade ord som bidrar till att göra nyhetstexten mer mångtydig och därigenom oklar. Lindstedt tillskriver denna strävan efter en sorts ”neutralt” språk journalistikens krav på saklighet och objektivitet. I praktiken innehåller språket i nyheterna mer eller mindre värdeladdade ord. Nyheterna konkurrerar med varandra bland annat genom språket, enligt Ghersetti. ”Värdeladdade ord, metaforer och andra stilistiska figurer som skaluttryck och upprepningar är klassiska dramaturgiska redskap som förhöjer nyhetsberättelsens litterära nivå och lämnar den mer öppen för mottagarens egna tolkningar och associationer. De stimulerar således till delaktighet och engagemang och ökar samtidigt textens underhållande värde. Givetvis färgar och påverkar de den bild nyheterna ger av verkligheten.” (Ghersetti 2000 :40)

Språket har många funktioner, det viktigaste är den informativa enligt Hvitfelt. Andra funktioner är påverkande, estetiska, sociala och expressiva. Språket kan också vara ett symptom, genom att avslöja egenskaper hos den som talar eller skriver.(Hvitfelt 1986: 72) Hvitfelt pekar på att ord inte enbart har ett sakligt innehåll utan innehåller värderingar som ger upphov till associationer. Genom att använda det ena ordet i stället för det andra leds läsarens uppfattning om personer, händelser och förhållanden i en viss avsedd riktning. Användning av dessa ord kan bidra till en mer utförlig och korrekt bild än ett helt neutralt språk, enligt Hvitfelt. Men de kan också förvränga bilden av verkligheten på olika sätt. (Hvitfelt 1986: 73) Associationsrika och värdeladdade ord kan vara en medveten användning av språket i syfte att få en nyhet att framstå som så viktig, dramatisk och intressant som möjligt. Hvitfelt har noterat att det inom nyhetsförmedlingen finns ett språkbruk som utnyttjar samma egenskaper hos språket som reklamkaren eller propagandisten. Språket i många av difteriartiklarna, och framför allt i rubrikerna exemplifierar detta resonemang. Det är ofta dramatiskt och

associationsrikt. Ordvalet och formuleringarna förefaller i många fall vara gjorda i syfte och öka dramatiken (Hvitfelt 1986: 74). Utan att direkt ljuga suggererar på detta sätt många artiklar, med tillhörande rubriker, fram en förvrängd bild av difterin. Hvitfelt skriver att difteri är ett synnerligen negativt värdeladdat och dramatiskt ord. Det associerar till smitta och epidemier i gångna tider. Genom felaktig användning av ordet epidemi säger Hvitfelt att det gavs en missvisande bild av sjukdomens art, omfattning och eventuella utveckling. Epidemi torde för de allra flesta människor vara synnerligen negativt värdeladdat. Det associerar till okontrollerbar spridning av sjukdomar, ett mycket stort antal insjuknade och även stor fara och dödlighet. Ur informationssynpunkt skriver Hvitfelt är ordvalet olämpligt och att det förstörade hotbilden. Exempel på associationsrika ord är: epidemi, drabba, smittjakt och krismöte. Hvitfelt säger att även hela meningar är konstruerade på ett uttrycksfullt sätt, det vill säga att deras sakliga innebörd har en viss täckning, men det budskap det förmedlar går långt utöver denna. Ett exempel är artikeln som inleds med meningen "Difterihotet vilar idag tungt över skolan".(Hvitfelt 1986: 75) Senare i samma artikel framkommer att myndigheterna bedömt risken som minimal.

Anna-Karin Lindberg, har inom ramen för ett forskningsprojekt vid institutet för nordiska språk i Lund, undersökt skriverier om epidemier i Expressen. I antologin *Journalistik i förvandling Om språk och texter i Expressen* (Lindberg 1994) skriver hon om hur tidningar med hjälp av ord och uttryck skapar en bild av verkligheten. I varje text väljer författaren de ord han tycker bäst beskriver den verkligheten. Enligt Lindberg såg människor i äldre tider sjukdom som något biologiskt nödvändigt. Moderna människor, däremot, ser det som en mänsklig rättighet att vara frisk. Utifrån den förändrade synen på sjukvård undersöker hon vilka konsekvenser den har fått för språket i kvällspressen (Lindberg 1994: 70-97). Hon skriver att epidemiologiskt arbete i texterna ofta liknas vid ett sorts detektivarbete. Exempel på det är ord som misstänker, kontaktspårning och spåra en smittkälla. Liknelser från det militära är också vanligt, till exempel: sjukdomar angriper, kroppen försvarar sig. Lindberg går igenom värdeladdade ord och uttryck som används i texterna under olika decennier (Lindberg 1994: "kapitel 4.2"). Liten skillnad märks enligt Lindberg över tid när det gäller värdeladdade ord och uttryck samt verb och adjektiv i beskrivningen av de olika epidemierna: "Vissa journalistiska mönster verkar alltså vara opåverkade av tidskontexten. De tycks snarare vara ämnesberoende." Detta gäller tydligen för ordvalet vid beskrivningen av epidemier och deras utbredning. Drabbar används från 1940-talet och framåt medan rasar och på retur har ersatts av slår till och sveper fram på 1990-talet. Allvarlig och ordentlig är exempel på adjektiv som användes för att beskriva epidemier på 1940-talet. På 1990-talet var mystik och gåtfull vanligare. (Lindberg 1994: "kapitel 4.2").

"Ordval och meningsbyggnad kan förvränga verkligheten på olika sätt trots att orden och meningarna har viss saklig grund och är grammatiskt korrekta. Således kan en skribent utan att kunna beskyllas för direkt osanning suggerera fram förhållanden och sammanhang som inte finns i verkligheten."(Hvitfelt 1986: 75) Hvitfelt refererar till Ryding (1972) som kallar detta fenomen för att luras utan att ljuga. Hvitfelt understryker att den enskilde artikelförfattaren eller rubriksättaren inte behöver ha utnyttjat språket medvetet för att mana fram en överdriven bild. Det är rimligt att anta, skriver Hvitfelt, att reporter och redigerar rutinmässigt använder språket på det sättet. Och det oavsett vilka slag av händelser och förhållanden de behandlar. I sin rapport konstaterar Hvitfelt att några studier av tidningssvenska utifrån dessa utgångspunkter inte finns utförda (Hvitfelt 1986: 76). Språklig renodling är en annan aspekt som Hvitfelt tar upp. Med det menar han att medierna använder enklast möjliga språkliga uttryck för att beskriva komplicerade sammanhang. Det görs för det mesta i en nödvändig strävan efter att förenkla en komplicerad verklighet i syfte att göra denna begriplig för sin publik. Parallellt med den språkliga renodlingen löper den allmänna förenklingen av verkligheten där exempelvis invändningen och underteman skalas bort.

Hvitfelt antar att difteriartiklarna ur språklig synpunkt behandlas på samma sätt som nyhetsartiklar som tar upp andra typer av händelser, även om han saknar empiriskt underlag för denna generalisering. Ett exempel är att flera undersökta tidningar beskrev att myndigheter överväger att se över det allmänna vaccinationsskyddet däribland difteriskyddet som att myndigheterna beslutat om att ge ny och förbättrad vaccination mot difteri. ”Bilderna av verkligheten blir så pass förenklade att den blir helt missvisande.” (Hvitfelt 1986: 76)

3.8 Faktiska och ickefaktiska yttranden

Enligt Ledin används fakticitet för att beskriva hur nyhetstexter framstår som sanna beskrivningar av verkligheten. Begreppet är språkvetenskapligt, vilket innebär att forskare som studerar fakticitet begränsar undersökningen till texten i sig, utan att jämföra med de händelser som inträffat i verkligheten. Ledin lutar sig mot den amerikanske forskaren Eugenie P. Almeidas pragmatiska definition av fakticitet när han ska operationalisera begreppet. Ett faktiskt yttrande är ett sådant där författaren/talaren avser att få läsaren/lyssnaren att förstå att det beskriver en faktisk eller verklig situation, en händelse eller ett tillstånd som har inträffat eller som händer vid tidpunkten då texten produceras. Med ett ickefaktiskt yttrande är det inte författaren/talarens avsikt att beskriva en faktisk eller verklig situation (Ledin 1995:84). Enligt Ledin blir fakticitet här en sändar/mottagar-relation. Faktiska yttranden är sådana där sändaren accepterar det sakförhållande som uttrycks. Icke-faktiska yttranden är sådana där sändaren problematiserar det sakförhållande som uttrycks. I Ledins analysmodell ska problematiseringen av sakförhållandet språkligt signaleras med någon typ av modalitetsmarkör. Ledin understryker att analysmodellen inte tar hänsyn till om journalisten i verkligheten tror på det han säger, utan utgår ifrån den språkliga utformningen. ”Att tidningar inte alltid talar sanning ligger utanför analysen.” (Ledin 1995:84).

I modellen för faktiska yttranden använder Ledin tre kategorier: faktum, förutsägelse och inramare. ”*Faktum* definieras enklast negativt: ett yttrande som saknar alla modalitetsmarkörer i de övriga kategorierna räknas hit. I praktiken betyder det att kategorin innefattar dåtid och nutida händelser utan reservationer.” (Ledin 1995:87). ”*Förutsägelse* innefattar framtida situationer. Det futurala i förutsägelse markeras vanligen av presens plus tidsadverbial. (NN anländer i morgon) eller av futurum (*kommer att, skall*). Även satser med futurum preteriti, det vill säga med skulle, räknas hit, liksom de *innan*-bisatser som anger att något snart ska inträffa. En vanlig typ av förutsägelser är när kurser, möten, konferenser och dylikt utlyses.” (Ledin 1995:87).

För ickefaktiska yttranden använder Ledin kategorierna gardering, tvång, evaluering och fråga (Ledin 1995:87-88). *Gardering* signaleras av markörer som innebär någon typ av sannolikhetsgradering. Hit hör verb av typen *förefalla, tyckas, (kan) antas* och adverb av typen *förmodligen, troligen, kanske*. Vid inramningar ses som gardering de *att*-satser som styrs av ickefaktiska verb som *tro* och *tvivla på*. Garderingar kan också göras grafiskt med citationstecken. *Tvång* är yttranden som hänvisar till vad en norm föreskriver. Typiska markörer är *måste*, även *tvungen* är en säker markör. De modala hjälpverben *skall, måtte, och bör* uttrycker ibland tvång, när de markerar påbud eller skyldighet. Även tillåtelse, vanligen markerad med *få*, ingår i den ickefaktiska kategorin tvång. Evaluering signaleras av värdeord. Ofta rör det sig om adjektiv och adverb. Ledin ger en rad exempel ur tidningar från det förra sekelskiftet: *synnerligen väl, en ledsam händelse, allvarsamma olägenheter, lyckligtvis aflägsnat, hjärtlösa vräkningar*. Även substantiv kan vara värderande: *fördelarna med detta, svepskälet brist på arbete, slafkontrakt*. Detsamma gäller för verb, särskilt modala sådana: *konstapeln borde veta, man måste klandra akademierna*. Ironiskt använda citationstecken kan signalera evaluering. *Fråga* kan uttryckas både direkt och indirekt.

En av Ledins hypoteser är att andelen faktiska yttranden, det vill säga faktum, förutsägelse och inramare, ökar med tiden. Hans tankegång är att den politiska roll som tidningar hade i slutet av 1800-talet inte gynnar faktiska yttranden. Den andra hypotesen är att skillnaderna i fakticitet med tiden ökar mellan journalistens text och aktörernas text. Samtidigt som de faktiska yttrandena blir fler i journalistens text, flyttas de ickefaktiska över till aktörernas text. ”Enkelt uttryckt det blir journalistens uppgift att förmedla fakta medan åsikter läggs i munnen på nyhetsaktörer.” (Ledin 1995:88) Ledin har gjort närläsningar som tar fasta på de sociala positioner och relationer som tidningarna vill kontrahera med sina läsare Dessa beskrivs i förhållande till olika diskurser, alltså till grundläggande perspektiv som betingar nyhetsförmedlingen. Ledin finner att det i de tidigaste socialdemokratiska tidningarna finns en arbetardiskurs, alltså ett särskilt perspektiv på arbetarnas villkor och uppgifter i samhället. Arbetardiskursen utmärks av att journalisten har ordet och använder ickefaktiska yttranden, särskilt evalueringar. Ledin finner att i de socialdemokratiska tidningarna från 1892 som han undersökt, är nästan vart fjärde yttrande i journalistens text en evaluering, alltså journalisten värderar händelser i hög utsträckning. (Ledin 1995:96) Ledin anser att journalisten utser sig själv till språkrör för arbetarna och formulerar de frågor som han anser att de bör ställa. ”Arbetardiskursen utmärks av att journalisten framställer sig som en auktoritet, närmare bestämt som en politisk ledare som för arbetarnas talan. Ledarpositionen förutsätter att journalisten har ordet, vilket minskar utrymmet för aktörstexter. Arbetarna/läsarna tilldelas dock en passiv position.” Frågeställningar riktas inte direkt till läsarna utan till en abstrakt överhöghet. Intrycket som ges är att tidningen har lösningen på arbetarnas problem. (Ledin 1995: 113)

Evaluering är den ickefaktiska kategori som har den tydligaste utvecklingen under hela undersökningsperioden. Att den minskar med tiden hänger enligt Ledin samman med att arbetardiskursen får mindre utrymme. Den speciellt borgerliga diskurs som Ledin finner i de tidigast undersökta tidningarna utmärks av att: ”tidningen framträder som en bildad kulturpersonlighet och anlägger en närmast nationalromantisk syn på nyhetshändelserna”. (Ledin 1995:104). Ledin pekar också på hur starkt textstrukturerna i lokalnyheten förändras. ”Uttryckt i diskurser förlorar arbetardiskursen i de tidigaste socialdemokratiska tidningar mark, främst till en myndighetsdiskurs men också till en journalistisk diskurs.” (Ledin 1995:112) I genren bryts olika föreställningar om arbetarnas, myndigheternas och journalistikens ställning i samhället. Utvecklingen innebär på många sätt en institutionalisering. Det sker en påfallande standardisering, och en likriktning mellan socialdemokratiska och borgerliga tidningar. Enligt Ledin skulle tidningarna, mot slutet av undersökningsperioden, kunna byta många artiklar sinsemellan utan att det skulle märkas (Ledin 1995:112).

Förvånande nog säger Ledin att de socialdemokratiska tidningarna företräder en självständig och modern journalistik avseende användningen av ramar. Socialdemokrater tar hela tiden mer ansvar än borgerliga för nyheterna, det vill säga en större andel av texterna utspelas i journalistens text. ”Detta visar att den socialdemokratiska pressen inte förborgerligas på så sätt att den övertar färdiga mallar.” (Ledin 1995:113) Undan för undan närmar sig borgerliga tidningar socialdemokratiska. 1912 har tidningar med olika politisk inriktning en likartad fördelning mellan journalistens och aktörernas text, vilket är en följd av ömsesidig påverkan. (Ledin 1995:113). Så småningom utvecklar tidningarna en myndighetsdiskurs som får ett stort genomslag. ”Myndigheterna blir undan för undan de gynnade rösterna, och mer än så i socialdemokratiska än i borgerliga tidningar.” (Ledin 1995:115)

Ledin skriver att den textstruktur som utvecklas under början av 1900-talet lever kvar i mer än 50 år. ”På 1950-talet är journalisten en passiv förmedlare av information mellan de ansvariga myndigheterna och läsarna, och en viktig journalistisk teknik är referat av andra texter.” (Ledin 1995:115) 1970 har mönstret brutits enligt Ledin och han säger att det stöds av Anna

Karin Lindbergs undersökning från 1994 av hur olika epidemier förmedlas i Expressen. I en undersökning som Ekecrantz med flera genomför visar det sig att den refererande journalistrollen är försvunnen 1987. ”Tid och rum har luckrats upp och dragits in i ett journalistiskt nu.” (Ledin 1995: 115)

3.9 Modalitet

Per Lagerholm beskriver begreppet modalitet i uppsatsen ”Den modifierade sanningen – om modalitet i Expressens nyhetsartiklar”, som ingår i antologin *Journalistik i förvandling Om språk och texter i Expressen* (Lagerholm 1994). Lagerholm har mätt frekvensen av modalitetsuttryck i Expressen under 1945, 1955, 1965, 1975, 1985 och 1993. Fyra av de undersökta åren har nästan identisk frekvens av modalitetsuttryck medan mätningarna för 1945 och 1975 visade på betydligt lägre frekvens av modala markörer (Lagerholm 1994: 220). Han ger exempel på uttryck där satsinnehållet framställs som faktum. Ett sådant är: Statsministern avgår. I meningen kommenterar skribenten inte sannolikheten av utsagan. Däremot innehåller följande meningar ord som markerar en inställning till ett sakförhållande och därmed blir utsagans sanningshalt mindre säker: Statsministern bör avgå. Statsministern torde avgå. Statsministern avgår kanske. Om statsministern avgår, blir det nyval. Givetvis avgår statsministern. Lagerholm pekar på hur olika ord markerar olika inställning till sakförhållandet. *Bör* uttrycker plikt. *Torde*, *kanske*, *givetvis* och villkorsuttrycket, om statsministern avgår blir det nyval, uttrycker skribentens grad av kunskap om satsinnehållet på olika sätt. Enligt Lagerholm är *torde* och *kanske* säkrare uttryck än villkorsuttrycket. *Givetvis* uttrycker skribentens övertygelse om att ha rätt, men uttrycker samtidigt en förhoppning. Det finns en reservation om sanningshalten och satsinnehållet är inte ett faktum (Lagerholm 1994: 219).

Dessa sätt att kommentera satsinnehållet och därmed markera sin attityd i filosofiska och lingvistiska sammanhang kallas för modalitet, enligt Lagerholm. ”Modala uttryck är alla uttryck som inte framställer satsinnehållets verklighetsstatus som bekräftad.” (Lagerholm 1994: 223). Det är den definition han använder i sin undersökning. Han har inte funnit någon enhetlig och klart avgränsad definition av modalitet när han studerat forskare som undersökt modalitet.

Ledins definition av ickefakticitet anknyter till Lagerholms beskrivning av modalitet och de pekar på likartade markörer. Några beskrivningar av begreppet som Lagerholm återger är: Modalitet anger hur mycket och på vilket sätt sändaren kommenterar sannolikhetsgraden i det som uttrycks, modalitet handlar om åsikten och attityden som talaren har samt modalitet är en semantisk kategori som berör talarens inställning till handlingen eller till dess verklighetsstatus (Lagerholm 1994: 222). Lagerholm delar in modalitetsuttryck i fyra kategorier, sanning, möjlighet, förmodan och vilja. Han använder tre typer av modalitetsmarkörer, adverb som exempelvis *givetvis*, *nog*, *troligen*, *möjligtvis*, modala hjälpverb som: *kan*, *borde*, *torde* samt modala verb som styr att-satser, till exempel: *anta*, *tro*, *veta*, *tycka*. Lagerholm anser att dessa bör kompletteras med vissa adjektiv samt med dess substantivavledning, till exempel *möjlig* respektive *möjlighet* (Lagerholm 1994: 223-225).

För att analysera innehållet i en text räcker det inte med att undersöka om påståenden är faktiska eller inte. För att forskaren ska förstå sammanhanget behöver den också få svar på frågor som: vad händer och vilka deltar? Ledin använder begreppet stil för att beskriva språklig variation som bestämmer konventioner för språkanvändning och som kan fungera som förmedlande länk mellan språk och situation eller mellan form och funktion. ”Stilbegreppet har hävd inom svensk språkvetenskap.” (Ledin 1995:42) Tre frågor skiljer ut olika situationstyper särskiljs med de tre frågorna: Vad händer? Vilka deltar? Vilka uppgifter har texten i detta? Den första frågan representerar språket som ett medel för reflexion som tar

fasta på att språk är en klassifikation och representation av världen. Frågan om vilka som deltar representerar att språk är ett medel för handling som tar fasta på de sociala positioner och relationer som språket upprättar. Den tredje frågan om textens uppgift tar fasta på att språket uppträder som sammanhängande text, som tar fasta på texten som medium.

3.10 Nyhetsutbud och verkligheten

Mediers innehåll och form bildar tillsammans nyhetsutbudet. Det utbudet utmärks av nyheternas bild av verkligheten. Roger Fowler, professor i engelska och lingvistik vid universitetet i East Anglia beskriver nyhetsutbudet vid salmonellakrisen i Storbritannien 1988-89 och vilken bild nyheterna gav av epidemin. Skildringen ingår i avsnittet "A Press scare: the salmonella-in-eggs affair" i boken *Language in the News* (Fowler, 1991) Han beskriver att tidningarnas sätt att skriva bygger upp en hysteri som pågår under den undersökta perioden. Oron startade i och med upptäckten av salmonellasmitta i hönsägg och listeriabakterier i mjölk och ost, då rädslan för matförgiftning utvecklades. Fowler visar hur oron först gäller ost och ägg för att därefter omfatta hygien i butiker och restauranger. Den sprids och rör även bruket av djurfoder. Så småningom vidgas oron ytterligare, artiklarna inkluderar även andra slags förgiftningar och infektioner. I slutet av perioden handlar skrivierna om föroreningar av vattnet och miljöeffekter på andra håll i världen, till exempel under rubriken "The Poisoning of our world" i Daily Express, 13 februari 1989 (Fowler 1991: 146-147). Den stora äggrädslan som medierna kallade händelsen är inte ett medicinskt eller epidemiskt sådant. Fowler anser att det är en konstruerad diskurs, en formering och transformering av idéer i det offentliga språket i tidningar och tv (Fowler 1991: 148).

Vem som förmodas vara rädd när medier använder termen äggpanik eller äggrädsla är inte klart, enligt Fowler. Det förekom enstaka intervjuer med individer, till exempel småbarnsmammor som medgav att de var oroad eller kände förvirring. Få bevis för människors oro fanns på insändarsidorna. Fowler anser att äggrädslan går att jämföra med medias hantering av aids. Skrivierna om aids gav pressen möjlighet att hantera något som var dramatiskt negativt och som kunde presenteras som ett allmänt hälsoproblem, vår tids sociala sjukdom. (Fowler 1991: 149)

Från början beskrevs aids som en ny och specifik sjukdom som associerades med homosexuella och sprutnarkomaner. På 80-talet eskalerade skrivierna och sjukdomen beskrevs som bögepest (gay plague). Medierna använder statistik för att göra prognoser om antalet smittade i olika länder och med inriktning att skriva om promiskuitet. När så småningom prognoserna inkluderar heterosexuella innebär det ett skifte i skrivierna. 1989 beskriver Fowler hur aids presenteras som ett uttryck för vår tid, tillståndet på ett sjukt västerländskt samhälle, ett samhälle som närmar sig millennieskiftet. Skiftet innebär att skrivierna handlar om individuellt ansvar, vilket kondomkampanjer blev exempel på. Denna logik följer samma mönster som matförgiftningsrädslan. (Fowler 1991: 149) Fowler studerar det han benämner "hysterical style" (Fowler 1991: 164) och visar en lingvistisk mekanism som består av formuleringar som håller uppe och förlänger den hysteriska diskursen. Fowler visar hur intensivt och med vilken överdrift negativa känslor uttrycks. Den mest tydliga markören av det gälla tonläget är att texterna genomsyras av ord som anger känslomässiga reaktioner vilka alltid är negativa. Fowler listar sådana ord: *panikstämning* förekommer oftast, följt av *oreda* och *oro* (*scare, confusion, anxiety*). Fowler listar också ord som *hot* och *fara* (*hazard, threat, menace*). Särskilt i "seriösa" tidningar förekommer en mångfald av tekniska och medicinska termer av ett slag som människor anser vara svåra, obekanta och skrämmande. Fowler ger exempel på tre grupper av sådana termer: 1) bakterier och virus 2) infektioner och sjukdomar 3) kemikalier och mineraler. Denna tekniska och medicinska jargong är alierande och störande, enligt Fowler. (Fowler 1991: 164) Salmonella och särskilt

listeriabakterien behandlas med en retorik från den tecknade världen, De är "germs" eller "bugs" som kan beskrivas som avsiktligt skadliga. Fowler nämner att *The Sun's* melodramatiska uttryck "the killer bug listeria" väl fångar denna aspekt (Fowler 1991: 164).

Avslutningsvis vill jag referera till forskarparet Rod Brookes och Beverley Holbrook. De har redogjort för hur brittisk press rapporterade om sjukdomarna BSE och Creutzfeldt-Jakobs sjukdom i kapitlet "Mad Cows and Englishmen; Gender implications of news reporting on the British beef crisis." som ingår i antologin *News, Gender and Power* (Brookes, Holbrook 1998). Karakteristiskt för bevakningen var ett flitigt användande av ord som panik, rädsla och hysteri. Författarna argumenterar även för att nyhetsrepresentationen strukturerades utifrån genusskillnader (Brookes, Holbrook 1998: 175).

Sammanfattningsvis har denna teoretiska genomgång av mediasystemet behandlat dagstidningars roll, nyhetsprocessen, innehåll och form samt nyhetsutbudet. Teorierna ger mig en rad alternativ att identifiera variabler som gör det möjligt att analysera innehåll, att avgöra om det är faktiskt och i vilken kontext innehållet finns.

4. INNEHÅLLSANALYS SOM METOD

Av min forskningsfråga följer uppgifterna att mäta frekvens, att avgöra vad som är ickefakticitet och att beskriva bevakningen av fågelinfluensan. Därmed faller det sig naturligt att välja innehållsanalys med kvantitativ inriktning som metod. Att mäta frekvens innebär att beräkna och sätta siffror på förekomster och jag behöver därför beräkna det totala antalet artiklar liksom antal artiklar som innehåller ickefakticitet/modalitet. För att avgöra vilka artiklar det handlar om behöver jag tolka innehållet i artiklarna. Undersökningen får därmed även kvalitativa inslag. Som exempel på kvalitativa tolkningar har jag valt ut och lyft fram nio artiklar med olika sorters ickefakticitet.

Mitt sätt att göra en innehållsanalys, som hanterar de tre uppgifterna, bygger på beskrivningen av metoden i tre verk, *Innehållsanalytiska metoder* (Hvitfelt 1991), *Content Analysis* (Krippendorff 2004) och *Metodpraktikan* (Esaiasson med flera: 2004).

Håkan Hvitfelt gör en genomgång av begreppet innehållsanalys i rapporten *Innehållsanalytiska metoder* (Hvitfelt 1991). Enligt Hvitfelt kan människor sägas ägna sig åt innehållsanalys när de tolkar vad en annan människa sagt eller förmedlat (Hvitfelt 1991: 6). ”Innehållsanalysen ger inte någon ideal bild av eller uppfattning om ett visst innehåll i massmedierna. Den utförs utifrån vissa utgångspunkter och grundar sig nästan alltid på serier av kompromisser mellan det ideala och det praktiska eller vetenskapligt möjliga. På så vis utgör innehållsanalysen inget undantag från annan verksamhet som faller under begreppet vetenskap.” (Hvitfelt 1991: 50) Hvitfelt anser att innehållsanalys är ett instrument för att underbygga eller falsifiera vetenskapliga hypoteser och teoribildningar om mediernas innehåll och villkor. Generellt sett är innehållsanalysen en av de mest användbara metodriktningarna inom masskommunikations- och journalistikforskningen. Den är inte oproblematiserad eller slututvecklade och löser inte heller alla problem när det gäller beskrivningar och tolkningar av massmediers innehåll. (Hvitfelt 1991: 50). ”Den kanske vanligaste uppfattningen om innehållsanalys är att det handlar om en metod som framför allt används för systematisk beskrivning av massmediernas innehåll. Innehållsanalysen skiljer sig från andra former av textanalys på så sätt att den vanligen kräver en kvantifiering av materialet.” (Hvitfelt 1991: 8) Hvitfelt påpekar att systematik inte förutsätter kvantifiering (Hvitfelt 1991: 28).

Den vetenskapligt systematiska innehållsanalysen utvecklades av forskare på 1920-talet i USA för att undersöka dagstidnings- och tidskriftsinnehåll. *Content Analysis in Communication Research* författat av B Berelson och publicerat 1952 är ett standardverk i ämnet, enligt Hvitfelt. Berelson beskriver innehållsanalys som en forskningsteknik för objektiva, systematiska och kvantitativa beskrivningar av manifest, det vill säga påtagligt, innehåll i kommunikation. (Hvitfelt 1991: 8). Berelsons definition är utgångspunkten för innehållsanalys som metod inom svensk masskommunikationsforskning (Hvitfelt 1991: 50). Hvitfelt påpekar att det genom innehållsanalys endast går att få kunskap om en texts manifesta innehåll och inte hur den kan tänkas påverka sin publik. (Hvitfelt 1991: 9-10).

Min analys mäter en stor mängd artiklar och frekvensen av visst innehåll. Jämförelsepunkter är valda och utformade så att de enbart utgår från det manifesta innehållet i texterna om fågelinfluensan. Undersökningen är systematisk genom att den mäter alla artiklar på samma sätt. Genom att den mäter såväl fakticitet som andra aspekter på innehållet blir det möjligt att dra generella slutsatser.

Systematisk innebär enligt Hvitfelt att: ”allt relevant material ska analyseras med hjälp av alla de kategorier som är relevanta för problemställningen” (Hvitfelt 1991: 9). För att resultatet av innehållsanalysen ska leda till generella slutsatser är ett systematiskt förfarande ett grundkrav. ”En systematisk analys ställer krav på bestämda regler för undersökning och redovisning. Resultaten blir således möjliga att kontrollera.” (Hvitfelt 1991: 28) Hvitfelt skriver också: ”De

variabler som ingår i undersökningen ska kunna beskrivas med kvantitativa termer, det vill säga genom frekvens, omfång eller mängd.” (Hvitfelt 1991: 9) Kritiker av den kvantitativa metoden hävdar att den inte mäter det som är intressant att mäta och att tabeller med aggregerad data inte berättar vad som egentligen står i en tidning (Hvitfelt 1991: 30). Hvitfelt pekar på att det finns såväl kvantitativa och kvalitativa aspekter i en innehållsanalys eftersom syftet är att karaktärisera ett kommunikationsinnehåll (Hvitfelt 1991: 28). Den kvantitativa analysen mäter innehåll för att dra generella slutsatser medan den kvalitativa analysen tolkar innehållet för att förstå det. (Hvitfelt 1991: 4) Vilken metod ska man då välja? Hvitfelt anser att det framförallt är metodens lämplighet i relation till teori och frågeställning som är det centrala kriteriet vid val av metod (Hvitfelt 1991: 29). Enligt Hvitfelt innehåller kvantitativ innehållsanalys moment av bedömningar och tolkningar av olika kvaliteter av innehållet. Vidare kräver vissa kvantitativa innehållsanalys speciella kunskaper hos den som utför själva analysen. ”Skillnaden mellan kvantitativa och kvalitativa analyser är att värderingarna inverkar olika vid olika moment under forskningsprocessen.” (Hvitfelt 1991: 13)

Klaus Krippendorff ger följande definition av innehållsanalys i den andra upplagan av *Content Analysis*. ”Innehållsanalys är en undersökningsfärdighet för att göra replikerbara och valida slutsatser utifrån texter, eller andra betydelsefulla material, till det sammanhang som texten används”, skriver han. (Krippendorff 2004: 18) Av definitionen framgår att metoden ska resultera i rön som går att reproducera. Det betyder att forskare som arbetar vid en annan tid eller under andra omständigheter får samma resultat när han eller hon använder samma teknik till samma data. Enligt Krippendorff kan innehållsanalys skiljas från den personliga auktoriteten av den som utför den. Vetenskaplig forskning måste även vara öppen för noggrann granskning för att ge meningsfulla och valida resultat. (Krippendorff 2004: 18). Krippendorff anser att innehåll växer fram i processen när en forskare analyserar text i förhållande till ett specifikt sammanhang och att undersökaren påverkar vad som räknas som innehåll. Nyckeln till kvaliteten på analysen ligger i operationaliseringen som avgör egenskaper för innehållsanslysens data. Innehållsanalytiker inser att texter är meningsfulla för andra, inte bara för analytikern, och behöver erkänna att alla texter är framställda och lästa av andra, och förväntas vara av betydelse för dem, och inte enbart för den som analyserar texten. Därav följer att innehållsanalys inte kan begränsas till något som är inneboende i texten och som är mätbart utan tolkning av kompetenta författare, läsare, användare och i vid forskning kulturellt kompetenta forskare. För att andra forskare skulle göra samma tolkning som jag, finns tydliga definitioner och riktlinjer för tolkningar i min undersökning.

4.1 Operationalisering

Jag har valt att följa *Metodpraktikans* (Esaiasson med flera: 2004) förslag av tillvägagångssätt för min analys. Författarna av *Metodpraktikan* ansluter till Hvitfelts beskrivning av innehållsanalys och menar att termen står för en undersökning av innehållet i någon form av skriftlig, muntlig eller bildmässig framställning, framförallt där tillvägagångssättet består i att kvantifiera företeelser i texter.

Den process där den teoretiska definitionen tilldelas en eller flera operationella indikatorer kallas för operationalisering. *Metodpraktikan* beskriver processen för operationalisering vid kvantitativ innehållsanalys som också förutsätter att ”undersökningen baseras på likvärdiga och därmed jämförbara uppgifter om så pass många analysenheter att dessa uppgifter kan uttryckas och analyseras med siffror.” (Esaiasson med flera 2004: 219). Metoden är användbar för att mäta hur ofta eller hur frekvent olika innehåll förekommer eller att mäta hur stort utrymme det får. Frekvens och utrymme anses också vara tecken på hur centralt och hur viktigt innehåll är i tal och skrift. Med datorstöd är det möjligt att på kort tid gå igenom stora datamaterial. Författarna hävdar att kvantitativ innehållsanalys oftast innebär att de

innehållsliga enheterna först måste tolkas för att de ska kunna placeras i rätt kategori som sedan räknas (Esaiasson med flera 2004: 220). De pekar också på att alla samhällsvetare i praktiken använder kvalitativ textanalys när de tolkar och analyserar texter ur tidigare forskning för att placera in sitt arbete i det rådande kunskapsläget (Esaiasson med flera 2004: 235). Alla begrepp som ingår i de teorier och utsagor som forskaren vill pröva måste först ges en teoretisk definition. Ett och samma teoretiska begrepp kan operationaliseras på olika sätt. Det är förmågan att presentera starka och hållbara argument som avgör kvaliteten på den valda operationaliseringen (Esaiasson med flera 2004: 57).

Jag har analyserat och tolkat en rad inslag i tidigare forskning som gör det möjligt att operationalisera begreppen fakticitet och modalitet. Jag lutar mig mot begreppet modalitet hos Per Lagerholm liksom mot Per Ledins definitioner av faktiska och ickefaktiska yttranden, för att skapa entydiga variabler om fakticitet. Enligt Ledin används fakticitet för att beskriva hur nyhetstexter framstår som sanna beskrivningar av verkligheten. Begreppet är språkvetenskapligt, vilket innebär att forskare som studerar fakticitet begränsar undersökningen till texten i sig, utan att ta ställning till hur händelser inträffat i verkligheten.

För att genomföra en analys måste det finnas klara tolkningsregler för variabler, som beskriver hur en viss egenskap i innehållet varierar mellan de undersökta artiklarna. Variablerna ska vara klart och entydigt definierade, och därmed blir de enkla att skilja från varandra. Det ska finnas ett och endast ett variabelvärde för varje analysenhet (Esaiasson med flera 2004: 229). Det behövs också kodningsprinciper för att hantera problem med analysenheterna. Metodpraktikan exemplifierar detta med ett nyhetsinslag i tv som handlar både om krig och hungersnöd, vilket antingen kan klassificeras som krigsinslag eller inslag om hungersnöd. Ibland är det nödvändigt att den som kodar har viss genrekännedom eller kunskap om den diskurs och den kontext som texterna är hämtade ur, för att göra riktiga bedömningar. Kvantitativ innehållsanalys är flexibel i detta avseende genom att datamaterialet under arbetets gång ger besked om huruvida antalet kategorier behöver utökas, om två eller flera kategorier ska slås ihop eller om skillnaden mellan befintliga kategorier behöver förtydligas (Esaiasson med flera 2004: 230). Vanligen prövar undersökaren sitt analysinstrument på delar av materialet. Vid provningen noterar den tolkningsproblem och oklarheter, vilket nästan alltid leder till att kodschemat modifieras och kodningsinstruktionerna preciseras. Att låta någon annan använda analysinstrumentet på konstruktionsstadiet är ett sätt att få nya uppslag och avslöja svagheter. Reliabilitetstest är en slags betygsättning av undersökningens kvalitet och noggrannhet. Eftersom målet med analysen är att finna mönster är det viktigt att kodschemat används konsekvent. Därför kan det också vara värdefullt att göra en pilotstudie av materialet (Esaiasson med flera 2004: 231). Jag har följt denna vägledning genom att göra en pilotstudie, pröva variabler, genom att låta en kollega ge synpunkter på analysinstrumentet och genom att förtydliga kodningsinstruktionerna.

5. MATERIAL OCH URVAL

Valet av forskningsdesign är avgörande för kvaliteten på undersökningen och är svårt att ändra under arbetets gång, enligt *Metodpraktikan* (Esaiasson med flera 2004: 95). Här följer en redovisning de beslut jag har fattat med avseende på material, innehåll och val av variabler för att undersöka frekvensen av fakticitet vid bevakningen av fågelinfluensan. Det praktiska arbetet följer Metodpraktikans vägledning för genomförande av en kvantitativ innehållsanalys. Den betonar variabler och hur de väljs ut som ett betydelsefullt intellektuellt hjälpmedel för forskningsinsatser (Esaiasson med flera 2004: 45). Variabeltänkande har hjälpt mig att precisera vilket innehåll som är intressant att undersöka och hjälpt mig att hålla isär olika delar av innehållet i bevakningen av fågelinfluensan. Ett första steg i arbetet är att välja analysenheter, det vill säga de objekt som ska undersökas, samt att avgöra vilka och hur många analysenheter som ska mätas.

5.1 Val av analysenheter

Urvalet av artiklar har jag gjort genom att läsa aktuella tidningar och genom att söka i artikeldatabaser. Mätningen började i januari 2006 då jag började följa bevakningen av fågelinfluensan. Den avslutades i juni 2006. Dagligen läste jag Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet, Expressen och Aftonbladet samt Dagens Industri. Jag rev ut och sparade de tidningssidor som innehöll artiklar som på ett tydligt sätt handlade om fågelinfluensa genom val av bild, text och rubrik. I skiftet februari, mars 2006 utbröt fågelinfluensan i Sverige och materialet svällde märkbart i omfattning. Jag bestämde mig då för att genomföra en pilotstudie, som en del av den kvantitativa innehållsanalysen, för att pröva urval av analysenheter och variabler till mitt kodschema, i enlighet med Metodpraktikans vägledning.

Jag valde att begränsa pilotstudien till de prenumererade morgontidningarna Dagens Nyheter (DN) och Svenska Dagbladet (SvD). Det var en följd av mitt intresse av att i första hand undersöka frekvensen av ickefakticitet i högstatusmedier, enligt beskrivningen i avsnittet ”*Dagstidningar*” i kapitlet om *mediesystemet*. DN och SvD utmärks av att de verkar på en konkurrensutsatt marknad, har varit satta under ekonomisk press och att deras redaktioner har genomgått återkommande nedskärningar under 2000-talet. Tillika tillhör dessa morgontidningar två stora nordiska förlag, svenska Bonniers respektive norska Schibsted. Pilotstudien gjordes på alla artiklar som handlade om fågelinfluensan och som publicerats i Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet under tre dagar, 28 februari, 1 och 2 mars 2006, vilket alltså var i samband med att fågelinfluensan bröt ut i Sverige. Sammanlagt omfattade pilotstudien 57 artiklar. Ett resultat av pilotstudien var att 26 artiklar visade sig innehålla någon form av ickefakticitet. En slutsats som jag drog var att min första avgränsning till att endast undersöka morgontidningar var relevant. Andra erfarenheter från pilotstudien redovisas där det är relevant i kommande avsnitt.

Enligt Krippendorff krävs det en samling texter för att minska risken att göra felaktiga slutledningar. Min ursprungliga tanke var att studera samtliga artiklar som publicerats om fågelinfluensan i DN och SvD. Med hjälp av tidningarnas textdatabaser, Presstext och Retriever, beräknade jag hur omfattande bevakningen var och fann att cirka 800 artiklar i ämnet publicerats från 1995 till juni 2006 i de bägge morgontidningarna. Slutsatsen blev att jag behövde göra ett urval. Till att börja med hade jag 380 artiklar på sidor som jag hade klippt ut, införda i DN och SvD från januari till juni 2006. Vid genomgången av databaserna fann jag ett 30-tal artiklar som jag hade missat vid min dagliga läsning. Jag tyckte också att det var naturligt att vid analysen dela in de sammanlagt 412 artiklarna i januari-juni 2006 i två perioder, före och efter att fågelinfluensan brutit ut. Jag bedömde att det också skulle vara värdefullt att jämföra egenskaper i innehållet i den aktuella bevakningen med en period när

fågelinfluensan saknade koppling till Sverige. Jag valde att avgränsa den delen av undersökningen till januari och februari 2004 då tidningarna publicerade ett flertal artiklar om fågelinfluensan. Med hjälp av databaser och mikrofilmer identifierades 66 artiklar som publicerades i januari och februari 2004.

Jag har i urvalet utelämnat ett 40-tal artiklar publicerade i DN och SvD från 1995 till och med 2003. Under perioden 2000-2003 förekom ämnet endast i ett tiotal artiklar. Jag har också utelämnat drygt 300 artiklar publicerade mars 2004 fram till årsskiftet 2005/2006. I samråd med min handledare, efter genomförd pilotstudie, bestämde jag att utföra undersökningen på artiklar under de redovisade perioderna 2004 och 2006. Därmed skulle jag komma att undersöka nära 500 artiklar, tillräckligt många artiklar och med tillräckligt hög frekvens av ickefakticitet för att dra slutsatser.

För att vara säker på att få med alla artiklar om fågelinfluensan sökte jag i Presstext respektive Retriever. Artiklarna som identifierades på det sättet skulle innehålla något av följande ord: fågelvirus, fågelinfluensa eller H5N1-virus eller något sammansatt ord som började med antingen fågelvirus, fågelinfluensa eller H5N1-virus. Det 30-tal artiklar jag missat vid den dagliga läsningen har jag läst på mikrofilm på Kungliga Biblioteket och därefter kodat. Det visade sig att jag vid den dagliga läsningen identifierade fler artiklar som handlade om fågelinfluensan än vad databaserna gjorde. Jag hade läst och klippt ut ett 60-tal artiklar som saknades i databaserna, trots att de uppenbarligen handlade om fågelinfluensan och i de flesta fall innehöll något av de definierande orden. Förstasidesartiklar lagras inte i Retriever och Presstext och alla sådana artiklar kommer därför från min egen dagliga tidningsläsning. Jag noterade att det i Retrievers förteckning över artiklar i Svenska Dagbladet fanns fyra artiklar, innehållande något av de definierande orden, som saknades i tidningarna vid genomgång av mikrofilm på KB. Det är osäkert vilken felkällan är, men i ett fall är det med säkerhet Retriever. Enligt databasen skulle den artikeln ha varit publicerad den 1 maj 2006, en dag då SvD inte utkom.

5.2 Variabler och variabelvärden

En variabel beskriver hur en viss egenskap hos analysenheterna varierar mellan analysenheterna. Variabelvärdena hos var och en av variablerna ska vara klart skilda från varandra och det ska alltid finnas ett och endast ett variabelvärde för varje analysenhet (Esaiasson med flera 2004: 47).

Mitt val av variabler för den kvantitativa delen av undersökningen grundar sig på det identifierade innehållet i bevakningen av fågelinfluensan samt på teorier hämtade ur tidigare forskning. Två huvudtyper av variabler återfinns i undersökningen: 1) Variabler om aktörer, källor och aspekter grundar sig på beskrivningar i avsnittet "Medielogik" i kapitlet "Nyhetsprocessen" och på avsnittet "Nyhetsutbud" i kapitlet "Språk och inre form". 2) Variabler om fakticitet är hämtat från forskning som redovisas i avsnitten "Modalitet", "Faktiska och ickefaktiska yttranden" i kapitlet "Språk och Inre form". Variabelvärden för spekulat och manipulation grundar sig på teorier i avsnittet "Bearbetning och presentation".

Valda variabler ska göra det möjligt att påvisa hur fakticitet och andra aspekter samvarierar, det vill säga vilket samband det finns mellan olika variabler. (Esaiasson med flera 2004: 72). Därför behövs såväl variabler som mäter fakticitet som variabler som mäter andra variationer i innehållet, samt göra det möjligt att generalisera utifrån uppnådda resultat.

Fyra variabler behandlar fakticitet i texten. De bygger på begrepp som tidigare forskare har använt, vilket innebär hög begreppsvaliditet. Även övriga variabler och variabelvärden bygger på tidigare forskning. Ett undantag är variabelvärdet tongivande format, vilket jag själv har

använt och testat vid magisterutbildningens övning i kvantitativ metod. För att mäta fenomenet fakticitet har jag operationaliserat begreppet på likartat sätt som Ledin gör i avhandlingen *Arbetarnes är denna tidning*, vilket jag beskriver i kapitlet "Språk och inre form". Där finns de definitioner av ett faktiskt yttrande och ett ickefaktiskt yttrande som jag använder. I avsnittet om resultat av mätningen använder jag begreppet fakticitet om innehåll som är faktiska yttranden. Ett yttrande som är modalt utmärks av så kallade modalitetsmarkörer och är ickefaktiskt. I kodschemat, i bilaga 2, finns en uppräkningslista av sådana markörer. Eftersom Ledins avhandling handlar om texter från 1800-talet och början på 1900-talet har jag uppdaterat uppräkningslistan av modalitetsmarkörer, särskilt de som handlar om spekulering, exempelvis ska och kan (i betydelsen kan antas eller kanske). Modalitet i form av spekulering korresponderar till redovisningen av spekulering i Hvitfelts *Difteri i pressen*.

I kapitlet "Språk och inre form" redovisar jag att Per Lagerholm pekar på hur olika modalitetsmarkörer anger olika grad av modalitet. Jag har bedömt att det inte är möjligt, att inom ramen för min undersökning, gradera modalitet. Både Ledin och Lagerholm pekar på att vissa adjektiv markerar modalitet. Jag har valt att genomgående tolka adjektiv som värderande och som markörer för modalitet, förutom tydligt beskrivande adjektiv, som röd och blå. Adjektivistiskt använda pronomen, som till exempel många, bedömer jag som värderande. Variabeln som svarar på frågan förekommer ickefakticitet i paratexten har tilldelats fyra variabelvärden:

1. Alla påståenden i paratexten är faktiska yttranden och syftet är att beskriva det som har hänt som det har hänt.
2. Modala yttranden förekommer i paratexten med modalitetsmarkörer av typen spekulering, gardering, tvång, evaluering eller fråga.
3. Manipulation förekommer i paratexten genom att faktiska yttranden kombineras så att syftet inte är att beskriva det som har hänt som det har hänt, utan att osanning förekommer.
4. Osanning förekommer i paratexten.

I begreppet ickefaktisk ingår alltså även manipulation och osanning. Yttranden som innehåller manipulation eller osanning saknar vanligen modalitetsmarkörer, men betecknas ändå som ickefaktiska. Dessa variabelvärden kan vara svårtolkade. Att faktiska yttranden kan kombineras på sådant sätt att framställningen i sin helhet blir ickefaktisk har Ekström och Nohrstedt visat i *Journalistikens etiska problem*. I kapitlet "Nyhetsprocessen" redovisar jag också hur Håkan Hvitfelt beskriver manipulation i *Difteri i pressen*: "Ordval och meningsbyggnad kan förvränga verkligheten på olika sätt trots att orden och meningarna har viss saklig grund och är grammatiskt korrekta. Således kan en skribent utan att kunna beskyllas för direkt osanning suggerera fram förhållanden och sammanhang som inte finns i verkligheten." (Hvitfelt 1986: 75)

Variabelvärdet osanning relaterar till de fall då det av texten framkommer att påståenden är osanna. Ett exempel på osanning är när citattecken används i en rubrik och att rubrikens citat inte återfinns i texten. Förekomsten av spekulering i texten är en särskild variabel. Genom att mäta spekulering får jag ett mått på om hur ofta spekulering förekommer. Variabeln ickefaktiska yttranden i journalistens text, grundar sig på Ledins distinktion mellan källors text, journalistens text och så kallade inramare. Att rubriken har täckning i texten innebär att rubriken är adekvat för påståenden som görs i texten och/eller sammanfattar texten. I tidigare forskning saknas entydig definition av begreppet täckning i texten. Jag tolkar variabeln utifrån Hvitfelts resonemang om rubriker i *Difteri i pressen* och på min egen journalistiska erfarenhet. Rubrikinnehållet ska på ett adekvat sätt referera till textinnehållet. Det innebär att

rubriken har täckning i texten även om relaterade påståenden i texten visar sig vara manipulerade eller osanna.

Känsloladdade ord, som exempelvis dödssmitta, räknas som modalitetsmarkör i variabeln om fakticitet. Pilotstudien visade att sådana ord sällan förekommer i bevakningen av fågelinfluensan. Enligt referatet om språket i Expressen, i kapitlet "Språk och inre form", har användningen av känsloladdade ord varit konstant sedan 1940-talet. Av dessa skäl har jag valt bort att göra en separat variabel för att mäta känsloladdade ord.

Bilder som illustrerar händelser eller förlopp som har anknytning till utbrottet av fågelinfluensa har jag bedömt som faktiska, även om de visar dramatiska händelser. Ickefaktisk bild är tolkad som bild som syftar till att dramatisera eller på annat sätt framkalla känslor utöver vad som framkommer av tillhörande text. Ghersetti påpekar, vilket refereras i avsnittet "Yttre form" i kapitlet "Nyhetsprocessen", att bilder vanligen kräver bildtexter för att bli begripliga, och det kan vara svårt att avgöra vad som är en faktisk och ickefaktisk bild. Det gäller också ett ämne som fågelinfluensan där bilder på döda fåglar i sig är känsloladdade.

För att bedöma vilken vikt tidningarna lagt vid olika infallsvinklar har jag valt att mäta huvudaspekt i artiklarna samt att mäta vilka aspekter som förekommer. Valet av variabelvärden för variabeln aspekter utgår från resonemangen i Ghersettis avhandling *Sensationella berättelser* och Hvitfeldts rapport Difteri i pressen. Variabelvärden för huvudaspekten har formulerats utifrån iakttagelser gjorda vid den dagliga läsningen. För variabelvärden som ska mäta oro och pandemihot har jag studerat Fowler. Han beskriver i *Language in the News* hur mekanismer vidgar skriverier om oro för salmonellasmitta i ägg till att omfatta oro för smitthärdar av annan art. I bevakningen av fågelinfluensan används ord som rädd och orolig i huvudsak om privatpersoner, och därför mäter orosaspekten oro hos privatpersoner.

Pilotstudien gav också fyra andra resultat: 1) Jag slog ihop variabler om hotet om en pandemi samt konsekvenser av hotet om en pandemi till en enda aspekt. 2) aspekter om forskning och nya rön om fågelinfluensa slogs ihop till en aspekt. 3) jag valde att utesluta aspekterna "mediers agerande" och "politikens agerande" eftersom de sällan förekom och möjligheten att studera politikens betydelse för innehåll och fakticitet kvarstår genom att politiker finns med både som aktörer och också som källor. 4) aspekten kritik av krisberedskapen förekom endast vid enstaka tillfällen i pilotstudien, men jag har valt att behålla den eftersom den representerar "den onda myndighetsvinkeln" (Hvitfelt 1986: 94), vilken Hvitfelt anser vara intressant att studera.

Valet av variabler om aktörer och källor är gjort för att undersöka i vilken utsträckning bevakningen av fågelinfluensan är representativ för nyhetsbevakning enligt teorier som lagts fram av bland andra Ghersetti och Hvitfelt. Jag har valt dessa variabler för att kunna undersöka om och hur tidningarnas val av aktörer och källor påverkar fakticitet. För att dra generaliserande slutsatser behöver jag visa att innehållet är representativt för nyhetsbevakning i allmänhet vad gäller aktörer och källor.

Valda variabler om aktörer mäter såväl huvudaktör som förekommande aktörer. Variabeln källa är begränsad till först nämnda källa, eftersom den dagliga läsningen visade att förekommande aktörer uppträdde som källor i de flesta artiklarna. Jag bedömde att värdet av att mäta alla förekommande källor skulle vara litet. Pilotstudien visade att det var lämpligast att samla flertalet myndigheter, inklusive den offentliga delen av sjukvården, till en aktör. Däremot kvarstår Jordbruksverket, Smittskyddsinstitutet och Statens veterinärmedicinska anstalt som separata källor, eftersom de är vanligast.

Händelseförloppet studeras i två variabler; vem som har blivit smittad respektive var i geografien huvudaspekten är placerad. Teori om smitta finns hos Fowler och Hvitfelt. Efter

pilotstudien kom jag fram till att det var mest logiskt att placera Ryssland i variabelvärdet övriga Europa, även om viss rapportering handlade om händelser i landets asiatiska del.

För att ytterligare bedöma vilken vikt som tidningarna har lagt vid olika aspekter, aktörer och händelseförlopp delades artiklarna in i tre format, kallade tongivande artiklar, ej tongivande/ej notis samt notis. Format på en artikel avser inre form på textnivå, som enligt Gherstti har att göra med nyheternas dramaturgiska struktur i den enskilda nyhetsartikeln eller det enskilda nyhetsinslaget.

Variabelvärdena avseende format ger även ett mått på omfånget av olika typer av artiklar i tidningen utan att behöva beräkna ytan. Vid övningen i kvantitativ metod, i december 2005, visade jag att det fanns hög samstämmighet mellan artiklar som upptog störst yta och det format jag kallar tongivande artikel. Med det menas en artikel som i en samlad bedömning av rubrik, text, bild och layout gör att hela artikeln blir tongivande på sidan. Jag har också valt att mäta placering i tidningen samt vem som är smittad.

I min redovisning av mätningen har jag samlat jag värden för variabeln datum till tre perioder. Period 1 pågår den 7 januari – 19 februari 2004. Period 2 är den 2 januari – 27 februari 2006, som sträcker sig från att människor smittades i Turkiet till att viruset nådde Sveriges gräns. Period 3 är den 28 februari – 16 juni 2006, det vill säga från det att smittan konstaterats i Sverige till att bevakningen avklingar och blir sporadisk.

5.3 Kodschema och tolkningsregler

För att genomföra en kvantitativ innehållsanalys måste det finnas klara tolkningsregler för hur innehållet i texter, bilder och muntliga framställningar ska klassificeras. Det som krävs av varje vetenskaplig undersökning är att variabelvärdena hos var och en av variablerna ska vara klara och entydigt definierade och därmed enkla att skilja från varandra (Esaiasson med flera 2004: 229). Beroende och oberoende variabler, liksom förhållanden mellan dessa, är en central distinktion för den som intresserar sig för samhällsvetenskapliga förklaringar. Den oberoende (eller orsaksvariabeln) tänks orsaka eller förklara variationer i den beroende variabeln. Absoluta variabler är vanligast. (Esaiasson med flera 2004: 52-54).

Jag har upprättat ett kodschema med 32 olika variabler (Bilaga 1). 21 variabler har endast två variabelvärden. Variabeln källor har flest värden och ger utrymme för 13 olika först nämnda källa. En kvantitativ innehållsanalys med så många variabler blir omfattande. Av det skälet har jag använt Excel och en datamatrix. En sådan matrix är att likna vid en schematisk tvådimensionell uppställning över den verklighet som undersöks. Datamatrixen är uppbyggd av analysenhet, variabler och variabelvärden. Analysenhet är de som ska undersökas. Variabler är de objekt som ska beskrivas eller förklaras. Cellen är de observerade variabelvärdena (Esaiasson med flera 2004: 46-47). I en datamatrix är analysenheterna alltid rader. Variabler är alltid kolumner. Cellerna innehåller de tänkbara värdena som respektive variabel kan inta. Variabelvärde kan registreras som tal eller siffror men också som bokstäver eller text. Arbetet med att fylla datamatrixen kallas för en mätning

Jag har gjort en matrix i excel med 478 rader och 34 kolumner. För min mätning gäller exempelvis att 13 olika variabelvärden för källa kan kombineras med 90 andra variabelvärden. I kombination ger dessa värden möjlighet att upprätta en korstabell med över 1000 celler för att enbart studera samvariation mellan variabel källa, och övriga variabler. En följd av detta är att det i redovisningen av resultatet av min mätning förekommer ett stort antal numeriska tal. För att underlätta läsningen har jag använt siffror för att skriva alla tal som räknar upp artiklar och som anger procent. Samtliga variabler är absoluta förutom en. Variabeln datum, är numerisk. 30 variabler kräver någon form av tolkning. Två variabler,

datum och i vilken tidning artikeln är publicerad, behöver inte tolkas. Tolkningsregler och kodningsprinciper finns angivna i kodschemat. De har förtydligats och preciserats efter pilotstudien och sedan vidare under arbetets gång.

5.4 Validitet och reliabilitet

Av Klaus Krippendorff definition av innehållsanalys framgår att metoden ska resultera i rön som går att reproducera. Det betyder att forskare som arbetar vid en annan tid eller under andra omständigheter får samma resultat när han eller hon använder samma teknik till samma data. Krippendorff understryker att replikerbarhet är den främsta formen av reliabilitet. Vetenskaplig forskning måste även ge meningsfulla och valida resultat genom att forskningsinsatsen är öppen för noggrann granskning. Forskningsresultaten kan upprätthållas oavsett vilket oberoende och tillgängligt bevis som presenteras (Krippendorff 2004:18).

Metodpraktikan redovisar tre sätt att definiera validitet: 1) överensstämmelse mellan teoretisk definition och operationell indikator 2) frånvaro av systematiska fel och 3) att vi undersöker det vi påstår att vi undersöker. De två första benämns begreppsvaliditet och det tredje resultatvaliditet. God begreppsvaliditet tillsammans med hög reliabilitet borgar för god resultatvaliditet. Ett annat sätt att uttrycka det på är att frånvaron av systematiska och osystematiska fel innebär att man har mätt det som man påstår att man vill undersöka (Esaiasson med flera 2004: 61). Enligt Metodpraktikan ökar validitetsproblemet med avståndet mellan den teoretiska definitionen och den operationella indikatorn. De blir påtagliga när det handlar om komplicerade och omtvistade begrepp som makt och demokrati (Esaiasson med flera 2004: 63).

Med objektivitet menas i stort sett det som i allmänhet kallas reliabilitet. Innebörden av detta är enligt Håkan Hvitfelt att: "Kravet på objektivitet föreskriver att enheterna som analyseras och kategorierna som används ska definieras så precist att olika kodare kommer fram till samma resultat. Resultatet ska bli detsamma om analysen upprepas vid ett annat tillfälle. Detta begränsar innehållsanalysen till att undersöka det manifesta innehållet." (Hvitfelt 1991: 8-9) Graden av reliabilitet mäts genom att man jämför resultat från två undersökningar som använder samma mätinstrument, exempelvis genom att göra om exakt samma mätning med samma analysenheter vid ett senare tillfälle. Detta kan göras när den tid som förflyter mellan mättillfällena saknar betydelse för mätresultatet. Det anses vara en bättre form av reliabilitetstest att låta en annan person genomföra den andra mätningen (Esaiasson med flera 2004: 68).

Jag gjorde ett första reliabilitetstest av min mätning genom att med hjälp av tidningarnas databaser undersöka ifall jag missat att klippa ut artiklar vid min dagliga läsning. Testet ledde till att jag kompletterade mätningen med ett 30-tal artiklar. Testet visade även att det i databaserna saknades artiklar som handlade om fågelinfluensan och som innehöll de definierande orden. I samband med pilotstudien gjordes ett andra reliabilitetstest, då en kollega dubbelkodade samtliga 57 artiklar. Överensstämmelsen med min kodning visade sig vara hög. Observerade skillnader ledde till ytterligare precisering av tolkningsreglerna.

I avsnittet 5.5 – 5.7 finns exempel på tolkningar av olika sorters ickefakticitet ur nio utvalda artiklar.

När mätningen inleddes kodade jag dagligen texter om fågelinfluensan. Texter från 2004 samlades in och kodades efter att fågelinfluensautbrottet upphört. Efter att hela materialet kodats valde jag att, som reliabilitetstest, koda alla 478 artiklar en gång till.

Överensstämmelsen av variabelvärden med den första kodningen visade sig vara över 90 procent gällande samtliga analysenheter och variabler. Geografi var variabeln där jag gjorde flest ändringar. Till följd av en preciserad tolkning, som bestod i att räkna alla delar av

Turkiet till variabelvärdet övriga Europa, gjorde jag 27 ändringar. Ändringen var en följd av att det visade sig medföra tolkningsvårigheter att, som jag gjorde vid den första mätningen placera en del av Turkiet i Europa och en del i Asien.

Metodpraktikan tar också upp möjligheter att dra välgrundade slutsatser inom ramen för de konkreta fall, det vill säga analysenheter, vi väljer att studera och ställer frågan: Hur är det möjligt att generalisera resultaten till en större population?

Extern validitet, att samhällsvetenskapen siktar mot generella slutsatser, leder enligt Metodpraktikan till frågan: Hur ska jag kunna välja konkreta fall för att kunna uttala mig om andra liknande fall som inte ingår i studien? (Esaiasson med flera 2004: 171)

Samhällsvetare är benägna att välja undersökningsfall utifrån andra hänsynstagande än att maximera möjligheterna att uttala sig allmängiltigt. De väljer gärna fall från den egna närmiljön. Praktiska skäl kan vara att forskaren fått tillgång till lämpligt forskningsmaterial. Metodpraktikan pekar också på att det är centralt i samhällsvetenskaplig forskning att gå från observerad samvariation eller statistiskt samband till att söka orsakssamband eller en förklaring (Esaiasson med flera 2004: 72). Undersökaren observerar samvariation i den empiriska verkligheten mellan olika fenomen. För att gå från observerad samvariation till slutsatser i termer av orsakssamband och förklaring måste två villkor vara uppfyllda: Först ska tidsföljden mellan variablerna visa att orsak har inträffat före det vi menar är verkan. Det andra kravet för att ta steget från observerad samvariation till slutsatser i termer av orsakssamband och förklaring är att kontrollera att det inte är någon annan variabel som åstadkommer det observerade sambandet (Esaiasson med flera 2004: 73). Ett samband kan också ha en riktning, som kan vara antingen positiv eller negativ. Vid ett positivt samband följs egenskaperna eller variablerna åt i den meningen att mycket av den ena egenskapen tenderar att gå hand i hand med mycket av den andra, medan lite av den ena egenskapen tenderar att gå hand i hand med lite av den andra. Vid ett negativt samband råder det omvända förhållandet (Esaiasson med flera 2004: 77-78).

Jag har genomgående valt att koncentrera mig på att observera och identifiera samband mellan å ena sidan olika former av fakticitet och å andra sidan övriga variabler i min undersökning. Samvariationer med en riktning på sambandet har särskilt betonats. Att peka på orsakerna till att innehållet är faktiskt eller ickefaktiskt tillåter inte min undersökning. Däremot går det att generalisera såtillvida att resultatet av min mätning visar att bevakningen av fågelinfluensan har samma karaktär som nyhetsbevakning i allmänhet.

5.5 Exempel på ickefakticitet

För att åskådliggöra vad fakticitet och ickefakticitet innebär i bevakningen av fågelinfluensan har jag valt ut nio artiklar som exempel. En artikel ur DN ger flera exempel på hur jag tolkar variabeln om ickefakticitet i paratexten. En annan artikel ur DN är vald för att den innehåller de fyra sorters ickefakticitet som jag mäter och en artikel ur SvD ger exempel på modalitet i journalistens text. Jag har valt ut tre artiklar som ger exempel på variabelvärdet manipulation i paratexten och ytterligare tre som exemplifierar osanning i paratexten. Artiklarna med exempel har jag valt med hjälp av sökningar i min excelmatris. Den innehåller samtliga data om alla artiklar och under själva mätningen noterade jag iakttagelser om artiklarna i fritextfält. Med hjälp av sökningen identifierade jag en bruttolista, ur vilken jag valde nio artiklar med tydliga exempel på ickefakticitet.

En av dem utgjorde startskottet för min undersökning, och var den allra första artikeln jag kodade i mätningen. Det var en nyhetsartikel, införd i DN den 28 februari 2006, med rubriken: **”Fågelinfluensan väcker bara förströdd oro i Sverige”** Den återfanns långt fram i nyhetsdelen och handlar om resultatet av en internationell undersökning där människor från

tolv länder deltagit. Samma dag som den publicerades blev det känt att det fanns smittade fåglar i Sverige. Artikeln lyfter särskilt fram resultat som relaterar till Sverige och pekar på att svenskar är mindre oroliga än befolkning i övriga länder. Den innehåller åtta (här nedan numrerade) modalitetsmarkörer, som var och en klassificerar artikeln som innehållande ickefaktiska yttranden i paratexten.

I rubriken finns exempel på evaluering av undersökningsresultaten i uttrycken 1) ”väcker bara” och 2) ”förströdd oro”. Ingressen lyder i sin helhet: ”Trots att fågelinfluensan nu är nära Sveriges gränser är oron för en epidemi mycket liten bland svenska folket. Många tycker att medierna överdriver riskerna. Men i länder som drabbats av fågelinfluensa är oron för en pandemi mycket stor. Det visar en stor internationell opinionsmätning.” Tidningen ger direkt i inledningen uttryck för sin uppfattning genom modalitetsmarkören 3) *trots*, som enligt Svensk ordbok betyder: ”i motsats till vad man kunde vänta sig”. (Språkdata, Göteborgs Universitet 1986: Svensk Ordbok, Esselte Studium AB). Därefter följer ett påstående som innehåller det evaluerande uttrycket 4) *mycket liten*. Adjektivistisk användning av *eller* många, som enligt Svensk Ordbok betyder ”var och en av åtskilliga inom den större gruppen av angivna företeelser”, återfinns i påståendet 5) ”Många tycker att medierna överdriver riskerna”. Genom att skriva många väljer tidningen ett ickefaktiskt uttryck istället för att ange antal eller andel av dem som anser att medierna överdriver riskerna. De uppgifterna fanns i undersökningen, vilket framgår av att artikeln är illustrerad med tre stapeldiagram som visar faktiska tal. Nästa mening innehåller två modaliteter 6) ”Men i länder som drabbats av fågelinfluensa är oron för en pandemi mycket stor.” Ordet *men* är en konjunktion som enligt Svensk ordbok betyder: ”vilket dock motsägs eller inskränks av att”. Vad som i detta fall motsägs redovisas ej. 7) Uttrycket *mycket stor* är evaluerande. Den sista meningen i ingressen är också värderande genom 8) ”en stor internationell opinionsmätning”.

Ingressen innehåller en inramare, det vill säga en hänvisning till en internationell undersökning, som gör att ingressen räknas till källans text. I rubriken saknas sådan källhänvisning vilket gör att den räknas som journalistens text. I den används adjektivet *Förströdd*, vilket enligt Svensk ordbok tyder på att någon ”endast i ringa grad ägnar sig åt viss sysselsättning”. Undersökningen redovisar hur många och hur stor andel av befolkningar som är oroliga för fågelinfluensan. Av texten framgår inte i vilken grad de är oroliga eller ägnar sig åt att vara oroliga. Rubriken saknar därför täckning i texten. Artikeln är skriven av Henrik Brors som är politisk reporter och krönikör på Dagens Nyheter. Som sådan är han van att använda en värderande stil och i exemplet ger han prov på sådan stil i en nyhetstext. Mitt intryck av artikeln är att journalisten kryddar texten med modalitetsmarkörer i onödan. Journalistens röst blir stark, vilket märks direkt i rubrikens: ”väcker bara förströdd oro”.

En artikel som är ickefaktisk i alla fyra mätpunkter för fakticitet kallar jag totalmodal. En sådan artikel utmärks av att 1) paratexten innehåller ickefaktiska påståenden 2) rubriken saknar täckning i texten 3) journalistens text innehåller ickefaktiska yttranden samt 4) texten innehåller spekulation. Ett exempel på en totalmodal artikel i mätningen har rubriken ”**Afrika rustar sig inför fågelviruset**”. Den var införd i DN den 16 april 2006. Rubriken sträcker sig över hela vänstersidan och in på högersidan. Artikeln illustreras med en bild på hela vänstersidans bredd. Bilden föreställer en man i arbetskläder som jobbar mitt bland kycklingar. Artikeln är skriven av Anna Koblanck, som också fotograferat. Vinjetten ”DN i Botswana” signalerar att tidningen är närvarande i landet. Ingressen med Ortsbenämningen, Gabarone, förstärker intrycket av att DN är på plats och ickefakticiteten i de fyra punkterna består av:

1) I ingressen väljer tidningen att använda många istället för att tala om antal länder i uttrycket ”många afrikanska länder”. Andra exempel på evaluering i ingressen är ”resurserna är knappa”, ”dåligt kontrollerad handel” och ”största hotet”. Bildtexten är ickefaktisk genom

att *orolig* förstärkts med adjektivet *särskilt*, och genom villkorssatsen: ”om den ändå skulle drabba broilerindustrin”

2) Rubriken påstår att Afrika rustar sig inför fågelinfluensan. Jag har gjort bedömningen att rubriken saknar täckning i texten. En tolkning till grund för detta är påståendet i ingressen om att ”många afrikanska länder arbetar mot klockan för att försöka förhindra att fågelviruset sprider sig”. Senare i artikeln berättar chefen för avdelning för djurhälsa vid jordbruksdepartementet i Botswana att 14 afrikanska länder som ingår i SADC har en handlingsplan. Eftersom Afrika är en kontinent som består av 52 länder är ”många afrikanska länder” inte ett adekvat uttryck för Afrika, eller för 14 länder inom SADC. En andra tolkning för att rubriker saknar täckning i texten är att artikeln ger bilden av att länder i Afrika saknar resurser för att skydda sig. Ingressens ”försöka förhindra att fågelviruset sprider sig” och att ”resurserna är knappa”, motsvaras inte av verbet ”rustar” i rubriken.

3) De ickefaktiska påståendena, som redovisas under punkt 1, görs i journalistens text, genom att ingressen saknar källhänvisning och inte heller innehåller inramare.

Bildtexten lyder: ”Ingen på kycklingfarmen Tswana Pride i Botswana är särskilt orolig över fågelinfluensan. Men om den ändå skulle drabba broilerindustrin hotas tusentals människor av arbetslöshet.” Genom att det saknas källa i bildtexten är den att betrakta som journalistens text. Påståendet i bildtexten styrks varken av siffror på hur många som finns på farmen eller hur många som har uttalat sig i frågan, vilket gör den ickefaktisk. Jag reagerar på att ingen på farmen uttalar sig i texten och på att personen på bilden är namnlös, trots att DN är på plats och fotograferar. Det är anmärkningsvärt att DN har valt att använda journalistens text för ett ickefaktiskt påstående istället för att låta människor på farmen uttala sig.

4) Artikeln avslutas med att FAO:s expert i Johannesburg levererar en spekulering: ”– Om bönderna upplever att de inte får tillräckligt betalt kommer de i stället att slakta sina fåglar själva, och därmed ökar risken för att viruset ska spridas till människor, säger han.”

I en artikel ur SvD, från den 15 januari 2006, med rubriken ”**Oron växer i takt med sjukdomens utbredning**” finns två exempel på ickefakticitet i journalistens text. Artikeln är ej tongivande och inte heller en notis och den är skriven av Gunilla von Hall. 1) Det saknas inramare och källhänvisning till påståendet ”mardrömsscenarioet är en epidemi som spanska sjukan 1918 då 40 miljoner människor dog”. Modaliteten tar sig uttryck i det värdeladdade ordet *mardrömsscenarioet*. 2) Ett avsnitt i slutet på artikeln lyder: ”Men det är varningar. Ingen vet säkert hur stor risken är att fågelinfluensan överförs på människor i stor skala. Motstridiga signaler kommer från olika håll, och det enda säkra just nu är att oron växer i takt med sjukdomens geografiska spridning.” Genom att det varken finns källhänvisning eller inramare klassificeras detta avsnitt som journalistens text och det innehåller modalitet i form av det värderande adjektivet *motstridig*. Artikeln innehåller även ickefaktiska påståenden i ingressen som inleds så här: ”Spridningen av fågelinfluensan är inte under kontroll, menar Världshälsoorganisationen. – Vi måste få stopp på smittan bland fåglarna. Ju mer smittan sprids, desto större är risken att viruset muterar, säger Fadéla Chaib, taleskvinna på WHO.” Här använder taleskvinnan modalitet i form av tvång, vilket markeras av ”*Vi måste*”. Senare i texten finns även exempel på spekulering från Världshälsoorganisationen: ”WHO tror att mellan två och sju miljoner människor kan dö i en pandemi.” Att det är källor som uttalar sig ickefaktiskt påverkar inte klassificeringen i mätningen.

5.6 Exempel på manipulation

6 artiklar i mätningen har jag bedömt innehålla manipulation i paratexten. Enligt kodschemat innebär manipulation att två eller flera påståenden kombineras på ett sätt som ger en felaktig

beskrivning av det som har hänt. Jag har valt ut 3 artiklar som exempel på sådan manipulation.

1) En artikel i SvD den 8 februari har rubriken **”Sverige hindrar fågelinfluensa”**. Det första påståendet i artikeln innebär att Sverige – som i det här fallet jämföras med vissa svenska myndigheter – skickar experter till ett drabbat område. Det andra påståendet är att experter har till uppgift att hindra smittspridningen. Dessa två faktiska påståenden har i rubriken kombinerats till att **”Sverige hindrar fågelinfluensa”**.

2) **”Viruset får världen att hålla andan”** är rubriken på en artikel i SvD den 20 januari 2006. Den är publicerad i Svenska Dagbladets näringslivsdel och har ett tongivande format. Rubriken är en slutsats av tre påståenden i paratexten: **”Fågelinfluensa kan vålla världsekonomiska skador”**, **”scenarierna skiftar starkt”** och påståendet **”hittills har främst fattiga lantbrukare drabbats”**. Rubriken innebär manipulation genom att ett ickefaktiskt påstående i form av spekulation används för att dra en slutsats som i övrigt saknar täckning i texten.

3) **”Fågelinfluensa är årets nya sarssmitta”** är rubriken på en artikel i SvD den 18 januari 2004 och är ett tredje exempel på manipulation. Artikeln är en av de tidigaste texterna om fågelinfluensa och är huvudtext i en genomgång av ämnet, som omfattar flera texter och som sträcker sig över ett uppslag. Den är placerad bland utrikesnyheterna och i texten saknas koppling till någon svensk myndighet eller företeelse. Rubriken **”Fågelinfluensa är årets nya sarssmitta”** är ett faktiskt påstående. Det påståendet vederläggs i brödtexten genom följande textavsnitt: **”uttalandena från WHO till exempel är hittills betydligt mer återhållsamma än när det gällde sarsriskerna”**. Tidningen skapar rubriken, trots att WHO-uppgifterna motsäger den, genom två yttranden i början av texten. Först görs en återblick av hur sars **”skrämd världen”**. Därefter följer meningen som påstår att fågelinfluensan **”håller på att skapa samma massmediala scenografi”**. Tidningen motsäger sedan inledningen och skriver om fågelinfluensan: **”det går att effektivt få stopp på en spridning”**. Det saknas namngiven källa till de påståenden som ligger till grund för rubriken, vilket jag tolkar som en manipulerad beskrivning av likhet mellan sars och fågelinfluensa.

5.7 Exempel på osanning

17 artiklar i mätningen har jag bedömt innehålla osanning i paratexten. Av dem har jag valt ut tre som exempel på osanning. Eftersom min undersökning inte jämför innehållet i tidningarna med verkligheten är osanning i min mätning en språklig företeelse. Det vanligaste är att en rubrik blir osann genom att den innehåller citat som saknas i den artikel som rubriken hör till. Osanning kan också vara yttranden som motbevisas av belagda yttranden på annan plats i tidningens bevakning av fågelinfluensan.

1) **”Staten måste bygga en egen vaccinfabrik omedelbart”** är rubrik på en artikel på DN Debatt den 22 februari 2006. Rubriken är ett citat som saknas i texten. Så här skriver professor Rikard Forslid i den del av texten som rubriken refererar till: **”Det enda sättet att vara helt säker på att Sverige så snabbt som möjligt får tillgång till en tillräcklig mängd vaccin vid ett pandemiskt utbrott är antagligen att staten finansierar utbyggnaden av en tillräcklig inhemsk produktionskapacitet för vaccin.”** Notera att det osanna citatet innehåller tvång markerat av **”måste”**. I texten använder Forslid ordet antagligen, vilket är spekulation och därmed ett annat slags modalitet än måste.

2) Ett andra exempel på ett falsifierat citat i rubriken var införd på DN Debatt den 14 februari 2006. Rubriken bestod av citatet **”Fågelinfluensan når Sverige med flyttfåglarna redan i vår”**. Det närmaste författarna av debattartikeln kommer detta citat lyder: **”det är inte otänkbart att vi inom den närmaste tiden kommer att se fall av H5N1 och det finns risk att smittan även når vårt land. Sannolikt är det då smittade fåglar som hittas, antingen vilda fåglar**

i samband med vårens fågelsträck eller tama fåglar som importerats eller smugglats in i landet”. Ett annat avsnitt i texten som också kan ligga till grund för falsifieringen lyder: ”Snart är de första flyttfåglarna på väg tillbaka norrut efter sina vintervistelser och bland annat på Ottenby fågelstation på Öland kommer tusentals fåglar att fångas in och testas. Det är sannolikt att åtminstone den milda varianten av H5N1 kommer att dyka upp i denna provtagning.”

Denna artikel innehåller även ett exempel på manipulation i paratexten: Ingressen lyder: ”Det är troligt att fågelinfluensan upptäcks bland de tusentals flyttfåglar som fångas och testas på Öland i vår. Sjukdomen kan också komma till Sverige med tama fåglar som importerats eller smugglas in i landet. Den kan även dyka upp hos en människa som smittats utomlands. Vi måste ta hotet på allvar. Den aggressiva formen av fågelinfluensan H5N1 är farlig för både fåglar och människor. Därför föreslår vi nu att H5N1 blir en anmälningspliktig sjukdom enligt smittskyddslagen, skriver Socialstyrelsens generaldirektör Kjell Asplund och chefen för smittskyddsenheten Anders Tegnell tillsammans med Jordbruksverkets generaldirektör Mats Persson och chefsveterinär Leif Denneberg.” I ingressen har DN utelämnat att författarna skriver att det är troligt att den milda formen upptäcks vid provtagning. Sedan anger DN att författarna påstår att ”Vi måste ta hotet på allvar” när de i sin text skriver ”Ett tredje alternativ är att en människa som smittats utomlands av H5N1-virus reser in i Sverige. Hotbilden för samhället är i så fall tämligen liten med tanke på virusets oförmåga att sprida sig mellan människor”. Därefter refererar DN till att den aggressiva formen av fågelinfluensa är farlig. Manipulation uppstår genom den osanna rubriken och att påståenden om den milda och aggressiva formen av H5N1 blandas ihop för att ge intryck av en större hotbild än vad artikelförfattarna antyder.

3) ”**Kycklingens ställning som basmat hotad**” är rubrik på en artikel på Svenska Dagbladets förstasida den 15 mars 2006. Så här lyder förstasidestexten i sin helhet: ”Från förtalad broiler till basmat. Kycklingen har under de senaste decennierna tagit allt större plats på de svenska matborden. Men fågelinfluensan har fått kycklingindustrin att hålla andan.” Texten innehåller först ett påstående om att kycklingens ställning som basmat är hotad. Av den efterföljande texten framgår sedan att kycklingen har varit förtalad, men att den nu är basmat i Sverige. Texten saknar referens till att maträttens ställning skulle vara hotad. Påståendet om att fågelinfluensan har fått kycklingindustrin att hålla andan kan inte heller anses ligga till grund för påståendet i rubriken. Paratexten bedöms därmed innehålla osanning.

6. RESULTAT AV MÄTNINGEN

Mätningen av fakticitet i bevakningen av fågelinfluensan omfattar 478 artiklar, 269 artiklar från Dagens Nyheter och 209 artiklar ur Svenska Dagbladet. Efter mätningen, då jag läst artiklarna, kodat dem och fört in alla variabelvärden i ett Excelark har jag genomfört en mängd så kallade korstabuleringar. Variabelvärdena, som finns i excelarkets kolumner, jämförs vid en korstabulering med värdena för någon annan variabel. Jag har följt samma ordning som variablerna har i kodschemat och har successivt lagt till och jämfört variabler. Tabell 1 redovisar två variabler, tidning och datum, vilket resulterar i en tabell med totalt 12 celler, som alla får plats i tabellen. För varje ny variabel ökar antalet celler, och det blir nödvändigt att välja ut variabler och variabelvärden som representerar intressanta jämförelser.

Sammanlagt redovisar jag 21 korstabeller. I regel är tabellerna placerade tillsammans med en beskrivning av samvariationer, avvikelser och andra iakttagelser som jag har gjort vid korstabuleringarna. De mest omfattande tabellerna är placerade i en särskild tabellbilaga.¹

I tabell 1 redovisas antalet artiklar i mätningen och hur de fördelas sig över tre perioder. Period 1 pågår från den 7 januari 2004 till den 19 februari 2004. Period 2 är den 2 januari till den 27 februari 2006 och period 3 är den 28 februari till och med den 16 juni 2006. I det följande avsnittet om datum och perioder ger jag även exempel på rubriker på artiklarna, för att också ge en bild av innehållet i bevakningen av fågelinfluensan.

Tabell 1: Antal artiklar i mätningen.

	i hela mätningen	period 1	period 2	period 3
		jan-feb 2004	jan-feb 2006	mars-juni 2006
DN-artiklar	269	38	94	137
SvD-artiklar	209	28	66	115
Totalt	478	66	160	252

I period 1 publicerades 38 artiklar i DN och 28 artiklar i SvD. Den första artikeln i min mätning är införd i Svenska Dagbladet den 7 januari med rubriken: "Vietnam fruktar hönsvirus" en vecka senare, den 14 januari, är två artiklar införda i tidningen, "Miljonslakt av kycklingar i Sydostasien" och "Smittan har aldrig överförts mellan människor". Den första DN-artikeln i perioden publicerades den 15 januari 2004, med rubriken: "WHO varnar för fågelinfluensa". Så gott som dagligen rapporterar DN därefter om fågelinfluensan med enstaka artiklar under perioden. Som mest har tidningen 4 artiklar samma dag, den 2 februari, som handlar om "Familj i Vietnam tros ha smittat varandra", "Nya fall oroar WHO", "Fågelinfluensa" och "Importförbud gynnar svensk kyckling". Flest artiklar på en dag, sex stycken, var införda den 2 februari 2004. Period 1 avslutas den 19 februari 2004 med artikeln, "Rätta sitter fint när ingen vågar äta kyckling" i Dagens Nyheter och med Svenska Dagbladets rubrik "För övrigt noterar vi" över en notis om råttförsäljning som skjuter fart på grund av kycklingbrist. Perioden utmärks av kontinuerlig rapportering om att fågelinfluensan når flera länder i Asien, spridning från fåglar till människor, masslakt av fåglar, artiklar om viruset självt och om försök med att ta fram vaccin. Svensk vinkel finns framförallt i form av artiklar som handlar om att Arlandatullen kontrollerar att förbjuden fågelimport inte smugglas in i landet.

I period 2 återfanns 94 artiklar i DN och 66 artiklar i SvD. Perioden präglas av skrivelser om fågelinfluensan i Turkiet. Smittan har närmast sig Europa och bevakningen intensifieras. Den första artikel, i DN, har rubriken: "Fågelinfluensan kan ha nått Turkiet". Tre dagar senare

¹ I tabellerna används förkortningar och gemener för att spara plats. Framvagn används för att beteckna långt fram i nyhetsdelen.

konstateras det första dödsfallet i Turkiet och DN skriver ”Turkisk pojke död i fågelinfluensa”. Under knappt en månads tid pågår skrivelser om spridningen och bekämpningen av smittspridningen i Turkiet. Kopplingar görs till Sverige, som den 7 januari då DN skriver: ”Tre turkiska syskon avled i fågelinfluensa. Socialstyrelsens expert tonar ner riskerna i Sverige”. Två dagar senare skruvas tonläget upp då tidningen publicerar en artikel med rubriken ”Panik sprids efter flera fall av fågelinfluensa”. Den 13 januari skriver DN: ”Turkisk läkare vädjar om utländsk hjälp”. Två veckor senare, rapporterar DN om ”Tolv fall av fågelinfluensa i Turkiet” och samma dag konstaterar SvD att ”Fågelinfluensan i Turkiet är över”. I februari är det nya områden som nämns allteftersom smittan sprider sig till nya länder: Cypern, Bulgarien, Afrika, Grekland, Azerbajdzjan, Nigeria och Italien. Rapporteringen under januari–februari 2006 utmärks av att det så gott som dagligen publiceras flera artiklar om fågelinfluensan. Som mest är nio artiklar införda under en och samma dag, den 11 januari då DN publicerar 7 artiklar och SvD 2.

Period 3 inleds då fågelinfluensan kom till Sverige. Sammanlagt publicerades 252 artiklar, 137 artiklar i DN och 115 i SvD, från den 28 februari fram till att mätningen avslutas med den sist kodade artikeln, publicerad den 16 juni 2006. Under 24 dagar i mars är skrivelserna omfattande med 190 införda artiklar, alltså nästan 8 artiklar per dag i genomsnitt. Enbart under de två första marsdagarna publicerades 52 artiklar. ”Fågelvirus i Sverige, stort område nära Oskarshamn avspärrat” är en av 25 rubriker den 1 mars. Dagen därpå kulminerar bevakningen med 27 införda artiklar för att sedan sjunka till 15 den 3 mars. Den 5 mars är antalet artiklar nere i 5. En ny topp inträffar då viruset konstateras bland fåglar mitt inne i Karlskrona den 9 mars då tidningarna tillsammans publicerar 17 artiklar. När smittan konstateras i Stockholm når rapporteringen upp till 12 artiklar i de båda Stockholmstidningarna den 21 mars. Fyra dagar senare är antalet artiklar nere i 5. Resten av månaden publiceras sammanlagt 7 artiklar. Efter toppnoteringarna under några dagar i mars då smittan konstateras i Sverige faller bevakningen tillbaka till en ordinär bevakning redan i slutet av mars. Från den 25 mars till att jag avslutar den systematiska studien, den 16 juni 2006, publiceras 57 artiklar och därefter har det endast förekommit sporadiska artiklar om fågelinfluensan i tidningarna.

6.1 Artiklarnas placering i tidningen

Tabell 2 visar att 41 artiklar om fågelinfluensan placerades på tidningarnas förstasidor under hela mätperioden. 7 förstasidesartiklar publiceras den 1–3 mars, då fågelinfluensan konstaterats i Sverige. En av dagarna, den 3 mars, publicerar DN 2 förstasidesartiklar. Fördelningen mellan DN och SvD är 23 respektive 18. I procent innebär det att DN har 56 procent av förstasidesartiklarna. Lika stor andel har DN av den totala mängden artiklar (269 av 478). Det vill säga att omfattningen av antalet förstasidesartiklar motsvarar tidningarnas totala bevakning.

Tabell 2: Artiklarnas placering i tidningarna i mätningen. Antal artiklar.

Placering/tidning	DN	SvD	totalt
Sidan 1	23	18	41
Långt fram i nyhetsdelen (framvagnen)	133	87	220
I nyhetsdelen, övriga sidor	101	84	185
Ekonomidelen	10	17	27
Övriga delar	2	3	5

220 artiklar är placerade långt fram i tidningarnas nyhetsdelar, det vill säga före sidan 13 i DN

och före sidan 11 i Svenska Dagbladet. 185 artiklar placeras längre bak i nyhetsdelen. 93 procent av samtliga artiklar har därmed placerats i tidningarnas nyhetsdelar. När influensan närmade sig och bröt ut i Sverige blev det fler artiklar långt fram i nyhetsdelen.

Artiklar återfanns också i tidningarnas ekonomidelar. SvD har betydligt fler artiklar publicerade i sin ekonomidel än vad DN har. Av de sammanlagt 27 artiklar som publiceras i tidningarnas ekonomidelar återfinns 17 i Svenska Dagbladet. Med tanke på Svenska Dagbladets uttalade satsning på ekonomidelen Näringsliv är det förväntat att SvD har en tyngre ekonomibevakning av fågelinfluensan än vad DN har. Artiklarna på ekonomisidorna handlar om den svenska fågelindustrin, hur börserna påverkas av smittspridningen och om satsningar på att ta fram vacciner. Under hela mätperioden förekommer 5 artiklar som publicerats i tidningarnas övriga delar. Ett exempel fanns i DN:s kulturdel under rubriken: ”Tre frågor till Anna Jansson: Varför har du skrivit en bok om fågelinfluensa?”

6.2 Format

De tongivande artiklarna är flest, 187 stycken, vilket framgår av tabell 3. 173 artiklar klassificeras som notiser och övriga artiklar, det vill säga ej tongivande artiklar eller notiser, är 118. Jag noterar att antalet av varje format och fördelningen av dem gör det möjligt att dra slutsatser och avgöra om innehållet i olika format skiljer sig på signifikant sätt. 107 tongivande artiklar är publicerade under period 3, då smittan finns i Sverige. DN och SvD gör likartad nyhetsvärdering under period 3, då SvD publicerar 54 tongivande artiklar något fler än de 53 som återfinns i DN. eller: då SvD publicerar 54 tongivande artiklar, en mer än de 53 som återfinns i DN. Lika många tongivande artiklar återfinns i respektive tidning under period 1. DN har 11 tongivande artiklar, och skriver om fågelinfluensan ytterligare tolv gånger på sidan 1. SvD har 8 tongivande artiklar av sammanlagt 18 artiklar på sidan 1.

Tabell 3: Artiklarnas format per tidning och per period. Antal artiklar.

Format/variabel	DN	SvD	period 1	period 2	period 3	totalt
Tongivande format	97	90	19	61	107	187
Notis	100	73	27	54	92	173
Ej tongivande eller ej notis	72	46	20	45	53	118

6.3 Illustrerade artiklar

217 artiklar är illustrerade, vilket innebär att mer än hälften av artiklarna, 54 procent, saknar bild.

195 artiklar är illustrerade med faktiska bilder. 129 av de faktiska bilderna illustrerar tongivande artiklar. 24 notiser är illustrerade med faktiska bilder.

22 artiklar har bedömts vara illustrerade med bilder som är ickefaktiska. Av de ickefaktiska bilderna återfinns lika många i DN som i Svenska Dagbladet. 19 av dem illustrerar tongivande artiklar.

6.4 Aspekter

Sammanlagt har förekomsten av åtta huvudaspekter undersökts. Den vanligast förekommande huvudaspekten i artiklarna är fågelinfluensans utbredning, vilket framgår av tabell 4.

Utbredning förekommer som huvudaspekt i 181 artiklar, vilket motsvarar 38 procent av artiklarna.

Tabell 4: Förekomsten av huvudaspekter i ett urval av variabler (antal artiklar).

Huvudaspekt	totalt	SvD	DN	period1	period2	period3	ettan	framvagn	tongiv
utbredning	181	83	98	24	62	95	19	77	56
konsekvenser	117	57	60	9	32	76	8	52	51
tamfåglar	14	8	6	1	2	11	1	5	7
myndigheters agerande	52	16	36	12	21	19	5	32	18
forskning	18	8	10	6	7	5	1	8	5
människors oro	25	11	14	1	17	7	3	15	11
pandemihot	20	8	12	6	7	7	2	6	11
kritik mot krisberedskapen	7	2	5	0	3	4	0	5	4
övriga aspekter	44	16	28	7	9	28	2	20	24
hela mätningen	478	209	269	66	160	252	41	220	187

Utbredning som huvudaspekt förekommer oftast under period 3, då den förekommer 95 gånger. Det innebär att period 3 har 52 procent av alla artiklar med utbredning som huvudaspekt. Huvudaspekten utbredning förekommer även flest gånger på tidningarnas förstasidor. 19 artiklar av samtliga 41 artiklar som handlar om fågelinfluensan på förstasidorna har utbredning som huvudaspekt. Artiklar med huvudaspekten utbredning förekommer i 35 procent av de 220 artiklarna placerade långt fram i tidningarnas nyhetsdel. Av tongivande artiklar, 187 stycken, har 56 utbredning som huvudaspekt, en andel på 30 procent. Den näst mest förekommande huvudaspekten är konsekvenser av fågelinfluensan för människor och mänsklig verksamhet. Den förekommer i 117 artiklar (24 procent). Därefter följer myndigheters agerande i 52 artiklar (11 procent). I 25 av artiklarna (5 procent) är människors oro huvudaspekt och pandemihot som huvudaspekt förekommer i 20 artiklar (4 procent).

En avvikelse i tabell 4 är att aspekten kritik mot krisberedskapen, den minst förekommande huvudaspekten, får en placering i framvagnen vid 4 av 7 förekomster och är tongivande i 4 fall. Jag ser det som en indikation på att huvudaspekten har ett högt nyhetsvärde när den förekommer. Myndigheters agerande förekommer 52 gånger som huvudaspekt, av dessa är 36 publicerade i Dagens Nyheter (69 procent), vilket är en indikation på att tidningarna vinklar nyhetstexterna olika. Av 52 artiklar med huvudaspekten myndigheters agerande är 32 placerade i framvagnen, alltså 61 procent. Var tredje artikel med denna huvudaspekt har redigerats till ett tongivande format.

Jag har också beräknat det totala antalet aspekter som förekommer. Varje artikel innehåller vanligen flera aspekter, av vilka endast en bedöms som huvudaspekt. Tabell 5 visar att summan förekommande aspekter i hela mätningen uppgår till 1 959 stycken. Det innebär att artiklarna i genomsnitt innehåller 4,1 aspekter. Konsekvenser av fågelinfluensan är den aspekt som förekommer i flest artiklar i mätningen, sammanlagt 417 gånger. Sett till hela undersökningen är 21 procent av förekommande aspekter konsekvenser av fågelinfluensan. Notera att mer än hälften av alla artiklar som innehåller aspekten konsekvenser förekommer under period 3.

Aspekten utbredning av fågelinfluensan – den vanligast förekommande huvudaspekten – förekommer i 378 artiklar. Den är därmed den näst vanligaste aspekten. En jämförelse av aspekterna, konsekvenser av fågelinfluensan respektive utbredning, visar att skillnaden i förekomster uppstår under period 3, då det finns 226 artiklar med aspekten konsekvenser mot

188 med aspekten utbredning. Under period 1 och 2 är det ungefär lika många artiklar innehållande dessa aspekter. Tidningarna skriver mer om konsekvenserna av fågelinfluensan när den har kommit till Sverige än vad de har gjort tidigare. Konsekvenser är den aspekt som förekommer i flest artiklar placerade långt fram i nyhetsdelen och i artiklar som är tongivande. På förstasidan är utbredning den oftast förekommande aspekten.

Tabell 5: Förekommande aspekter i ett urval av variabler (antal artiklar).

Förekommande aspekt	totalt	SvD	DN	period1	period2	period3	ettan	framvagn	tongiv
utbredning	378	168	210	53	136	189	35	172	161
konsekvenser	417	178	239	52	139	226	31	191	177
tamfåglar	265	116	149	47	87	131	16	124	124
myndigheters agerande	341	136	205	51	120	170	23	171	153
forskning	76	36	40	12	18	46	5	31	41
människors oro	134	60	74	22	50	62	9	63	72
pandemihot	98	41	57	25	29	44	5	44	51
kritik mot krisberedskapen	41	17	24	2	16	23	2	20	30
övriga aspekter	209	86	123	42	85	82	11	99	107
Totalt antal aspekter	1 959	838	1121	306	680	973	137	915	917
Artiklar i mätningen	478	270	208	65	160	253	41	219	187

Aspekten myndigheters agerande förekommer i 341 artiklar och är den tredje mest förekommande aspekten i undersökningen. Av dessa artiklar finns 205 i Dagens Nyheter och 136 i Svenska Dagbladet. En relation som är 60:40. Jag utläser att skillnaden mellan tidningarnas val avseende aspekten myndigheters agerande är en indikation på en skillnad i nyhetsvärdering, eftersom relationen för det totala antalet artiklar är 56:44. Hälften av de artiklar som innehåller aspekten myndigheters agerande är placerade i tidningarnas framvagn och 44 procent av dem är tongivande.

Aspekten forskning förekommer sparsamt, i 76 av 478 artiklar. Mer än hälften av artiklarna som innehåller aspekten forskning har redigerats så att de fått ett tongivande format. Kritik mot krisberedskapen är den aspekt som förekommer i minst antal artiklar i undersökningen, 41 stycken. När den förekommer finns den påfallande ofta i tongivande artiklar, i 30 av 41 fall.

6.5 Aktörer

Tabell 6 visar att myndigheter är den huvudaktör som förekommer i flest artiklar. Mer än hälften, 245 av de 478 undersökta artiklarna, har myndighet som huvudaktör. Därefter är det företag som är vanligast förekommande huvudaktör, i 61 av artiklarna. Politiker förekommer som huvudaktör i 38 artiklar. Minst förekommande huvudaktör är ornitolog, som förekommer i 8 av artiklarna.

DN och Svenska Dagbladet har myndighet som huvudaktör lika ofta, i 51 procent av artiklarna. Svenska Dagbladet har påfallande ofta forskare eller företag som huvudaktör, vilket vägs upp av att DN oftare än SvD har privatperson som huvudaktör. Den största avvikelser från mönstret för huvudaktör i artiklarna är att politiker är en vanligare huvudaktör under period 2 än under period 3.

Tabell 6: Huvudaktör i ett urval av variabler (antal artiklar).

Huvudaktör	totalt	DN	SvD	period1	period2	period3	ettan	framvagn	tongiv
myndighet	245	138	107	38	78	129	20	119	90
företag	61	33	28	6	15	40	6	23	32
forskare	38	20	18	7	9	22	1	20	15
ornitolog	8	6	2	0	3	5	0	6	2
politiker	29	17	12	3	17	9	1	12	9
medium	15	9	6	1	5	9	2	9	9
privatperson	47	29	18	3	19	25	7	17	23
annan aktör	35	18	17	7	14	14	4	13	7

Tabell 7 redovisar det totala antalet aktörer i artiklarna. Sammanlagt förekommer 961 aktörer i mätningen, vilket innebär att det är två aktörer per artikel i genomsnitt. Myndighet är den aktör som förekommer i flest artiklar, i 353 av de totalt 478 artiklar, det vill säga i 74 procent av dem. Notera att myndigheter är huvudaktör i 245 artiklar, enligt tabell 6. Det innebär att myndighet är huvudaktör i 69 procent av alla artiklar där myndighet förekommer som aktör, samvariationen är alltså stor.

Tabell 7: Förekommande aktör i ett urval av variabler (antal artiklar).

Förekommande aktör	totalt	DN	SvD	period1	period2	period3	ettan	framvagn	Tongiv
myndighet	353	204	149	51	121	181	24	176	154
företag	151	83	68	21	44	86	10	66	85
forskare	83	43	40	11	23	49	6	38	44
ornitolog	23	14	9	0	12	11	4	18	15
politiker	87	48	39	18	42	27	3	40	44
medium	62	37	25	9	21	32	6	29	31
privatperson	129	77	52	23	47	59	15	51	66
annan aktör	73	43	30	11	32	30	6	26	26
Totalt antal aktörer	961	549	412	144	342	475	74	444	465
Artiklar i mätningen	478	270	208	65	160	253	41	219	187

Myndigheters agerande präglar artiklarna som handlar om fågelinfluensan i DN och SvD under de tre undersökta perioderna 2004 och 2006. I Dagens Nyheter förekommer myndigheter som aktör i 76 procent av artiklarna, jämfört med 72 procent i Svenska

Dagbladet. Politiker förekommer mer sällan som aktör, i 18 procent av artiklarna. Notera att politiker som aktör minskar från period 2, där de förekommer 42 gånger, till 27 gånger i period 3. Jag gör tolkningen att fågelinfluensan inte är politiskt laddad, eftersom det saknas konflikt i frågan. Att aspekten kritik av krisberedskapen endast förekommer 42 gånger tyder också på det. Minst antal gånger förekommer ornitolog som aktör. Ingen gång under period 1, 12 gånger under period 2 och 11 gånger när fågelinfluensan har nått Sverige.

Tabell 8 visar hur bevakningen av fågelinfluensan karakteriseras av att det är myndigheter som agerar. En jämförelse mellan de olika huvudaspekterna i artiklar där myndighet antingen är förekommande aktör eller huvudaktör visar att:

- i 65 procent av artiklarna med huvudaspekt utbredning är en myndighet huvudaktör.
- i 82 procent av artiklarna med huvudaspekt utbredning förekommer myndighet som aktör.
- i 92 procent av artiklar med huvudaspekt myndighets agerande är en myndighet också huvudaktör.

Tabell 8: Relationen mellan olika huvudaspekter och myndighet som aktör, antal artiklar/procent.

	Ut- bred- ning	Kon- sekve- nser	tam- fåglar	Myndigh ager- ande	forsk- ning	oro	hot	kritik	övr	totalt
Artiklar med huvudaspekt	181	117	14	52	18	25	20	7	44	478
med myndig- het som huvudaktör	118	42	6	48	3	7	12	2	8	246
Andel %	65%	36%	43%	92%	17%	28%	60%	29%	18%	51%
med myndig- het som förekomman- de aktör	148	75	8	52	5	16	17	7	25	353
Andel %	82%	64%	57%	100%	28%	64%	85%	100%	57%	74%

6.6 Källor

Antalet jämförelser ökar successivt för varje ny variabel som tillförs i korstabellerna. En tabell med de 13 olika variabelvärdena för först nämnda källa som kombineras med övriga variablers värden skulle omfatta mer än 1 100 celler. Jag har valt att dela upp och begränsa redovisningen av variabeln källa till två korstabeller med intressanta iakttagelser. Tabell 9 visar att 41 procent av de första nämnda källorna är en myndighet, till exempel Jordbruksverket, Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA), Smittskyddsinstitutet eller ”annan myndighet”. Annan myndighet, det vill säga även kommuner, landsting, sjukvården, internationella organ, med flera, är först nämnda källa i mer än var fjärde av de studerade artiklarna. Notera att Jordbruksverket och SVA inte förekommer som källa under den första perioden, däremot, är dessa myndigheter först nämnda källa i 18 procent av artiklarna under period 3. Företag är först nämnda källa i 31 artiklar under period 3. Det är därmed den källa, vid sidan av myndighetskällorna, som förekommer flitigast under period 3.

Medium, inklusive nyhetsbyrå, förekommer som först nämnda källa 14 gånger under period 2, vilket är fler gånger än under period 3. Svenska Dagbladet använder medium som först nämnda källa oftare än Dagens Nyheter. Notera också att DN har privatperson som först nämnda källa tre gånger så ofta som SvD. Under period 3 ökar antalet artiklar där källa saknas. Det hänger samman med att fågelinfluensan blev en återkommande förstasidesnyhet

under den perioden och var fjärde artikel som saknar källa är en artikel på sidan 1. Av 41 artiklar på förstasidan har 9 artiklar företag, forskare, medium, politiker, ornitolog eller privatperson som först nämnda källa. Denna grupp källor förekommer oftare än andra som först nämnda källa inuti tidningarna, enligt tabell 9. I Dagens Nyheter förekommer ospecificerad källa oftare än i SvD, 27 gånger mot 10. Minst antal gånger noteras ospecificerad källa under period 3.

Tabell 9: Först nämnda källa i ett urval av variabler (antal artiklar).

Källa	totalt	DN	SvD	period1	period2	period3	ettan	tongiv
jordbruksverket	35	17	18	0	6	29	4	20
SVA	22	14	8	0	5	17	1	9
smittskyddsinstitut	12	6	6	3	4	5	1	6
annan myndighet	128	78	50	31	43	54	7	47
företag eller annan organisation	52	28	24	5	16	31	2	27
medium, inklusive nyhetsbyrå	36	15	21	10	14	12	2	5
politiker	33	20	13	5	20	8	1	13
forskare eller annan vetenskaplig person	30	16	14	2	5	23	1	19
privatperson	23	17	6	2	6	15	3	13
ornitolog eller annan djurexpert	12	7	5	0	3	9	1	8
annan expert	8	4	4	2	2	4	0	6
ospecificerad källa	37	27	10	2	17	18	6	9
källa saknas	50	20	30	5	19	26	12	5

Av tabell 10 framgår att tidningarna sällan förlitar sig på andra källor än myndigheter i artiklar som handlar om fågelinfluensans utbredning. Vid 60 av de 128 tillfällen som ”annan myndighet” är först nämnda källa är det i artiklar med huvudaspekten utbredning. Till det kommer att de namngivna myndigheterna Jordbruksverket, Smittskyddsinstitutet eller SVA, är först nämnda källa i ytterligare 31 artiklar med huvudaspekt utbredning. Dessutom saknas källa i 23 artiklar, källan är ospecificerad i 19 artiklar och andra medier är först nämnda källa i 13 artiklar med huvudaspekt utbredning.

Forskare eller andra experter är ovanliga som källor i artiklar med huvudaspekten utbredning. När det handlar om hotet om en pandemi är det däremot vanligare att tidningarna använder experter som källa, men någon myndighet är oftast först nämnda källa även i artiklar om pandemihotet. ”Annan myndighet” är först nämnda källa i 28 artiklar av 92 där pandemihot är en förekommande aspekt. Företag eller annan organisation är först nämnda källa i 24 av de artiklar som har huvudaspekt konsekvenser av fågelinfluensan och är därmed den oftast använda källan vid den aspekten. Dessa artiklar handlar ofta om smittans ekonomiska konsekvenser.

Privatperson är först nämnda källa i sammanlagt 23 artiklar. Notera att privatperson är först nämnda källa i endast 18 av de 47 artiklar med privatperson som huvudaktör. Det indikerar att tidningarna hellre vänder sig till andra källor än till berörda privatpersoner. I 21 av de totalt 129 artiklarna där privatperson är förekommande aktör är en privatperson först nämnda källa.

Tabell 10: Först nämnda källa i ett urval av aspekter och aktörer (antal artiklar).

Källa	totalt	huvudasp utbred- ning	huvudasp konsek- vens	förebygg aspekt pandemihot	Huvudakt privat- pers	förebygg aktör privatpers
forskare eller annan vetenskapsperson	30	9	4	9	1	6
ornitolog eller annan djurexpert	12	4	4	1	2	3
annan expert	8	2	2	4	1	3
politiker	33	13	9	9	1	7
Jordbruksverket	35	15	9	2	1	6
Smittskyddsinstitut	12	5	4	2	0	5
SVA	22	9	7	1	2	5
annan myndighet	128	60	11	31	3	29
företag eller annan organisation	52	5	24	6	5	14
medium, inkl nyhetsbyrå	36	13	7	7	1	7
privatperson	23	5	11	4	18	21
ospecificerad källa	37	18	6	13	4	12
källa saknas	50	23	19	9	8	11
Totalt	478	181	117	98	47	129

6.7 Artiklar om smittade

Av tabell 11 framgår att det i 142, av totalt 478, artiklar, nämns inget om någon person, fågel, eller annat djur som har smittats. Det betyder att 30 procent av artiklarna saknar uppgift om någon smittad, vilket är en större andel än jag hade förväntat mig. Under period 3 publiceras 81 av de 145 artiklarna som saknar referens till smittad.

Tabell 11: Smittade i ett urval av variabler (antal artiklar).

Vem är smittad	totalt	per 1	per 2	per 3	ettan	tongiv	huvudasp utbred- ning	huvudasp pande- mihot	huvud- aktör privatpers
ingen	142	18	43	81	10	42	9	6	18
människa och ev djur	155	40	70	45	8	58	75	13	21
fågel och ev annat djur	170	7	47	116	22	85	89	1	7
annat djur	11	1	0	10	1	2	8	0	1
totalt	478	66	160	252	41	187	181	20	47

155 artiklar handlar om att en eller flera människor har smittats. De flesta artiklarna om smittade människor publicerades under period 2, då det förekom 70 sådana artiklar. Period 1 avviker genom att så många som 40 av periodens sammanlagt 66 artiklar (67 procent)

innehåller uppgifter om smittade människor. De flesta artiklar som har huvudaspekt pandemihot innehåller också uppgift om smittade människor.

170 artiklar innehåller referens till fåglar som smittats utan att artikeln refererar till smittad människa. Ett fåtal artiklar handlar om andra djur som smittats, exempelvis katter. En konsekvens av valet av variabelvärden är att det inte går att korstabulera fram uppgift om hur många av artiklarna som handlar om smittade människor som också innehåller manifesta uppgifter om smittade fåglar.

Mer än hälften av artiklarna på tidningarnas förstasidor handlar om smittade fåglar. 8 av 41 förstasidesartiklar handlar om smittade människor. Av artiklarna med huvudaspekt utbredning innehåller flertalet uppgifter om smittade fåglar. 89 av 187 artiklar med denna huvudaspekt handlar om smittade fåglar utan att smittade människor nämns.

6.8 Huvudaspektens placering i geografin

I tabell Den största avvikelser i hela mätningen återfinns i variabeln om var huvudaspekten är placerad. 97 procent (35 av 36) av alla artiklar med huvudaspekten placerad i övriga Europa är publicerade under period 2. Skälet till avvikelser är att flera personer i Turkiet smittades alldeles i början på 2006, vilket bland annat resulterade i flera förstasidesartiklar. Turkiet fick snabbt bukt med smittan och då upphörde också rapporteringen om fågelinfluensa därifrån. I period 3, då fågelinfluensan har nått till Sverige, placeras huvudaspekten i Sverige i 176 av 252 artiklar (70 procent). I 20 av de 41 artiklar som placerats på sidan 1 placeras huvudaspekten i Sverige. I 67 av totalt 478 artiklar finns ingen uppgift om var huvudaspekten utspelar sig, eller undantagsvis, att den utspelar sig i hela världen.

Tabell 12: Huvudaspekten i geografin i ett urval av variabler (antal artiklar).

Var ligger huvudaspekten	totalt	period1	period2	period 3	ettan	tongiv	huvudaspekt utbredning
Sverige	222	8	38	176	20	101	61
Norra Europa*	49	6	25	18	5	16	23
Övriga Europa **	36	0	35	1	8	14	22
Asien	89	46	25	18	2	27	43
Afrika	12	0	4	8	1	5	7
Övriga världen	3	0	1	2	0	0	0
Globalt***	67	6	32	29	5	24	25
Totalt	478	66	160	252	41	187	181

*Norra Europa utgörs av Norden, utom Sverige, länder kring Östersjön, utom Ryssland, samt Beneluxländerna och Storbritannien. ** inklusive hela Ryssland och hela Turkiet. ***Globalt är antingen överallt eller ingen bestämd plats.

6.9 Artiklar med rubriker som saknar täckning i texten

I tabell 13 i tabellbilagan finns en omfattande redovisning av artiklar med rubriker som saknar täckning i texten. Den visar att 109 av 478 artiklar om fågelinfluensan (23 procent) är försedda med sådana rubriker. I Dagens Nyheter saknar 61 av 269 rubriker täckning i texten och i Svenska Dagbladet 47 av 209. Det innebär att bägge tidningarna motsvarar genomsnittet. Andelen artiklar med rubriker som saknar täckning i texten under period 1, period 2 och period 3 är 15 procent, 24 procent respektive 24 procent. När jag studerar

artiklarnas placering finner jag att rubrikerna på ettan och långt fram i nyhetsdelen har rubriker som saknar täckning i 20 respektive 18 procent av fallen.

Rubriker publicerade i ekonomi- och näringslivsdelen avviker från mönstret genom att 37 procent av rubrikerna saknar täckning i texten. Tongivande artiklar saknar i högre grad än övriga format rubriker med täckning i texten, vilket också framgår av tabell 13. Artiklar med huvudaspekten forskning har lägst andel rubriker utan täckning i texten, 6 procent.

Notera sambandet mellan rubrikers täckning i texten och skilda vinklingar på artiklarna. Utbredning är den vanligaste aspekten, i hela mätningen och utbredning förekommer som huvudaspekt i 181 av de totalt 478 undersökta artiklarna. Dessa utmärks av att rubrikerna har täckning i texten och att endast 14 procent av rubrikerna saknar täckning i texten. Alltså har rubriker på artiklar med huvudaspekten utbredning i hög grad täckning i texten. När huvudaspekten i texten istället handlar om konsekvenser av fågelinfluensan är sambandet det motsatta. Sammanlagt finns 235 artiklar med någon av följande sex huvudaspekter: 1) pandemihot 2) människors oro 3) tamfåglar 4) konsekvenser för människor och mänskliga verksamheter 5) myndigheters agerande eller 6) kritik mot krisberedskapen. 67 av dessa artiklar har rubriker som saknar täckning i texten, vilket innebär att andelen i genomsnitt är 29 procent när vinkeln på artikeln handlar om konsekvenser. Gemensamt för artiklar med var och en av de uppräknade huvudaspekterna är att andelen rubriker som saknar täckning i texten ligger i intervallet 27-30 procent. Alltså: rubriker på artiklar med huvudaspekter vinklade på konsekvenser av fågelinfluensan har låg grad av täckning i texten.

Det är också värt att notera att den största avvikelser mot genomsnittet för rubriker återfinns i artiklar med ornitolog, annan djurexpert eller medium som huvudaktör, för vilka en högre andel rubriker saknar täckning. Dessa artiklar tillhör ofta kategorierna ledare, debattartiklar och analyser, vilket återspeglar sig i rubriksättningen. När medium är huvudaktör, i till exempel ledare, saknar 40 procent av rubrikerna täckning i texten. Endast 5 av 29 artiklar (17 procent) där politiker är huvudaktör har rubriker som saknar täckning i texten. När huvudaktören är forskare eller annan vetenskaplig person sjunker andelen ytterligare, till 16 procent. I 9 av de 23 texter med privatperson som första källa saknar rubrikerna täckning i texten (39 procent).

6.10 Ickefaktiska yttranden i journalistens text

Med journalistens text menas yttranden som inte hänförs till källor eller till så kallade inramare. Av tabell 14 framgår att i mer än hälften av alla artiklar om fågelinfluensan finns ickefaktiska yttranden i journalistens text. Totalt är andelen artiklar med ickefaktiska yttranden i journalistens text 59 procent och andelen är lika hög både i SvD och DN. Av huvudaspekterna utmärker sig utbredning samt myndigheters agerande genom att det sällan görs ickefaktiska, så kallade modala, påståenden i journalistens text i 42 procent av respektive artikelslag. En avvikelse åt andra hållet finns när huvudaspekten är kritik mot myndigheters agerande. Där förekommer modalitetsmarkörer i journalistens text i 86 procent av artiklarna. När huvudaspekten är oro är siffran också hög, 76 procent.

När det gäller ickefaktiska yttranden i journalistens text syns inte samma tydliga mönster som vid mätningen av rubrikens täckning i texten. Till exempel är modalitet sällsynt i artiklar med huvudaspekten utbredning. I artiklar med huvudaspekterna konsekvenser, tamfåglar, myndigheters agerande, oro, pandemihot eller kritik mot krisberedskapen, vilka hade hög andel rubriker utan täckning, förekommer icke-faktiska påståenden i journalistens text i samma utsträckning som i materialet som helhet, 60 procent. När media är huvudaktör är modaliteten i journalistens text inte oväntat 100 procent. Anmärkningsvärt är att när källan är Smittskyddsinstitutet innehåller 11 av 12 artiklar modalitet i journalistens text, vilket

motsvarar 92 procent. Av tabell 14 framgår också att notiser avviker från mönstret. Journalisten gör här ickefaktiska påståenden i 42 procent av artiklarna, det vill säga i mindre utsträckning än när formatet är tongivande artikel eller annat format. En möjlig förklaring är att journalisten vanligen gör fler yttranden i format med längre text än i notiser. Det ökar den matematiska sannolikheten av att det förekommer icke-faktiska yttranden i texten. Modalitet i journalistens text är sällsynt även när källan är annan expert, 38 procent, källa Jordbruksverket, 43 procent och källa politiker, 45 procent.

6.11 Spekulation

Spekulation finns i 52 procent av de undersökta artiklarna, enligt tabell 15 i tabellbilagan. Skillnaden är tydlig mellan DN (58 procent) och SvD (44 procent) och det skiljer 14 procentenheter. Artiklar med spekulation förekommer oftast under period 1, i 47 av de 66 artiklarna (71 procent). Andelen sjunker till 54 procent i period 2. I period 3, efter att smittan har nått Sverige, har andelen sjunkit till 45 procent. Period 3 utmärks av att huvudaspekten är placerad i Sverige och ju högre andel artiklar med huvudaspekten placerad i Sverige, desto lägre andel artiklar med spekulation. 30 procent av notiserna innehåller spekulation, att jämföra med 64 procent i de längre artiklarna som är tongivande eller har annat format. När det gäller placering i tidningen så är spekulation vanligast i ekonomidelen. 63 procent av artiklar som placerats där innehåller spekulation.

Artiklar med huvudaspekten utbredning innehåller spekulation i 38 procent av fallen. När pandemihot är huvudaspekt förekommer spekulation i 95 procent av artiklarna. Också när forskning är huvudaspekt innehåller artiklarna spekulation oftare än för genomsnittet. När forskare är huvudaktör innehåller 82 procent av artiklarna spekulation. 6 av 8 artiklar där ornitologer är huvudaktör innehåller spekulation. 11 av 15 artiklar med medium som huvudaktör innehåller spekulation.

Det är värt att notera att andelen spekulation är högre än genomsnittligt i artiklar där forskare, ornitologer och/eller annan expert är källa. Artiklar som saknar källa är till övervägande delen notiser och en låg andel av dem innehåller spekulation. När SVA är källa innehåller artiklarna spekulation mindre ofta än för genomsnittet. Av tabell 15 framgår också att flertalet artiklar med SVA som källa är publicerade under period 3, när andelen artiklar med spekulation är lägre än för genomsnittet.

6.12 Fakticitet, modalitet och ickefakticitet

I tabell 16 redovisas förekomsten av ickefakticitet i paratexten vid sammanlagt 40 variabelvärden i sju utvalda variabler. Av tabellen framgår att andelen artiklar med paratext som innehåller ickefaktiska yttranden är över 50 procent vid alla utvalda variabelvärden. Mätningen visar att 347 artiklar av totalt 478 har en paratext innehållande ickefakticitet, vilket innebär att 73 procent av de undersökta artiklarna innehåller rubrik, ingress och bildtexter med ett eller flera ickefaktiska yttranden.

Artiklar om forskning och forskare utmärks av ickefakticitet. 89 procent av artiklarna med forskning som huvudaspekt har ickefaktiska paratexter. Lika stor andel är ickefaktiska när forskare är huvudaktör. När forskare är först nämnda källa är andelen artiklar med ickefaktiska paratexter 87 procent. Det är endast då huvudaktören är medium eller ornitolog eller när privatperson är först nämnda källa som andelen ickefaktiska paratexter är högre. Hög andel ickefakticitet förekommer även när huvudaspekten är pandemihot eller kritik mot krisberedskapen med 85 respektive 86 procent. Av perioderna har period 1 högst andel artiklar med ickefakticitet i paratexten, då 80 procent av paratexterna innehåller ickefakticitet.

Var i tidningen artiklarna placeras påverkar graden av fakticitet. Hög ickefakticitet i paratexterna finns i tidningarnas ekonomidel där 89 procent av paratexterna bedöms som ickefaktiska, med påpekandet att det endast förekommer 27 artiklar i undersökningen som härrör från ekonomidelen. Artiklar med formatet tongivande har paratexter med ickefakticitet över genomsnittet, 82 procent. En iakttagelse är att notiserna är korta och refererande medan artiklar med längre texter vinklas hårdare. Någon nämnvärd skillnad förekommer inte mellan Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet. Mest faktiska är notiser och artiklar med huvudaspekt utbredning. När politiker är huvudaktör i artiklarna är fakticiteten i paratexten förhållandevis hög.

17 artiklar har en paratext som innehåller osanning, enligt tabell 16 i tabellbilagan. I de flesta fall innebär osanning att rubriken består av citat, med citattecken, som inte återfinns någonstans i texten. 12 av 17 artiklar innehållande osanning återfinns i DN. Flertalet av dem är debattartiklar. 6 artiklar har en paratext som jag bedömer som manipulerad. 5 av dessa artiklar har tongivande format. Exempel på hur jag har bedömt manipulation eller osanning i paratexter redovisas i kapitlet ”Material och urval”.

Tabell 18, nedan, redovisar alla artiklar som innehåller ickefakticitet i något variabelvärde. Denna korstabulering visar en tydlig samvariation mellan artiklar med paratext som är ickefaktisk och artiklar som innehåller andra former av ickefakticitet. För artiklar med modalitet i journalistens text, som har rubrik utan täckning i texten eller som innehåller spekulation är andelen ickefaktiska paratexter genomgående 86–88 procent, vilket framgår av tabell 18. Till exempel innehåller 280 artiklar modalitet i journalistens text. 221 av dem har modalitet i paratexten, 6 innehåller manipulation och 13 har paratext som innehåller osanning.

Tabell 18: Fakticitet i paratexten samt andel artiklar med faktisk paratext i artiklar i med ickefaktiska variabelvärden (antal artiklar respektive procent).

Artikel med variabelvärde	faktisk paratext	modal	manipulation	osanning	andel ickefaktiska
modalitet i journalistens text	40	221	6	13	86%
rubriken saknar täckning	13	78	5	13	88%
innehåller spekulation	29	202	5	12	88%

6.13 Helfaktiska och totalmodala artiklar

En särskild korstabulering av artiklar, som jag kallar totalmodala respektive helfaktiska och representerar ytterligheter i min mätning. De återfinns i tabell 17 i tabellbilagan. En totalmodal artikel utmärks av att 1) paratexten innehåller ickefaktiska påståenden 2) rubriken saknar täckning i texten 3) journalistens text innehåller ickefaktiska yttranden samt 4) texten innehåller spekulation.

60 artiklar är totalmodala. Det är värt att notera att 3 av 8 artiklar där huvudaktören är ornitolog är totalmodala. En annan är att 6 av 15 artiklar där huvudaktören är privatperson är totalmodala. När källan är privatperson är 7 av 23 artiklar totalmodala (30 procent).

En annan ytterlighet i mätningen kallar jag helfaktiska artiklar. En sådan har ett innehåll som är faktiskt avseende de fyra variablerna för fakticitet så att 1) paratexten är faktisk 2) rubriken har täckning i texten 3) journalistens text innehåller ingen modalitet och 4) texten saknar spekulation.

För helfaktiska artiklar gäller att

- 70 av totalt 478 artiklar är helfaktiska, det vill säga 15 procent.

- 23 procent av artiklarna med huvudaspekten utbredning är helfaktiska, vilket är mer ofta än genomsnittet. Lika ofta är notiser helfaktiska.
- Det förekommer ingen helfaktisk artikel i mätningen med huvudaspekten oro eller med huvudaspekten forskning.
- Det förekommer ingen helfaktisk artikel med huvudaktör forskare, huvudaktör ornitolog, eller med huvudaktör medium.
- Det förekommer ingen helfaktisk artikel där den först nämnda källan är ornitolog eller där källan är Smittskyddsinstitutet.

Att andelen helfaktiska artiklar i mätningen är 15 procent innebär också att 408 av 478 artiklar innehåller modalitet i minst en av de fyra variablerna för ickefakticitet. Tidningarna har alltså använt sig av ickefaktiska yttranden i 85 procent av artiklarna om fågelinfluensan.

Av tabell 17 framgår att frekvensen av ytterligheterna totalamodala och helfaktiska artiklar är ungefär lika stor. Att ytterligheterna är lika vanliga gör också att innehållet i bevakningen av fågelinfluensan bäst beskrivs som halvfaktiskt.

7. SLUTSATSER

Stockholms prenumererade morgontidningar har ett halvfaktiskt innehåll. Den slutsatsen drar jag efter att ha mätt alla artiklar om fågelinfluensan i Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet första halvåret 2006. Det var då fågelinfluensan förekom i Sverige. Jag har också mätt artiklar som publicerats under en tidigare period. Mätningen visar att den genomsnittliga andelen artiklar med ickefaktiskt innehåll är 52 procent. Resultatet ligger i linje med vad jag hade förväntat mig, även om det blev oväntat exakt. Men vad är det då jag har mätt?

Först och främst har jag mätt frekvensen av fakticitet och ickefakticitet i 478 artiklar om fågelinfluensan. Jag har använt fyra variabler för fakticitet och hur ofta de förekommer framgår av tabell 19. Jag har även mätt andra särdrag i texterna, såsom vinklingar, källor och aktörer. Den delen av mätningen visar att bevakningen av fågelinfluensan har samma kännetecken som nyhetsmediers bevakning av andra ämnen. Därmed anser jag att det är befogat att också dra slutsatsen att innehållet i mediernas dagliga nyhetsrapportering är halvfaktiskt.

Beskrivningen av vad som är faktiskt och ickefaktiskt innehåll i min uppsats ansluter till definitionen av fakticitet som Per Ledin gör i sin doktorsavhandling *Arbetarnes är denna tidning*. Den säger att ett yttrande är faktiskt när författaren avser att få läsaren att förstå att det som beskrivs är en verklig situation, en händelse eller ett tillstånd som har inträffat eller händer då texten produceras. Faktiska yttranden utmärks av att sändaren accepterar det sakförhållande som uttrycks.

Motsatsen till fakticitet är modalitet. Med modalitet menar forskare att ett yttrande innehåller sändarsignaler. Det innebär att innehållets sanningshalt är mindre säker. Modala uttryck i texter gör att satsinnehållets verklighetsstatus inte bekräftas. I praktiken innebär modalitet att sändaren kommenterar innehållet och därmed markerar sin attityd.

Uppsatsen identifierar fyra olika sorters fakticitet som går att mäta och som utgår från tidigare forskning. Dessa variabler svarar på följande frågor:

1. Förekommer ickefaktiska yttranden i paratexten?
(Med paratexten menas rubrik, ingress och bildtexter. Icke-faktiska yttranden markeras av modala markörer, uttryck såsom kan och kanske, bör och måste, värdeord eller adjektiv. Manipulation och osanning bedöms som ickefaktiska yttranden)
2. Har rubriken täckning i texten?
3. Förekommer ickefakticitet i journalistens text?
(Med journalistens text menas textavsnitt där journalisten lämnar över ordet till en källa, eller att texten på annat sätt är hänförligt till någon källa.)
4. Förekommer spekulation i texten?

I föregående avsnitt redovisar jag resultatet av mätningen. Det presenteras i 18 korstabeller, som var och en jämför en variabel med värden för andra variabler. För att göra jämförelser mellan flera variabler och för att dra slutsatser har jag ställt samman data om flera variabler i samma tabell. Jämförelser mellan de fyra fakticitetsvariabler återfinns i tabellerna 19, 20 och 21. Uppgifterna i dem är hämtade från tabell 13-16 i tabellbilagan.

Av tabell 19 framgår frekvensen i hela mätningen av de fyra variablerna. Tabellen visar också hur ofta de olika sorternas fakticitet förekommer i Dagens Nyheter respektive Svenska Dagbladet. Till exempel framgår det att andelen spekulation är en utmärkande skillnad mellan

de undersökta tidningarna. I Dagens Nyheter innehåller 58 procent av artiklarna spekulation mot 44 procent i Svenska Dagbladet.

Tabell 19: Sammanfattning av mätning av artiklar avseende fakticitet

Antal och andel av artiklar som har ickefaktiskt innehåll i hela mätningen, samt i DN respektive i SvD. (Antal och procent.) Innehållet i tabell 19 är hämtat från tabell 13-16 i tabellbilagan.

Tidning/ variabel	artiklar i mätningen	ickefakticitet i paratexten	rubrik saknar täckning	ickefakticitet i journalistens text	innehåller spekulation
DN-artiklar	269	197	61	156	157
SvD-artiklar	209	150	47	124	91
Totalt, antal artiklar	478	347	109	280	248
Andel		73%	23%	59%	52%

Av tabell 19 framgår bland annat att:

- Den genomsnittliga frekvensen för de fyra variablerna för ickefakticitet är 52 procent.
- Endast 27 procent av de undersökta artiklarna har paratext med enbart faktiska yttranden.
- 23 procent av de mätta artiklarna är försedda med en rubrik som saknar täckning i texten.
- Tidningarna publicerar ickefaktiska påståenden som inte går att hänföra till någon källa i mer än hälften av alla artiklar.

Exempel på ickefakticitet i 9 olika artiklar redovisas i ett särskilt avsnitt i uppsatsen. Det innehåller även exempel på manipulation och osanning. Sex artiklar innehåller manipulation och 17 artiklar innehåller osanning i paratexten. Den vanligaste formen av osanning är att rubriken innehåller citat som inte återfinns i tillhörande artikel. Jag bedömer detta som att paratexten innehåller osanning.

Jag har även gjort en sammanställning av ytterligheter. En sådan ytterlighet kallar jag totalmodala artiklar. En totalmodal artikel utmärks av att 1) paratexten innehåller ickefaktiska påståenden 2) rubriken saknar täckning i texten 3) journalistens text innehåller ickefaktiska yttranden samt 4) texten innehåller spekulation.

Tabell 20: Totalmodala artiklar

Förekomsten av artiklar som samtidigt innehåller ickefakticitet i paratexten och i journalisten text, som innehåller spekulation och vars rubrik saknar täckning i texten. Antal och procent.

	artiklar i mätningen	totalmodala artiklar	andel totalmodala
DN	269	37	14%
SvD	209	23	11%
Totalt, antal artiklar i mätningen	478	60	13%

För totalmodala artiklar gäller att 60 av 478 artiklar i mätningen är totalmodala, det vill säga 13 procent, vilket framgår av tabell 20.

Artiklar där privatpersoner agerar är totalmodala i större utsträckning än artiklar med annat innehåll. 6 av 15 artiklar där huvudaktören är privatperson är totalmodala och när källan är privatperson är 7 av 23 artiklar totalmodala.

En annan ytterlighet i mätningen kallar jag helfaktiska artiklar. En sådan har ett innehåll som är faktiskt avseende de fyra variablerna för fakticitet så att 1) paratexten är faktisk 2) rubriken har täckning i texten 3) journalistens text innehåller ingen modalitet och 4) texten saknar spekulatation.

Tabell 21: Helfaktiska artiklar

Förekomsten av artiklar där paratexten och journalistens text innehåller enbart faktiska påståenden, texten saknar spekulatation och rubriken har täckning i texten. Antal och procent.

	artiklar i mätningen	helfaktiska artiklar	andel helfaktiska
DN	269	39	14%
SvD	209	31	15%
Totalt, antal artiklar i mätningen	478	70	15%

För helfaktiska artiklar gäller att

- 70 av totalt 478 artiklar är helfaktiska, det vill säga 15 procent.
- 23 procent av artiklarna med huvudaspekten utbredning är helfaktiska, vilket är mer ofta än genomsnittet. Lika ofta är notiser helfaktiska.
- Det förekommer ingen helfaktisk artikel i mätningen med huvudaspekten oro eller med huvudaspekten forskning.
- Det förekommer ingen helfaktisk artikel med huvudaktör forskare, huvudaktör ornitolog, eller med huvudaktör medium.
- Det förekommer ingen helfaktisk artikel där den först nämnda källan är ornitolog eller där källan är Smittskyddsinstitutet.

Att andelen helfaktiska artiklar i mätningen är 15 procent innebär också att 408 av 478 artiklar innehåller modalitet i minst en av de fyra variablerna. Tidningarna har alltså använt sig av ickefaktiska yttranden i 85 procent av artiklarna om fågelinfluensan.

Av tabell 20 och 21 framgår att frekvensen av ytterligheterna totalamodala och helfaktiska artiklar är ungefär lika stor. Att ytterligheterna är lika vanliga gör också att innehållet i bevakningen av fågelinfluensan bäst beskrivs som halvfaktiskt.

7.1 Anmärkningsvärd rubriksättning

Jag har också mätt andra särdrag i texterna såsom aspekter (vinklingar), aktörer, placering, format och källor. Det har gjort det möjligt att jämföra hur tidningar värderar nyheter och behandlar vinklar, källor och elitpersoner i bevakningen av fågelinfluensan med hur nyhetsmedier bevakar andra ämnen och därmed går det att dra generella slutsatser om innehållet.

Det mest anmärkningsvärda resultatet i min undersökning är sambandet mellan rubrikers täckning i texten och skilda vinklingar på artiklarna. Utbredning är den vanligaste aspekten, i hela mätningen och utbredning förekommer som huvudaspekt i 181 av de totalt 478 undersökta artiklarna. Dessa utmärks av att rubrikerna har täckning i texten och att endast 14 procent av rubrikerna saknar täckning i texten. Alltså har rubriker på artiklar med huvudaspekten utbredning i hög grad täckning i texten. När huvudaspekten i texten istället handlar om konsekvenser av fågelinfluensan är sambandet det motsatta.

Sammanlagt finns 235 artiklar med någon av följande sex huvudaspekter: 1) pandemihot 2) människors oro 3) tamfåglar 4) konsekvenser för människor och mänskliga verksamheter 5) myndigheters agerande eller 6) kritik mot krisberedskapen. 67 av dessa artiklar har rubriker

som saknar täckning i texten, vilket innebär att andelen i genomsnitt är 29 procent när vinkeln på artikeln handlar om konsekvenser. Gemensamt för artiklar med var och en av de uppräknade huvudaspekterna är att andelen rubriker som saknar täckning i texten ligger i intervallet 28-30 procent. Alltså: rubriker på artiklar med huvudaspekter vinklade på konsekvenser av fågelinfluensan har låg grad av täckning i texten.

Jag har mätt ett stort antal artiklar varav merparten är vinklade på utbredning, eller på olika konsekvenser av fågelinfluensan. Alltså är det med säkerhet som det går att dra slutsatser av det påvisade sambandet. Utbredning bedömer jag som en okontroversiell aspekt i bevakningen av fågelinfluensan. Oro, tamfåglar, myndigheters agerande, pandemihot och liknande aspekter får tidningarna att lägga till sändarsignaler som gör innehållets sanningshalt mindre säker. Min tolkning är att nyhetsjournalister väljer att sätta ickefaktiska rubriker när innehållet i artiklarna inbjuder till det. Fakticitet, i meningen att beskriva det som har hänt som det har hänt, fungerar inte som ledstjärna för tidningarna utan de tar istället sin chans att kommentera satsinnehållet. Därmed har jag också bevisat på vilket sätt journalistens röst lyser igenom. Det sättet att kommentera innehållet är orsak till den olust jag känt inför innehållet i morgontidningarnas nyhetsbevakning.

Min mätning bekräftar också teorierna om att elitpersoner, här i form av myndighetspersoner, dominerar som aktörer och källor. Till exempel förekommer myndigheter som aktör i 75 procent av artiklarna. Mer än hälften, 245 av de 478 undersökta artiklarna, har myndighet som huvudaktör. Politiker eller myndigheter är också först nämnda källa i cirka hälften av artiklarna. Valet av fågelinfluensan för mätningen inbjuder självklart till denna dominans, eftersom myndigheter har ansvar för att agera och informera i en smittsituation. Det är ändå anmärkningsvärt hur sällan de privata rösterna förekommer.

Den första artikeln som jag kodade var typisk för hela innehållet. Den handlade om hur människor i olika länder såg på fågelinfluensan och att svenska folket hade ett lugnt förhållningssätt. Med facit på hand visade det sig att svenska folket hade fog för sitt lugn; fågelinfluensan överraskade visserligen expertisen, genom att slå till snabbare än väntat i Sverige, men utbrottet klingade av, och det var bara under några dagar som spridningen av fågelinfluensan var en förstasidesnyhet. Men i artikeln var det märkbart att artikelförfattaren ansåg att svenska folkets lugn var avvikande och märkligt.

Jag noterar också att konflikter knappt förekommer i det innehåll jag har analyserat. Det ser jag som en konsekvens av att smittspridningen begränsades till vilda fågelarter, att tamfåglar inte behövde avlivas och att ingen människa i Sverige smittades av fågelviruset. Därmed aktiverades aldrig ”den onda myndighetsvinkeln”. Starka känslor har dock kunnat utläsas ur materialet. Jag har särskilt reagerat på texter som är skrivna med vetenskapliga förtecken, alltså debattartiklar författade av experter och på artiklar som är skrivna av tidningarnas vetenskapsreportrar. Sådana texter utmärks av att de är kryddade med värdeladdade ord, och det är tydligt att artikelförfattarna vill kommentera innehållet i en bestämd riktning.

Sammantaget visar innehållsanalysen som jag har utfört att bevakningen av fågelinfluensan har samma kännetecken som nyhetsmediers bevakning av andra ämnen när det gäller elitpersoner, liksom för aktörer, vinklar, format, placering och källor. Eftersom bevakningen av fågelinfluensan är typisk i alla dessa fall anser jag att det är fullt befogat att dra slutsatsen att det är vanligt att innehållet i mediernas dagliga nyhetsrapportering är halvfaktiskt.

Nyhetsgenren har en central roll för medias privilegierade ställning i samhället, och medieinstitutioner, som DN och SvD, sägs vara garanter för att innehållet är trovärdigt. Samtidigt innebär ickefakticitet i deras texter att innehållets sanningshalt är mindre säker. Tidningarna kommenterar innehållet för att markera sin attityd. Min mätning visar att andelen artiklar med ickefaktiskt innehåll är så hög som 85 procent. I rollen som forskare har jag

observerat att många av artiklarna är illa skrivna, eftersom jag har behövt läsa texter flera gånger för att kunna tolka innehållet. Dessutom är det ofta svårt att identifiera källan till enskilda påståenden. Till detta kommer att mediekonsumtionen är snabb och ytlig då det handlar om nyheter och som jag visar i min teori tenderar människor att enbart läsa paratexten. Läsare skummar av rubriker, ingresser och bildtexter och sannolikheten är stor att de, av den anledningen, missuppfattar innehållet.

Allt detta, tillsammans med att innehållet i nyhetsmediers rapportering är halvfaktiskt, får konsekvenser för människor som förlitar sig på innehållet i nyhetsmedier. Läsare som förlitar sig på prenumererade morgontidningar, så kallade elitmedier, riskerar att ha bristande kunskaper i skilda ämnen och bli felinformerade.

LITTERATURFÖRTECKNING OCH KÄLLOR

Brookes, Rod, Holbrook, Beverly 1998: "Mad Cows and Englishmen", Carter, C, Branston, G & Allan, S (red), *News, Gender and Power*, Routledge London

Compton James R 2004: *The Integrated News Spectacle Apolitical Economy of Cultural Performance*, Peter Lang Publishing New York

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena 2004: *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, Norstedts Juridik AB

Fowler, Roger 1991: *Language in the News*, Routledge, London

Ghersetti, Marina 2000: *Sensationella berättelser, en studie av nyheter från Angola 1987 och om prinsessan Diana 1997 i dagstidningar, radio och TV*. Institutionen för journalistik och masskommunikation Göteborg

Hvitfelt, Håkan 1986: *Difteri i pressen. En analys av nyhetsbevakningen och informationen om difterismitta i Göteborg*, Styrelsen för psykologiskt försvar, Stockholm. Rapport nr 135

Hvitfelt, Håkan 1991: Innehållsanalytiska metoder, *En rapport från forskningsprogrammet Nyheterna och verkligheten*, Institutionen för Journalistik och Masskommunikation Göteborgs Universitet

Hvitfelt, Håkan, Nygren Gunnar (red) 2005: *På väg mot medievärlden 2020 – journalistik, teknik, marknad*, Studentlitteratur

Krippendorff, Klaus 2004: *Content Analysis An Introduction to Its Methodology*, Sage Publications, London

Lagerholm Per 1994: "Den modifierade sanningen – om modalitet i Expressens nyhetsartiklar", Svensson, Jan (red) 1994: *Journalistik i förvandling Om språk och texter i Expressen*, Nordlund småskrifter från institutionen för nordiska språk i Lund

Ledin, Per 1995: *Arbetarnes är denna tidning Textförändringar i den tidiga socialdemokratiska pressen*, Almqvist & Wiksell

Lindberg, Anna-Karin 1994: "Epidemier i Expressen", Svensson, Jan (red), *Journalistik i förvandling Om språk och texter i Expressen*, Nordlund småskrifter från institutionen för nordiska språk i Lund

McQuail, Denis, 2005, *McQuails Mass Communication Theory, femte upplagan*, Sage Publications, London

Nohrstedt, Stig Arne och Ekström, Mats 1996: "Journalistikens etiska problem", *Rabén Prisma*, "sidorna 88-209 ur kompendium för magisterkurs i journalistikvetenskap, JMK", Stockholms universitet HT 2005

Nord, Lars och Strömbäck, Jesper 2004: "Journalistik, medier och demokrati", Nord, Lars och Strömbäck, Jesper (red) 2004: *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur

Nygren, Gunnar, 2005: *Skilda Medievärldar, lokal offentlighet och lokala medier i Stockholm*, Brutus Östlings bokförlag Symposium

Persson, Camilla, 1994: "*Paratexten i Expressen*", Svensson, Jan (red) 1994: *Journalistik i förvandling Om språk och texter i Expressen*, Nordlund småskrifter från institutionen för nordiska språk i Lund

Smittskyddsinstitutet, 2008: "<http://www.smittskyddsinstitutet.se/sjukdomar/fagelinfluensa>", Smittskyddsinstitutet, Solna

Språkdata, Göteborgs Universitet 1986: *Svensk Ordbok*, Esselte Studium AB

SOU 1999:55, *Konvergens och förändring. Samordning av lagstiftningen för medie- och telesektorerna*, Kulturdepartementet

Strachal, George, Palmkvist, Claes 2007: *Inte bara fågelinfluensa*, Ica bokförlag

Dagens Nyheter 2004-2006:

följande 111 utgåvor:

04-01-15, 04-01-17, 04-01-18, 04-01-20, 04-01-22, 04-01-23, 04-01-24, 04-01-25, 04-01-26, 04-01-27, 04-01-28, 04-01-29, 04-01-31, 04-02-01, 04-02-02, 04-02-03, 04-02-04, 04-02-05, 04-02-06, 04-02-08, 04-02-10, 04-02-13, 04-02-15, 04-02-16, 04-02-17, 04-02-19, 06-01-02, 06-01-03, 06-01-05, 06-01-07, 06-01-09, 06-01-10, 06-01-11, 06-01-12, 06-01-13, 06-01-14, 06-01-15, 06-01-16, 06-01-18, 06-01-19, 06-01-22, 06-01-23, 06-01-28, 06-01-30, 06-01-31, 06-02-05, 06-02-07, 06-02-09, 06-02-09, 06-02-10, 06-02-11, 06-02-12, 06-02-13, 06-02-14, 06-02-15, 06-02-16, 06-02-17, 06-02-18, 06-02-19, 06-02-20, 06-02-21, 06-02-22, 06-02-23, 06-02-24, 06-02-25, 06-02-26, 06-02-27, 06-02-28, 06-03-01, 06-03-02, 06-03-03, 06-03-04, 06-03-05, 06-03-06, 06-03-07, 06-03-08, 06-03-09, 06-03-10, 06-03-11, 06-03-12, 06-03-13, 06-03-14, 06-03-16, 06-03-17, 06-03-18, 06-03-19, 06-03-21, 06-03-22, 06-03-23, 06-03-24, 06-03-24, 06-03-28, 06-03-31, 06-04-01, 06-04-02, 06-04-06, 06-04-09, 06-04-11, 06-04-12, 06-04-13, 06-04-15, 06-04-16, 06-04-19, 06-04-20, 06-04-27, 06-04-28, 06-05-12, 06-05-13, 06-05-14, 06-05-16, 06-06-08

Svenska Dagbladet 2004-2006:

följande 100 utgåvor:

04-01-07, 04-01-14, 04-01-15, 04-01-16, 04-01-18, 04-01-19, 04-01-23, 04-01-24, 04-01-25, 04-01-26, 04-01-27, 04-01-28, 04-01-29, 04-01-31, 04-02-01, 04-02-02, 04-02-03, 04-02-05, 04-02-08, 04-02-19, 06-01-07, 06-01-08, 06-01-09, 06-01-10, 06-01-11, 06-01-11, 06-01-12, 06-01-13, 06-01-14, 06-01-15, 06-01-17, 06-01-19, 06-01-20, 06-01-21, 06-01-24, 06-01-26, 06-01-28, 06-01-30, 06-01-31, 06-02-02, 06-02-05, 06-02-07, 06-02-09, 06-02-10, 06-02-11, 06-02-12, 06-02-15, 06-02-16, 06-02-17, 06-02-18, 06-02-19, 06-02-21, 06-02-22, 06-02-23, 06-02-26, 06-02-27, 06-02-28, 06-03-01, 06-03-02, 06-03-03, 06-03-04, 06-03-05, 06-03-06, 06-03-07, 06-03-09, 06-03-10, 06-03-11, 06-03-12, 06-03-13, 06-03-14, 06-03-15, 06-03-16, 06-03-17, 06-03-18, 06-03-19, 06-03-21, 06-03-22, 06-03-23, 06-03-24, 06-03-26, 06-03-27, 06-03-28, 06-03-29, 06-04-01, 06-04-06, 06-04-07, 06-04-12, 06-04-20, 06-04-21, 06-04-27, 06-05-03, 06-05-07, 06-05-08, 06-05-11, 06-05-12, 06-05-13, 06-05-13, 06-05-16, 06-05-20, 06-06-16

TABELLER MED FÖREKOMSTER AV FAKTICITET OCH ICKEFAKTICITET

Tabell 13: Rubrikens täckning i texten, i utvalda variabler samt andel som saknar täckning (antal respektive procent, utmärkande avvikelser är markerade med fet stil).

Variabelvärde	täckning	saknar täckning	andel utan täckning
Totalt, alla artiklar i undersökningen	369	109	23%
DN	208	61	23%
SvD	162	47	22%
period 1	56	10	15%
period 2	121	39	24%
period 3	192	60	24%
sidan 1	33	8	20%
framvagn	181	39	18%
ekonomidelen	17	10	37%
tongivande artikel	140	47	25%
annat format	93	25	21%
notis	136	37	21%
huvudaspekt utbredning	156	25	14%
huvudaspekt konsekvenser	83	34	29%
huvudaspekt tamfåglar	10	4	29%
huvudaspekt myndigheters agerande	38	14	27%
huvudaspekt forskning	17	1	6%
huvudaspekt oro	18	7	28%
huvudaspekt pandemihot	14	6	30%
huvudaspekt kritik mot krisberedskapen	5	2	29%
huvudaktör myndighet	191	54	22%
huvudaktör företag eller annan organisation	44	17	28%
huvudaktör forskare	32	6	16%
huvudaktör ornitolog eller annan djurexpert	4	4	50%
huvudaktör politiker	24	5	17%
huvudaktör medium, inklusive nyhetsbyrå	9	6	40%
huvudaktör privatperson	38	9	19%
annan huvudaktör	27	8	23%
källa saknas	38	12	24%
källa forskare	23	7	23%
källa ornitolog, eller annan djurexpert	10	2	17%
källa annan expert	7	1	13%
källa politiker	25	8	24%
källa jordbruksverket	27	8	23%
källa smittskyddsinstitutet	9	3	25%
källa sva	19	3	14%
källa annan myndighet	104	24	19%
källa företag eller annan organisation	39	13	25%
källa medium, inklusive nyhetsbyrå	29	7	19%
källa privatperson	14	9	39%
ospecificerad källa	25	12	32%

Tabell 14: Faktiska och ickefaktiska yttranden i journalistens text. (antal respektive procent, särskilda avvikelser är markerade med fet stil).

Variabelvärde	enbart faktisk	ickefaktisk	andel ickefaktisk
Totalt, alla artiklar i undersökningen	198	280	59%
DN	113	156	58%
SvD	85	124	59%
period 1	18	48	73%
period 2	63	97	60%
period 3	117	135	54%
sidan 1	13	28	68%
framvagn	94	126	57%
ekonomidelen	11	16	59%
tongivande artikel	62	125	67%
annat format	41	77	65%
notis	95	78	42%
huvudaspekt utbredning	90	91	50%
huvudaspekt konsekvenser	45	72	62%
huvudaspekt tamfåglar	6	8	57%
huvudaspekt myndigheters agerande	30	22	42%
huvudaspekt forskning	7	11	61%
huvudaspekt oro	6	19	76%
huvudaspekt pandemihot	6	14	70%
huvudaspekt kritik mot krisberedskapen	1	6	86%
huvudaktör myndighet	123	122	50%
huvudaktör företag eller annan organisation	21	40	66%
huvudaktör forskare	15	23	60%
huvudaktör ornitolog, annan djurexpert	2	6	75%
huvudaktör politiker	14	15	52%
huvudaktör medium, inklusive nyhetsbyrå	0	15	100%
huvudaktör privatperson	14	33	70%
annan huvudaktör	9	26	74%
källa saknas	9	41	82%
källa forskare	12	18	60%
källa ornitolog, eller annan djurexpert	5	7	58%
källa annan expert	5	3	38%
källa politiker	17	16	45%
källa jordbruksverket	20	15	43%
källa smittskyddsinstitutet	1	11	92%
källa sva	13	9	41%
källa annan myndighet	68	60	47%
källa företag eller annan organisation	21	31	60%
källa medium, inklusive nyhetsbyrå	13	23	64%
källa privatperson....	6	17	74%
ospecificerad källa	8	29	78%

Tabell 15: Artiklar innehållande spekulation (antal respektive procent, särskilda avvikelser är markerade med fet stil).

Variabelvärde	ingen spekulation	spekulation	andel med spekulation
totalt, alla artiklar	230	248	52%
DN	112	157	58%
SvD	118	91	44%
period 1	19	47	71%
period 2	72	88	55%
period 3	139	113	45%
sidan 1	23	18	44%
framvagn	104	116	53%
ekonomidelen	10	17	63%
tongivande artikel	69	118	63%
annat format	40	78	66%
notis	121	52	30%
huvudaspekt utbredning	112	69	38%
huvudaspekt konsekvenser	56	61	52%
huvudaspekt tamfåglar	7	7	50%
huvudaspekt myndigheters agerande	24	28	54%
huvudaspekt forskning	4	14	78%
huvudaspekt oro	11	14	56%
huvudaspekt pandemihot	1	19	95%
huvudaspekt kritik mot krisberedskapen	3	4	57%
huvudaktör myndighet	130	115	47%
huvudaktör företag eller annan organisation	26	35	57%
huvudaktör forskare	7	31	82%
huvudaktör ornitolog eller annan djurexpert	2	6	75%
huvudaktör politiker	17	12	41%
huvudaktör medium, inkl nyhetsbyrå	4	11	73%
huvudaktör privatperson	21	26	55%
annan huvudaktör	23	12	34%
källa saknas	36	14	28%
källa forskare	9	21	70%
källa ornitolog eller annan djurexpert	2	10	83%
källa annan expert	2	6	75%
källa politiker	17	16	48%
källa Jordbruksverket	20	15	43%
källa Smittskyddsinstitutet	5	7	58%
källa SVA	15	7	32%
källa annan myndighet	62	66	52%
källa företag eller annan organisation	20	32	62%
källa medium, inklusive nyhetsbyrå	19	17	47%
källa privatperson	8	15	65%
ospecificerad källa	15	22	59%

Tabell 16: Fakticitet och icke-fakticitet i paratexten samt andel artiklar med faktisk respektive ickefaktisk paratext. (antal respektive procent, utmärkande avvikelser är markerade med fet stil).

Variabelvärde	faktisk paratext	modal	manipulation	osann	andel faktiska	andel ickefaktiska
totalt, alla artiklar	131	324	6	17	27%	73%
DN	82	183	2	12	30%	70%
SvD	59	141	4	5	28%	72%
period 1	13	50	2	1	20%	80%
period 2	51	100	3	6	32%	68%
period 3	67	174	1	10	27%	73%
sid 1	14	25	0	2	34%	66%
framvagn	60	149	3	8	27%	73%
ekonomidelen	3	20	1	3	11%	89%
tongivande	33	144	5	5	18%	82%
annat format	23	89	1	5	19%	81%
notis	75	91	0	7	43%	57%
huvudaspekt utbredning	77	101	0	3	43%	57%
huvudaspekt konsekvenser	26	85	2	4	22%	78%
huvudaspekt tamfåglar	3	11	0	0	21%	79%
huvudasp myndighets agerande	16	32	1	3	31%	69%
huvudaspekt forskning	2	15	0	1	11%	89%
huvudaspekt oro	2	21	2	0	8%	92%
huvudaspekt pandemihot	3	16	1	0	15%	85%
huvudaspekt kritik mot beredskap	1	6	0	0	14%	86%
huvudaktör myndighet	82	152	4	7	33%	67%
huvudaktör företag	9	48	2	2	15%	85%
huvudaktör forskare	4	31	0	3	11%	89%
huvudaktör ornitolog	3	4	0	1	38%	62%
huvudaktör politiker	12	15	0	2	41%	59%
huvudaktör medium,	1	13	0	1	7%	93%
huvudaktör privatperson	7	40	0	0	15%	85%
annan huvudaktör	13	21	0	1	37%	63%
källa saknas	16	32	1	1	32%	68%
källa forskare	4	21	0	5	13%	87%
källa ornitolog	1	10	0	1	8%	92%
källa annan expert	1	7	0	0	13%	87%
källa politiker	11	19	1	2	33%	67%
källa jordbruksverket	8	25	1	1	23%	77%
källa smittskyddsinstitutet	2	10	0	0	17%	83%
källa sva	6	15	0	1	27%	73%
källa annan myndighet	48	75	0	5	38%	62%
källa företag	15	34	2	1	29%	71%
källa medium	10	25	1	0	28%	72%
källa privatperson	2	21	0	0	9%	91%
ospecificerad källa	7	30	0	0	19%	81%

Tabell 17: Förekomsten av helfaktiska och totalmodala artiklar (antal respektive procent).

	artiklar i mätning	helfaktiska artiklar	andel helfaktiska	totalmodala artiklar	andel totalmodala
totalt, artiklar i mätningen	478	70	15%	60	13%
DN	269	39	14%	37	14%
SvD	209	31	15%	23	11%
	66	6	9%	7	11%
period 1	66	6	9%	7	11%
period 2	160	25	16%	23	14%
period 3	252	39	15%	30	12%
sidan 1	41	8	20%	5	12%
framvagn	220	29	13%	21	10%
ekonomidelen	27	2	7%	4	15%
tongivande artikel	187	20	11%	34	18%
annat format	118	10	8%	16	14%
notis	173	40	23%	9	5%
	66	6	9%	7	11%
huvudaspekt utbredning	181	41	23%	12	7%
huvudaspekt konsekvenser	117	15	13%	17	15%
huvudaspekt tamfåglar	14	2	14%	2	14%
hvdasp myndighets agerande	52	10	19%	7	13%
huvudaspekt forskning	18	0	0%	1	6%
huvudaspekt oro	25	1	4%	3	12%
huvudaspekt pandemihot	20	0	0%	5	25%
hvdasp kritik mot krisberedskap	7	1	14%	1	14%
huvudaktör myndighet	245	48	20%	29	12%
huvudaktör företag	61	7	11%	10	16%
huvudaktör forskare	38	0	0%	5	13%
huvudaktör ornitolog, djurexpert	8	0	0%	3	38%
huvudaktör politiker	29	6	21%	2	7%
huvudaktör medium, nyhetsbyrå	15	0	0%	6	40%
huvudaktör privatperson	47	3	6%	3	6%
annan huvudaktör	35	6	17%	2	6%
	66	6	9%	7	11%
källa saknas	50	3	6%	3	6%
källa forskare	30	2	7%	4	13%
källa ornitolog, djurexpert	12	0	0%	1	8%
källa annan expert	8	0	0%	1	13%
källa politiker	33	4	12%	3	9%
källa Jordbruksverket	35	7	20%	6	17%
källa Smittskyddsinstitutet	12	0	0%	1	8%
källa SVA	22	4	18%	3	14%
källa annan myndighet,	128	32	25%	14	11%
källa företag	52	10	19%	7	13%
källa medium, nyhetsbyrå	36	5	14%	3	8%
källa privatperson	23	1	4%	7	30%
ospecificerad källa	37	2	5%	7	19%

KODBOK

Kodschema för undersökning av bevakningen av fågelinfluensan avseende fakticitet och modalitet.

Analysenheten

Enheten är artikel, som innehåller orden fågelinfluensa, fågelvirus eller H5N1 och/eller handlar om fågelinfluensans spridning och konsekvenser. Artiklar där fågelinfluensa, fågelvirus eller H5N1 används, men som handlar om andra ämnen ingår inte i undersökningen.

Med artikel menas varje enskild och avslutad text som har en egen rubrik. Flera artiklar som ligger invid varandra och behandlar samma ämne kodas som separata artiklar. Illustration kodas som artikel ifall att illustrationen har en egen rubrik och innehåller någon form av text som liknar ingress eller brödtext. Faktarutor och bakgrundsartiklar kodas som artikel i de fall de tillför ny information, och inte enbart sammanfattar omgivande text. Artiklar som står på sidan ett behandlas som övriga analysenheter.

Stöd för kodningen

Variabelvärden av typen nej, saknas, finns ej och liknande har genomgående givits variabelvärdet 0

Variabler 1 – 32

(Frågeställning för variabeln följs av en uppräknings av variabelvärden.)

1. Artikelns löpnummer

1, 2, 3, 4,

2. Urval av medier

Vilken tidning är artikeln publicerad i?

DN = Dagens Nyheter

SvD = Svenska Dagbladet

3. Tidsperiod

Vilket datum var artikeln publicerad?

ÅÅMMDD

4. Placering i tidningen

Var i tidningen är artikeln placerad?

1. Sidan 1
2. Långt fram i nyhetsdelen, före sidan 13 i DN och före sidan 11 i Svenska Dagbladet
3. Långt bak i nyhetsdelen
4. I ekonomidelen
5. Annan placering

5. Format

Vilket format har artikeln?

1. Tongivande på sidan*
2. Ej tongivande på sidan, men ej notis**
3. Notis***

Anmärkingar:

*Med tongivande avses artikel som i en samlad bedömning av rubrik, text, bild och layout gör att hela artikeln blir tongivande på sidan.

** Självständig artikel som ej är tongivande på sidan och ej är notis.

*** Notis (i överensstämmelse med Presstexts definition).

6. Illustration

Är artikeln illustrerad?

- 0 Bild saknas
- 1. Enbart bild/er med faktiskt innehåll finns
- 2. Bild med dramatiserande innehåll finns

Anmärkning:

Vad som är bild med dramatiserande innehåll är en tolkningsfråga. En faktisk bild som illustrerar händelse i samband med fågelinfluensan är faktisk även om den visar en dramatisk händelse eller ett dramatiskt förlopp. En bild med dramatiserande innehåll är sådan som syftar till att framkalla en känsla eller på annat sätt dramatiserar utöver vad som skrivs i tillhörande text.

7 Aspekter

Vilken är huvudaspekten i texten?

- 1. Fågelinfluensans utbredning, det vill säga spridning till människor, djur, fåglar, nya geografiska områden samt fynd av döda fåglar
- 2. Konsekvenser av fågelinfluensan för människor och mänskliga verksamheter
- 3. Tamfåglar, fågeluppfödning
- 4. Myndigheters agerande
- 5. Forskning och nya rön om fågelinfluensa, förändringar av fågelviruset, pandemier, smittspridning mellan människor och andra däggdjur
- 6. Människors oro i egenskap av enskild eller privatperson, oro och rädsla för smittsamt fågelvirus, för pandemi eller för konsekvenser därav*
- 7. Hotet om en pandemi samt konsekvenser av hotet om en pandemi (vem som hotas, hur och varför)
- 8. Kritik mot krisberedskapen
- 9. Övriga aspekter

Anmärkningar:

*I texten förekommer ord som har med oro att göra, som oro, rädsla skräck, farhåga eller liknande.

**Med myndighet menas även kommuner och landsting i egenskap av utförare, sjukvården samt internationella organ.

Huvudaspekt kräver tolkning. Med huvudaspekt menas den aspekt som tidningen vinklar rubrik eller ingress på. I de fall flera aspekter förekommer i rubrik och ingress görs en bedömning av vilken aspekt tidningen ger en huvudroll i artikeln som helhet.

8- 16 Vilka aspekter förekommer i texten?

8. Fågelinfluensans utbredning (spridning till människor, djur, fåglar, nya geografiska områden samt fynd av döda fåglar)

0. Nej

1. Ja

9. Konsekvenser av fågelinfluensan för människor och mänskliga verksamheter

0. Nej

1. Ja

10 Tamfåglar, fågeluppfödning

0. Nej

1. Ja

11. Myndigheters agerande

0. Nej

1. Ja
12. Forskning och nya rön om fågelinfluensa, förändringar av fågelviruset, pandemier, smittspridning mellan människor och andra däggdjur
0. Nej
1. Ja
13. Människors oro i egenskap av enskild eller privatperson (oro och rädsla för smittsamt fågelvirus, för pandemi eller för konsekvenser därav)
0. Nej
1. Ja
14. Hotet om en pandemi (vem som hotas, hur och varför, samt konsekvenser av hotet om en pandemi)
0. Nej
1. Ja
15. Kritik mot krisberedskapen
0. Nej
1. Ja
16. Övriga aspekter
0. Nej
1. Ja

17. Aktörer

Vilken är huvudaktören i artikeln?

1. Myndighet
2. Företag, eller annan organisation som ej är myndighet
3. Forskare, eller annan vetenskaplig person
4. Ornitolog, eller annan djurexpert som inte är forskare
5. Politiker
6. Medium, inklusive nyhetsbyrå
7. Privatperson
8. Annan huvudaktör

Anmärkning:

Huvudaktör kräver tolkning. Med huvudaktör menas den aktör som tidningen ger rollen som agerande i rubrik eller ingress. I de fall då sådan aktör saknas, eller flera aktörer förekommer i rubrik och ingress, görs en bedömning av vilken aktör tidningen ger en huvudroll i artikeln utifrån aktörernas agerande. Vid debattartiklar och kommentarer betraktas författaren som aktör. När tidningens egna journalister skrivit debattartikel eller kommentar räknas tidningen/mediet som aktör.

18-25 Vilka aktörer förekommer i texten?

18. Myndighet
0. Nej
1. Ja
19. Företag eller annan organisation som ej är myndighet
0. Nej
1. Ja
20. Forskare, eller annan vetenskaplig person
0. Nej
1. Ja
21. Ornitolog, eller annan djurexpert som inte är forskare
0. Nej
1. Ja
22. Politiker

0. Nej

1. Ja

23. Medium, inklusive nyhetsbyrå

0. Nej

1. Ja

24. Privatperson

0. Nej

1. Ja

25. Annan aktör

0. Nej

1. Ja

26. Källor

Vilken är den först nämnda källan i texten?

0. Källa saknas

1. Forskare, eller annan vetenskaplig person

2. Ornitolog, eller annan djurexpert som inte är forskare

3. Annan expert

4. Politiker

5. Jordbruksverket, eller representant för Jordbruksverket

6. Smittskyddsinstitutet, eller representant för institutet

7. Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA) eller representant för anstalten

8. Annan myndighet, kommuner, landsting, offentlig sjukvård, internationella organ, eller representant för dessa

9. Företag eller annan organisation som ej är myndighet, eller representant för dessa

10. Medium, inklusive nyhetsbyrå, eller representant för mediet

11. Privatperson

12. Ospecificerad källa*

Anmärkning:

*När tidningen refererar till källa som ej namnges, exempelvis ”anonym” källa, eller passiv formulering av typen ”uppges”.

27. Modalitet i journalistens text

Förekommer ickefaktiska yttranden i journalistens text.*

0. Nej

1. Ja

*Med journalistens text menas textavsnitt som inte är inramare eller källans text, enligt Arbetarnes är denna tidning (Ledin 1995).

Med ickefaktiska påstående menas yttranden som innehåller modalitetsmarkörer, enligt definitionen under variabeln fakticitet.

28. Smittade

Vem har blivit smittad?

0. Ingen

1. Människa och eventuellt djur (=alla artiklar där människor har blivit smittade)

2. Fågel och eventuellt annat djur (alla där fåglar har blivit smittade utom dem där människor blivit smittade)

3. Annat djur (artikel där enbart annat djur än fågel har smittats)

29. Geografi

Var placeras huvudaspekten?

1. Sverige
2. Norra Europa*
3. Övriga Europa inklusive hela Ryssland och hela Turkiet
4. Asien
5. Afrika
6. Övriga världen
7. Globalt, det vill säga överallt eller ingen bestämd plats

Anmärkning:

Plats där huvudaspekten utspelar sig eller har hänt eller plats där tidningen placerar huvudaspekten. Om händelsen äger rum på flera platser görs en samlad bedömning av helheten i paratexten för att avgöra var huvudaspekten placeras.

*Norra Europa utgörs av Norden, utom Sverige, länder kring Östersjön, utom Ryssland, samt Beneluxländerna och Storbritannien.

30. Rubriken

Har rubriken täckning i texten?

0. Nej
1. Ja

31. Fakticitet

Förekommer ickefakticitet i paratexten*?

1. Alla påståenden i paratexten är faktiska yttranden och syftet är att beskriva det som har hänt som det har hänt.**
2. Modala yttranden förekommer i paratexten med modalitetsmarkörer av typen spekulation, gardering, tvång, evaluering eller fråga, enligt tabellen nedan.*****
3. Manipulation förekommer i paratexten genom att faktiska yttranden kombineras så att syftet inte är att beskriva det som har hänt som det har hänt, utan att osanning förekommer.***
4. Osanning förekommer i paratexten.*****

Anmärkningar:

*Med paratexten menas rubriker, ingress och bildtexter.

**Faktiska yttranden är faktum eller förutsägelser. Förutsägelse markeras vanligen av presens plus tidsadverbial eller av före- och innanbisatser.

***Med manipulation avses att tidningen kombinerar faktiska påståenden så att helheten ger en felaktig bild av det som hänt, exempelvis att ge sken av konflikt.

****Med osanning menas påståenden som i senare artiklar om fågelinfluensan visar sig falska samt rykten som senare visar sig falska. En rubrik blir osann om den innehåller citat som ej förekommer i artikel som rubriken hör till. Ett utelämnat att, eller annan obetydlig språklig justering av citat, som ej förändrar dess innehåll, räknas ej som osanning.

*****Modalitetsmarkörer för ickefaktiska yttranden är till exempel:

Spekulation	kanske kan (i betydelsen kan antas eller kanske) förmodligen troligen tro, förmoda viss användning av citationstecken hypotetiska situationer	Gardering	tycks, tyckas förefalla förefalla tvivla på
		Tvång	måste tvungen ska och bör, när de markerar en skyldighet få när det markerar tillåtelse
Evaluering	värdeord – värderande eller värdeladdade adjektiv adjektivistiskt använda pronomen värderande substantiv ironiskt använda citationstecken	Frågor	frågeord omvänd ordföljd frågetecken frågebisatser

32. Spekulation

I vilken grad förekommer spekulation* i texten?

0. Spekulation förekommer ej

1. Spekulation förekommer

Anmärkning:

*Spekulation enligt modalitetsmarkör i tabellen ovan.